

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА
—
СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК
КЊИГА X

РАСПРАВЕ И ГРАЂА



17 Издање Задужбине Каменка и Павла браће Јовановић 17

БЕОГРАД
1940

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

Српски дијалектолошки зборник

AS
346
B447
v. 10

КЊИГА X

Штампарнија „Светлост“. Београд, ул. Адмирала Гепрата 103.

Slavic Lang,
Peristoin
7.22 54
85678

САДРЖАЈ

	Стр.
1. D-r Mate M. Hraste , Čakavski dijalekat ostrva Brača	1
2. Михаило С. Стевановић , Систем акцентуације у пи- перском говору	67
3. Јован А. Вуковић , Акцент говора Пиве и Дробњака	185

Систем акцентуације у пиперском говору

од

МИХАИЛА С. СТЕВАНОВИЋА

(Примљено на скупу Академије философских наука 3-VI-1938)

У В О Д

Пипери су једно од познатих црногорских племена. Налазе се у средини Црне Горе и захватају простор северно од Подгорице, управо од ушћа реке Зете у Морачу, које је само $2\frac{1}{2}$ километра удаљено од Подгорице. На југоисточној и источној страни одвојени су реком Морачом од суседних племена Куча и Братоножића. Југозападна граница племена Пипера иде уз реку Зету до Спужа, а западна према Бјелопавлићима од Спужа — најпре још нешто према северозападу, а затим право на север до планинског масива који чини планинско подгорје између Бротњика, Каменика и бјелопавлићких планина на западу.

Према природи земљишта јужни део племена је гушће насељен, средњи део његов знатно слабије, а северни, као брдовит и планински, сасвим је ненасељен. Већа пиперска села, не рачунајући заселке, јесу: Рогами, Стијена, Потпеће, Завала, Радећа, Црнци, Копиље, Ожези, Петровићи, Сеоца, Близна, Мрке и Ријека. Пиперска села су сасвим разбијеног типа кућа. Још више, куће по тим селима су ређе груписане по пет до десет највише, а чешће су рашткане где једна где две, удаљене између себе на стотине метара — гдекад и по који километар. Узрок томе је брдовитост и кршевитост земљишта и оскудица у земљи за обрађивање, које је нешто више у јужном делу племена, те је тамо због тога и насељеност гушћа. Тако Пипери не спадају у највећа црногорска племена. Они данас административно чине само једну, пространством већу а по броју становништва осредњу општину од око 1050 домова са преко 4500 становника.

Централни положај који Пипери међу осталим црногорским племенима заузимају чини да говор њихова становништва претставља нарочити интерес у проучавању дијалеката Црне Горе, јер нема у овој покрајини ниједног другог краја тако удаљеног од срединâ које су језички имале утицај на поједине говоре црногорске. Ипак према битним језичким особинама пиперски говор се не издваја од осталих суседних говора. Поготову, с говорима племена која захватају источни део Црне Горе — пиперски чини ширу дијалекатску целину, онако како је то претстављено у моме раду *Источноцрногорски дијалекат* (Библиотека Јужнословенског филолога књ 5). Тек ситнијим појединостима пиперски се издваја из ове целине. Прикупљајући дијалекатски материјал на терену, уверио сам се да су највеће разлике које захтевају посебна проучавања појединих од тих говора свакако у области њихова акцента. Пиперски говор, изузетно по акценту своје, доста се разликује од њему сродних а периферних говора црногорских, у које продиру особине акцента других дијалеката нашег језика.

Природом својом пиперски акценат се, као ни акценат црногорских говора уопште, ни по тону ни по јачини не разликује ниуколико од познатих наших акцената. С те стране нема никакве потребе о њему говорити. Оно о чему има нешто да се каже, и о чему ја намеравам да говорим, то је положај акцента у појединих категорија речи, његов однос према старијој новоштокавској акцентуацији и однос према Вукову и Даничићеву акценту.

Пиперски акценат углавном је сачувао старију штокавску систему од два низлазна акцента и не зна — сем делимичног и незнатног утицаја са стране — за узлазне акценте. Али то не значи да у пиперском није било никаквих промена у акценту. Тих промена је било, и то у знатнијој мери. А каквог карактера су биле те промене, и чиме су оне условљаване, покушаћу да у овоме раду објасним, на материјалу који сам сам овде и у другим крајевима Црне Горе прикупио, — упоређујући тај материјал са Вуковим и Даничићевим акцентом. Ове значајне промене не тичу се само акцента већ и његова квантитета, као и квантитета неакцентованих слогова, те ћу

зато настојати да уз акценат претставим и стање дужина наглашених и ненаглашених слогова.

Судећи и по акценту и по квантитету може се рећи да се пиперски говор, са можда још којим од говора црногорских, већ скоро 3 — 4 века развија у засебном правцу и независно од новијих дијалеката српскохрватских. Док су говори два велика, пиперском сродна и непосредно или посредно суседна племена, Бјелопавлића и Васојевића били под утицајем новијих говора, те знају за узлазне акценте и за многе новообразоване дужине, — пиперски говор није захватила ни једна од ових важних особина. Вероватно због тога што су при обнови становништва дошљаци, који су по претпоставци у XVI веку прилазили са северозапада, били према староседеоцима малобројни и у прво време без икаквог утицаја у племену, тако да нису били у стању ништа изменити у језику староседелаца, иако је до данас у Пиперима остао мали број потомака ових последњих.

Узлазни акценти и нове дужине остали су непознати и још неким говорима црногорским. С друге стране, и у тим говорима, као год и у пиперском, извршиле су се извесне промене акцента, па ипак ја ћу у овоме раду дати систем акцентуације само у говору племена Пипера.

АКЦЕНАТ ИМЕНИЦА

1. **Једносложне именице мушкога рода.** Све ове именице према садашњем стању акцента у овоме говору могле би се узети као једна група. Све оне у зависним падежима једнине, исто као у номинативу, акценат имају на коренову слогу. Али према томе какав је тај акценат по квантитету и према томе да ли је и раније — мислим на епоху заједничког развитка свих новоштокавских дијалеката — био на томе месту, или је секундарне природе, — делимо их на више типова:

а) $\hat{\quad}$ номинатива остаје непроменљив у зависним падежима: *друг* — *друга*;

б) $\hat{\quad}$ номинатива у зависним падежима се још скраћује: *рај* — *раја*;

с) '' номинатива једнине је исти и у зависним падежима: *раш* — *раша*;

д) са $\hat{\quad}$ номинатива једнине изједначио се акценат зависних падежа једнине на тај начин што се '' с крајњег померио на претходни дуги слог: *ндж* — *нджа*;

е) са '' номинатива једнине изједначио се акценат зависних падежа померањем с крајњег на коренов кратки слог: *бич* — *бича*;

2. 1) Једносложне именице с другим акцентом номинатива који је и у зависним падежима једнине био и остао на корену — многобројне су:

брк, *бдл*, *вгз*, *вид*, *враш*, *глиб*, *грбз(д)*, *гндш*, *дб^ан*,
друг, *зуб*, *здрѐк*, *жѐр*, *жуљ*, *кас*, *клас*, *кљун*, *круг*,

лѣк, лѣс(ш), лѣг, мрѣк, мрѣс, пѣс, прѣш, рѣс(ш), шрѣд, шрѣг, шрѣк, шрѣн, шрѣд, хлѣд¹) итд.

Код ових именица у облицима јединине акценат је у главном као код Даничића и у већини наших млађих говора с најновијом акцентуацијом: *дрѣг, дрѣга, дрѣгу, дрѣга, дрѣже, дрѣгом, о дрѣгу* (или нешто ређе *ѡ дрѣгу*) и *брѣк, брѣка, брѣку, брѣк, брѣком, а о брѣкѣ*. Ипак код извесног броја ових именица акценат лок. јединине друкчији је него код Даничића. Не само што акценат лок. једн. код имена живих бића остаје непромењен (*врѣку, дрѣгу, ждрѣљу, црѣву, брѣву, зѣцу, мѣжу* и само тако, уколико се не преноси на предлог испред овог облика), већ ни код многих других именица нема никакве разлике у акценту између облика локатива и осталих падежа јединине: *дѣру* (Свѣј се збрѣя о његовѡме *дѣру*), *дѣгу* (Јесте ли зборѣли што о ономѣ *дѣгу?*, *јѣзу* (тѣ^амѣ^н при нѣшѣму *јѣзу*), *рѣду* (По *рѣду* се познајѣ), *сѣду* (Мѣтни што при ономѣ *сѣду* што кѣплѣ), *бѣлу* (Цѣли смо о вѣшѣму вѣлѣму, *бѣлу*), *вѣду* (При дѡбрѡме *вѣду* нѣшта нѣма), *грѡзду* (Облѣсѣла сѣ о једнѡме *грѡзду*), *мрѣсу* (О сѣмѡме *мрѣсу* живѣ), *рѣсту* (По *рѣсту* је вѣшия нѡ ти), *пѣду, стѣду, срѣму срѣбу*.

Сем тога, неке именице од оних код којих је иначе у локативу обично померање акцента на наставак померају акценат у супротном правцу, с корена на предлог, ако овај стоји непосредно испред локатива именице:

прѣ грѣду (Кѣћа му је баш *прѣ грѣду*), *пѣ грѣду*, а и *по грѣду*, *прѣ зѣбу* (Штѡ ти је *прѣ зѣбу?*), *прѣ кѣуну, ѡ кѣуну* и *о кѣунѣ*, *прѣ лѣсту*, *пѣ Лугу* и *по Лугу* *прѣ струку* и *при струкѣ*, *прѣ пѣту*, *прѣко пѣта*, *пѣ пѣту* и *по пѣшѣ* (ово друго је обичније), *прѣ шрѣку*, *прѣ рѣпу* и *при рѣпѣ*).

Очевидно постоји склоност к једначењу акцента свих падежа јединине код именица овога типа. Врло ретке су између њих именице које се говоре само с акцентом на на-

¹) Начин бележења појединих гласовних знакова узимам из свог напред поменутог рада.

ставку. У Пиперима акценат је редовно на наставку у примерима: *по (х)лѣдѹ* (Дѳјне *по лѣдѹ*), *по шрѣгѹ*, (Сво јутро смо одили *по шрѣгѹ* за лисѣѳм), *у шрѣгѹ**) (Тѳ му е *у шрѣгѹ* — значи наследно је од предака), *при цѹшѹ* (у значењу *при поласку*, у коме се никад не употребљава с друкчијим акценатом).

3. Испред наставака за множину ове именице већином добивају уметак *ов (ев)*. Тим уметањем број слогова се повећава, а то повећање утиче на промену акцената. У ном. и акуз. множине $\hat{\text{}}$ се скраћује на првом слогу: *грѣдови* и *грѣдове*. У генитиву је исти акценат и на истом месту. Тамо се зна само за:

грѣдѳвѣ^а, *вѹкѳвѣ^а*, *рдѣдѳвѣ^а*, *бѣковѣ^а*, *глибѳвѣ^а*, *гњѣшѳвѣ^а*, *дѹбѳвѣ^а*, *жѣрдѳвѣ^а*, *(х)рдѣшѳвѣ^а*, *клѣсовѣ^а*, *ждрдѣљѣвѣ^а*, *клѹнѳвѣ^а*, *шрѣнѳвѣ^а*, *(х)лѣдѳвѣ^а*, *чклѣнѳвѣ^а*.

У Пиперима се не може наићи на претставнике који наглашавају: *градѳвѣ^а*, *вукѳвѣ^а*, *врагѳвѣ^а*, како би се према: *рдѣдѳвѣ*, *вукѳвѣ*, *врагѳвѣ* наших млађих говора очекивало. У Васојевићима међутим ја сам чуо и бележио у Трепчи (Стѳ те *врагѳвѣ^а* дѣгло), Виници (Шѣс *вукѳвѣ^а* му је ускочило у торѣну, Од свѣја *градѳвѣ^а* Подгѳрица је најљепша). Исте примере сам чуо и у Андријевици и несумњиво се може рећи да се у грани васојевићкој источноцрногорских говора у ген. мн. чува $\hat{\text{}}$ на завршетку (наставку за облик).

У дативу (и инструменталу)**), акценат је двојак — као код осталих падежа множине: *клѹновима*, *срѳовима*, *струковима*, *рдѣовима*, или акценат померен на наставак: *клѹновѣма*, *срѳовѣма*, *струковѣма*, *реповѣма*, *луговѣма* итд.

4. Свега три од именица овога типа *мрѣв*, *црѣв*, *влѣс* (уколико ова последња није женског рода) немају уметка испред наставака за множину; без уметка и с њим употребљавају се: *брѣк*, *дѣ^ан*, *дрѹг*, *зѹб*. Код именица с облицима

*) Изузетан случај где се у свим овим говорима у употребљава с локативом.

**) Локатив множине у свим црногорским говорима обликом је једнак са генитивом, а не с дативом и инструменталом.

множине без уметка у ном. и акуз. множине задржао се акценат облика јединице: *мр̂ави* и *мр̂аве*, *цр̂ви* и *цр̂ве*, *бр̂ци* и *бр̂ке*, *д̂ѣни*, и *д̂ѣне* итд. У осталим облицима множине акценат се редовно помера на наставак: *мр̂авь̂^а*, *цр̂вь̂^а*, *бр̂кь̂^а*, *д̂ѣнь̂^а*, *д̂ругь̂^а* и *мр̂авь̂ма*, *цр̂вь̂ма*, *бр̂ц̂ьма*, *д̂ѣнь̂ма* (ова последња и с акцентом на коренову слогу: *д̂ѣ̂нима*, али само у значењу инструментала, а не и у дативу; испор: *Д̂ѣ̂нима* ту седи и чека, а: Уколико се примичемо бла̂ги̂ема *д̂ѣ̂ньма* м̂л̂го ми је т̂же).

5. II) Другог типа једносложне именице су оне које према $\hat{\text{~}}$ у номинативу (и акузативу кад је једнак с номинативом) имају ~ у осталим падежима. Такве су:

Б̂дг, *б̂др*, *бр̂дј*, *бр̂д*, *г̂дс(ш)*, *г̂ндј*, *д̂дм*, *др̂дб*, *з̂мај*,
к̂дв, *к̂дш*, *кр̂ј*, *кр̂дј*, *л̂дј*, *л̂д*, *л̂дв*, *м̂д*, *м̂дс(ш)*, *н̂дс*,
п̂л̂дш, *п̂дс(ш)*, *п̂р̂а(х)*, *р̂ј*, *р̂д*, *р̂дј*, *р̂дк*, *с̂м̂дк*, *с̂дј*,
с̂дк, *ст̂в̂др*, *ст̂р̂а(х)*, *ш̂ѣ̂с(ш)* *ш̂др*, *(х)дл*, *ч̂в̂др*.

Већи број ових именица овде, као и у многим другим говорима нашим, у осталим падежима јединице има наглашени слог: *бр̂дј* — *бр̂дја* — *бр̂дју* — *бр̂дјем* — *бр̂дју*, *бр̂д* — *бр̂да*, *Б̂дг* — *б̂дга*, *г̂дс(ш)* — *г̂дста*, *г̂ндј* — *г̂ндја*, *д̂дм* — *д̂дма*, *др̂дб* — *др̂дба*, *з̂мај* — *з̂маја*. Али у пиперском многе од њих врло често се чују с непромењеним акцентом номинатива и у осталим падежима: *б̂др* — *б̂дра* — *б̂дру* — *б̂дром* (Одв̂али̂о је од оног̂а *б̂дра* (П̂р̂имь̂^аче се оном̂е в̂љ̂ѣму *б̂дру* и п̂д̂ч̂е да га си̂^еч̂е), *з̂маја* (Такв̂д̂га *з̂мај̂* ни̂^ес̂й̂ в̂ди̂^о), *к̂дша* (В̂и̂ђели га п̂^ас̂ѣга *к̂дша*), *п̂дста* (Од с̂^ад до в̂љ̂ѣга *п̂дста*), *п̂л̂дшом* (Заг̂ра̂ђена 'е *п̂л̂дшом*), *л̂двом* (Зан̂им̂а се *л̂двом*) *р̂ја* (Ка да 'е из̂иш̂^а из *р̂ја* или *из̂ р̂ја*), *р̂да* (Б̂љ̂ега *р̂да* не тра̂жи), *ст̂в̂дру* (Онакв̂оме *ст̂в̂дру* не тр̂б̂а̂ ништа в̂љ̂ѣров̂ат), *ш̂ѣ̂сту* (Пос̂л̂а и(х) је *ш̂ѣ̂сту*), *ш̂дра* (Око на̂ше̂га *ш̂дра*). Скоро све ове именице употребљавају се подједнако често с дугим и кратким наглашеним слогом. Од свих једино *ш̂ѣ̂с(ш)* и *ш̂др* су сасвим ретке с кратким кореновим слогом у зависним падежима, управо прва од њих никако се не може ни чути с таквим акцентом. Ни ове две ни све остале, уколико дужи-

ном наглашеног слога једначе зависне падеже с номинативом, акцентом се не разликују од именица првог типа.

6. Међу овима је много мање именица које у лок. једине померају акценат на наставак. Каже се редовно: *по дробу*, *по носу*, обично и *по илошу* (а *при илошу*); а чуо сам и *по леду*, но ваља нагласити да је то било у нарочитом узбуђењу лица које је тако нагласило (У једној прилици видео отац децу где се клизају на леду и у страху да се лед не проломи узвикнуо је: „А штѣте *по леду* јѣ ли?“). Све остале именице знају једино за непомерен акценат, док код Даничића само имена живих бића у лок. једн. чувају акценат на основном самогласнику.

7. Склоност к једначењу акцента и квантитета у свих облика огледа се овде код неких именица овога типа у томе што су оне и у номинативу једине, према зависним падежима, добиле коренов самогласник. Даничић као такву означава за дубровачки говор именицу *дѣжд*. Међутим поред *дѣ^аж(л)-дѣ^ажда* (која се уосталом ту доста ретко употребљава) у пиперском су скратиле самогласник у номинативу још *збдр-збдра* и *плѣд-плѣда*.

8. Судећи по акценту у Вукову речнику и код Даничића, може се рећи да су именице овога типа у облицима множине имале акценат на уметку — *ов-(ев)*, испред наставка за облик (а међу њима нема ниједне без овог уметка). У овим говорима нема у номинативу и акузативу примера који би био траг некадашњег таквог акцента. У ном. и акуз. множине све те именице без разлике имају “ на коренову самогласнику: *бѣј—бѣјеви* и *бѣјеве*, *бѣк—бѣкови* и *бѣкове*, *крѣв—крѣвови* и *крѣвове*, *мѣс(ш)—мѣстови* и *мѣштове*, *рѣк—рѣкови* и *рѣкове*, *рѣг—рѣгови* и *рѣгове* итд.

У ген. множине такође све имају “ на првом слогу: *бѣјев^а*, *бѣков^а*, *крѣвѣ^а*, *мѣштовѣ^а*, *рѣковѣ^а*, *швѣдрѣвѣ^а*, *чвѣдрѣвѣ^а*. Од свих њих једино именица *крај* у овом облику гдекад помера акценат на завршни слог: *крајев^а* (Скѣп¹о се нарѣд из свѣје *крајев^а*), али та иста именица се употребљава, истина ређе, и с акцентом свих осталих именица овога типа. А чују се, поред наведене, с акцентом на крајњем слогу ген. мно-

жине, и именице: *ма(х)* и *рог* (Додџо е у неколико *мадв̄^а*, Не може прђ од његови^е *рогђв̄^а*).

Тако исто, и у дативу (и инструменталу) именица *кр̄ђ* обичнија је с акцентом на првом слогу наставка за облик: *кра¹ев̄ђма*, али није необична ни с акцентом на коренову слогу: *кр̄ђјевима*. А сем ове двојак акценат у облицима мно- жине на *-има* имају не само *ма(х)* и *рог*, као у генитиву, већ и: *бђј*, *зм̄ђј*, *бр̄ђј*, *чвђр*, *бђк*, *кђш*, *крђв*, *мђс(ш)*, *рђд*, *плђш*, *сшђр*. Тако се може рећи да се подједнако често чује:

бђјевима и *бо¹ев̄ђма*, *зм̄ђјевима* и *зма¹ев̄ђма*, *бр̄ђје- вима* и *бро¹ев̄ђма*, *чвђровима* и *чворов̄ђма*, *бђковима* и *боков̄ђма*, *крђвовима* и *кровов̄ђма*, *мђсшовима* и *мостшов̄ђма*, *плђшовима* и *плђшов̄ђма*, *рђдовима* и *родов̄ђма*, *сшђровима* и *сшворов̄ђма*, *ма(х)овима* и *ма(х)ов̄ђма*, *рђговима* и *рогов̄ђма*.

Ненаведене именице овога типа имају само акценат на коре- нову самогласнику.

9. III) Сама чињеница што је акценат именица типа *р̄ш- р̄шта* исти са акцентом зависних падежа чини да је уједна- чавање његово у облицима једнине потпуно. И у локативу једнине, где смо код неких именица оба претходна типа видели померање акцената на крајњи слог, акценат се ту у име- ница овог типа потпуно изједначио са акцентом осталих па- дежа. Међу овим именицама нема ни једног примера код кога ће се срести друкчији акценат већ искључиво на основном са- могласнику: *р̄ш*, *по р̄шту*, *пл̄ђг*, *о пл̄ђгу*, *мр̄ђз*, *по мр̄ђзу*, *кл̄ђн*, *о кл̄ђну*, *гр̄ђ(х)*, *о гр̄ђ(х)у*, *др̄ђм*, *о др̄ђму*, *дл̄ђн*, *по дл̄ђну*, *(х)љђб*, *о (х)љђбу*, - да остале и не наводимо.

10. У множини, у ном., ген. и акузативу, акценат је као у облицима једнине: *мр̄ђзови*, *мр̄ђзђв̄^а*, *мр̄ђзове* и само тако у свих именица овога типа Друкчији је акценат само у ген. множине код именица које у облицима множине немају уметка-ов(ев): *кл̄ђн̄^а*, *дл̄ђн̄^а*, *св̄ђш̄^а*, *м̄ђш̄^а*, *пр̄ств̄^а*, *др̄ђм̄^а*, *ш̄ђћ̄^а*, *кр̄ш̄^а*, *Гр̄к̄^а*, *Р̄ӯс̄^а*. Ова разлика у акценту (ако се то може сматрати разликом) тога облика код оваквих именица

је сасвим разумљива, кад се зна да претпоследњи слог у њему увек мора бити дуг.

Датив (и инструм.) множине има опет и код ових именица двојак акценат. Поред знатно чешћег акцената на коренову слогу: *мр̄зѡвѡма*, *кљѡновѡма*, *дл̄анѡвѡма*, *св̄ѡтовѡма*, (*х*)*љѡбовѡма*, *зѡшовѡма*, *кмѡшовѡма*, *ђѡдовѡма*, — није необичан ни померен акценат: *мравѡвѡма*, *клиновѡвѡма*, *дл̄анѡвѡвѡма*, *сватѡвѡвѡма*, (*х*)*љѡбовѡвѡма*, *зѡшовѡвѡма*, *кмѡшовѡвѡма*, *ђѡдовѡвѡма*.

Од именица без повећања броја слогова уметком *ов*, именица *пр̄с(ш)* обичнија је с помереним акценатом: *пр̄сѡвѡма*, ма да је познато и *пр̄сѡшѡма*. С акценатом на наставку се чује још једино именица *кр̄ш-кр̄шѡма* (Пѡћера га кр̄шѡма), али је и она несразмерно чешћа с акценатом на првом слогу. Све остале овакве именице знају једино за акценат на коренову слогу: *кљѡнима*, *мѡшѡма*, *шѡћѡма*, *св̄ѡшѡма*, *Гр̄цима*, *Рѡсѡма*.

11. IV Типа *нѡж-нѡжа* су именице:

кр̄ѡљ, *кѡш*, *зѡр*, *вр̄ѡч*, *вр̄ѡњ*, *зѡњ*, *ђѡк*, *сѡд* (*indicium*),
пѡш, *пѡњ*, *скѡш*, *пр̄ѡш(ш)*, *шр̄ѡд*, *мѡљ*, *мѡл*, *ћѡр*,
шѡп, *лѡг* (од пепела), (*х*)*ѡн*, *лѡч*, *стр̄ѡц*, *Лѡм*.

У данашњем језичком осећању претставника ових говора оне се не разликују од именица I-ог типа. Померање акцената се врши у истим случајевима и код једних и код других, и то у једнаким размерама. Али однос њихова акцената према акценту у млађим говорима нашим није онакав какав је код именица с којима су се тамо акценатски изједначиле. А разлика је у томе што порекло акцената зависних падежа код ових именица није као у именица прве групе. Ове су у тим падежима првобитно акценат имале на крају, па су се — пошто се у вокативу акценат већ померао на први слог — зависни падежи акценатски једначили с независним (а с овима је био једанак и акузатив имена ствари) и од ранијег: *вр̄ѡч-вр̄ѡчѡ-вр̄ѡчѡ-вр̄ѡчѡ-вр̄ѡчѡм-вр̄ѡчѡ*, добивено је: *вр̄ѡч-вр̄ѡча-вр̄ѡчу-вр̄ѡча-вр̄ѡчу-вр̄ѡчем-вр̄ѡчу*. И тако код свих именица овога типа.

12. У множини, ако именице не добивају познати уметак испред наставка — а од свих њих чује се у таквом облику

множине именица првог типа, с друге стране, намеће се питање да се акценат и са тих облика ових именица није најпре померао на први слог, па се тек по угледу на именице с којима су се ове изједначиле поново вратио на своје раније место. У корист ове претпоставке говори околност што исти акценат у тим облицима подједнако често имају ове и именице I-ог типа. А да би се закључило да ли је по среди један или други случај, ваља претходно утврдити: или је старије померање акцената с коренова слога на наставак *-има* код именица типа *зуб* (I тип) или једначење по акценту ових двају типова једносложних именица, који се тамо свде на исти тип. Будући да је померање акцента с корена на наставак познато и млађим дијалектима нашим (испор. узлазни акценат на уметку *ов* код Даничића: *брковима*, *синџовима*, *градџовима* итд.), то значи да је оно још из времена заједничког развитка црногорског са осталим дијалектима новоштокавским, — старије свакако од особине једначења ових двају акценатских типова, која се особина развила у засебном животу неких говора црногорских и која се данас најпотпуније огледа у пиперском. Преносећи акценат с наставка на коренов самогласник, именице типа *ндж* су се свим облицима једначиле с групом именица првог типа, како осталим падежима тако и дативом (и инстр.) множине. Тек после једначења с тим именицама, и примања осталих њихових својстава, могле су поново померати акценат према крају на први слог наставка.

14. Још извесније је да је акценат на завршетку локатива једине тек по првобитном померању на коренов слог, као у свим осталим зависним падежима, и једначењу именица овога типа с именицама типа *зуб*—*зуба*, а по угледу на те именице, поново доспео на наставак. И од њих у овом облику акценат имају на наставку само именице неживих појмова: *по пџшџ*, *о штџшџ*, *по лџчџ*, *о штџпџ*, *о пџ^ањџ*, *о кџџчџ*, а имена живих бића искључиво на основном самогласнику: *о бџку*, *по џџку*, *о крџљу*. Сем тога, и ове прве су тамо сасвим обичне с акцентом на првом слогу: *по пџшу*, *по штџгу* (или с померањем на предлог: *по пџшу*, *о кџџчу*, *прџ пџ^ању*) — у свему онако како је то код именица прве групе.

15. Оне неколике именице које код Даничића према номинатива јединине у зависним падежима на истом слогу имају кратак узлазни акценат овде место имају на коренову слогу. Те именице су: *вр(х)—вр(х)а*, *грџм—грџма*, *сџџ—сџџа* и *сџџг—сџџга*. И код њих се несумњиво једначење акцента извршило преко акцента вокатива, који је као био на првом слогу, исто дакле као код именица из претходног става. А једнаке су потпуно са именицама друге групе (тип: *рџд—рџда*): *грџм—грџма—грџму—грџм—грџме—грџмом—грџму* као: *рџд—рџда—рџду—рџд—рџде—рџдом—рџду* и није било потребно издвајати их у засебну групу већ ни због тога што су овако малобројне.

16. V) Група именица типа *бџч—бџча* је трећа и бројно највећа група једносложних именица мушкога рода које су у зависним падежима имале акценат на крају. Изједначивши акценат — опет зацело према независним падежима — у свим облицима јединине, оне данас имају на првом слогу: *крџ(ш)—крџста—крџшту—крџ(ш)—крџсте—крџстом—крџшту*. Такве су и именице:

бџш, грџб, глџг, грџч, грџш, џџн, кџк, кџш, кџњ, кџш, мџ^ач, слџм, сџџц, свџд, смџш, скрџб, слџг, шрџи, шрџи, шџч, џџа, рџб, бџч, бџб, фџс, цџр и сл.

17. И акцентом облика множине ове се именице готово слажу с именицама типа *рџш—рџша*. У ном., ген. и акуз. акценат је на првом слогу: *бџчеви—бџчевџ^а—бџчеве*, *цџпови—цџповџ^а—цџпове* и све остале овако. Чак и именице с облицима множине без уметка *ов (ев)*, код којих бисмо у ген. множине очекивали акценат на завршном слогу (испор. у Даничићевим акцентима: *грџшџ, крџстџ, коњџ, сџџпџ*), чешће имају акценат на првом слогу: *грџшџ^а, сџџпџ^а, крџшџ^а*. Једино именица *коњ* чува акценат на наставку: *коњџ^а*, а врло ретко се може чути и *грџшџ^а* (Не вредџ ни десет *грџшџ^а*). С именицом *кџњ* слаже се генитивом множине именица *пџ^ас—пџ^асџ^а*. Остале две једносложне именице, с губљењем непостојаног вокала, у свим падежима множине имају акценат

само на првом слогу: *шѣ^авови* и *снѣви*, *шѣ^авѣвѣ^а* и *снѣвѣ^а*, *шѣ^аво* и *снѣ*.

У дативу (и инстр.) множине подједнако је обично *бѣшовима* и *бушовѣма*, *кѣковима* и *куковѣма*, *кѣшевима* и *кошевѣма*, *мѣ^ачевима* и *мѣ^ачевѣма*, *шѣ^авовима* и *шѣ^авовѣма*. Управо, може се рећи да су нешто чешћи акценти на коренову слогу. Именице без уметка имају само први акценат: *грѣшима*, *кѣњима*, *крѣшима*. Од њих једино *крѣш* може се, али знатно ређе, чути и с акцентом *крѣшѣма*. Именица *сѣ^ан* такође никад нема акцента на наставку, већ увек на првом слогу, дакле — *снѣвима*.

18. Различно од свих осталих овога типа, а и различно од оних с којима су се ове акцентом скоро у свему изједначиле, именице *пѣа* и *вѣ* (од *вѣл*) у облицима множине имају “ на уметку *ов*; *попѣви* и *попѣ* је исто толико обично као *пѣови* и *пѣове*, а ном. и акуз. множине именице *вѣ* се никако друкчије и не наглашавају већ само: *вољѣви* и *вољѣ*. У ген. мн. обеју ових именица акценат је као код осталих њихова типа: *пѣѣвѣ^а* и *вѣљѣвѣ^а*. У дативу (и инстр.) множине опет, прва има тројак акценат: *пѣовима*, *попѣвима* и *поповѣма*, од којих је последњи најмање обичан, а други се најчешће употребљава; друга именица зна само за акценат на уметку — *вољѣвима*.

По таквом акценту ових двеју именица може се, мислим, закључити да су и остале именице овога типа тамо раније имале акценат на уметку испред наставка за множину, па су га по угледу на акценат облика јединине пренеле на први слог. У другом једном говору источноцрногорском, који с пиперским иначе чини једну дијалекатску целину, сачувале су такав акценат поред ових двеју и остале именице истог типа. Тако у Кутима (Васојевићи) сам забележио: *џепѣви*, *џонѣви*, *џерѣви*, *трапѣви*; у Виници (опет Васојевићи): *мѣ^ачѣви*, *кошѣви*, *џепѣви*, *снопѣви*, *робѣви*; у Андријевици: *џепѣви*, *робѣви*, — а ниједну од именица овога типа с друкчијим акцентом, те се може рећи да је у Васојевићима у њих само овакав акценат и познат.

19. У западном делу племена Пипера, у селу Црнцима, које се додирује с бјелопавлићким Мартинићима, као утицај из тих говора, у доста ограниченом броју случајева срећемо

узлазне акценате ' и ` на коренову слогу у локативу множине, али само оних именица у којих се акценат с корена у пиперском иначе преноси на завршни самогласник. У западном делу овога овећега пиперског села забележио сам примере: *по (х)лѣду, по граду, по пућу, у шрагу, по шрагу, по носу, при плѣшу.*

Та особина позната је и грани васојевићкој источно-црногорских говора, али док се у њој `` чува на крају локатива — као и на крајњем слогу других облика — ако је непосредно иза њега ма каква енклитика (испор.: *По носу му се вѣди, При плѣшу га остави¹о, По (х)лѣду смо дошли* итд.)— у Црнцима се и испред енклитике осећа ово померање. Иако и у бјелопавлићком имамо оно исто што и у Васојевићима, не мора се схватити да у Црнцима ова појава може бити ма шта друго већ искључиво бјелопавлићки утицај. А што је најважније, тај утицај засад бар је врло малих размера.

20. Ако предлози немају својих самосталних акцената, већ акценатски чине целину са именицама испред којих стоје, то не значи да акценат уопште не може стајати на предлогу. Општепознато је да се у српскохрватском језику врло често акценат с имена испред којег предлог стоји помера на тај предлог, а име остаје без акцента. Као у већини наших дијалеката у овом погледу је тако и у говору о којему говоримо. И као што другде у нашем језику померање акцента с имена на предлоге условљава порекло, природа и место самог акцента, тако исто ови елементи, или бар неки од њих, условљавају преношење акцента на предлоге и у пиперском говору. Али зна се и то да у српском језику аналогија ремети утврђене законе према којима се врши померање акцената на предлоге. А, с друге стране, већ смо видели да је у пиперском моћ аналогије знатно утицала на промену акцента једносложних именица, и сасвим је разумљиво да ће у овоме говору та аналогија реметити и општа правила о померању акцента на предлоге. Ипак, основно правило на коме почива ово померање у главном је и тамо као и у дијалектима нашим с новијом акцентуацијом. С облика једносложних именица које су дугог самогласника у номинативу акценат се помера на предлог, а именице у којих је самогласник у но-

минативу јединице кратак већином чувају свој акценат и непосредно иза предлога. И према овоме, свих пет наших типова једносложних именица можемо поделити у две групе. Прву групу чине типови: I (*врѣш—врѣша*), II (*крѣј—крѣја*) и IV (*нѣж—нѣжа*, од старијег *нѣжд*), а другу: III (*рѣш—рѣша*) и V (*бѣч—бѣча*, од старијег *бѣчѣ*).

21. Именице прве групе померају на предлоге акценат са свих облика јединице и с акузатива множине:

нѣ брѣк, љ врѣш, ѿд бѣла, дѣ друга, ѿд грѣзда, бѣз трѣпа, ѿ(д) здрѣка, бѣз прѣша, нѣ трѣг, љ трѣк, зѣ шрѣном, ѿш пѣс, ѿш кругѣм, бѣс кљуна, зѣ брѣке, и зѣ брѣкове, љ зѣбе, нѣ клѣсове, зѣ другѣве, љ листѣве, међљ прѣшѣве (I тип);

нѣ бѣр, прѣко бѣра, зѣ Бога, нѣ брѣј, љ дѣм, ѿд змѣја, бѣз гѣста, ѿд љѣја, нѣ меѣд, исѣдд носѣ зѣ пѣшѣм, исѣдш пѣшѣ, ѿ(д) сѣрѣ, изѣ бѣра, међљ бѣрове, нѣ мѣс(ш), љ краѣеве, нѣ чѣвореве, нѣ бѣрове, (II тип);

кѣд крѣља, ѿ(д) зѣра, исѣдд гуња, нѣ пѣш, прѣко пѣња, исѣд(д) скѣша, мѣмо (х)ѣн, љз љѣга, нѣ (х)ѣнове, зѣ маљеве, ѿд гуњеве, зѣ стрѣчеве, међљ (х)ѣнове (IV тип).

22. Као с осталих облика, акценат се преноси и с облика локатива јединице: *ѿ вѣку, прѣ брѣву, ѿ другу*, чак и у именица у којих се акценат иначе помера на крајњи слог: *прѣ брѣку, ѿ врѣшу, прѣ лѣшту, ѿ кљуну, ѿ љѣгу, прѣ пѣшу, прѣ носу, ѿ кљѣчу, ѿ пѣшу*. А и у овоме и осталим случајевима могу се, истина знатно ређе, чути и акценти засебних облика свих осталих падежа. Ја сам ово тамо чуо и забележио у примерима: *Дѣде ми некѣ зрѣна и маљѣ од грѣзда*, — *Миришѣ на лѣј*, — *Не вѣдиш га а ѣто ти га ѿд нѣс*, — *И сѣ^ад мѣсли на прѣш*, — *Уљѣгли су му у трѣг*, *Свѣрните у (х)лѣд бар маљѣ да почѣнете*, — *Ено га ѿд пѣш*, — *И сѣ^ад мѣсли на пѣс(ш)*, — *Јесте ли спрѣмѣли што зѣ гѣсте*, — *Да не налѣти на лѣд*, — *Свѣј си ѿ пѣшу просѣпѣ*, — *Опѣ^анци од шпѣга* ни¹есѣ за кѣшу. Оваквих примера се могло наћи и много већи број, али се и према

овима може закључити да тамо није необичан ни акценат за себних падежа.

23. Именице оне друге групе, које углавном чувају свој акценат и непосредно иза предлога, с једног облика такође чешће померају акценат на предлог. Тај облик је акузатив множине. У Пиперима је сасвим обично: *на дланове, у свашове, међу снопове, на церове, међу трапове*, па и: *уз крсте, за коње*, али само: *на крше, за грдше, на длане, међу клине, на драме, за Русе* — много чешће с чувањем акцента на облику именице, ако се у множини број слогова не увећава уметањем слога *-ов*. Померање акцента с акузатива множине ових имена на предлоге није тешко објаснити. Ове именице се обликом акузатива множине по акценту ниуколико не разликују од оних из претходне групе, које акценат померају на предлог и са свих облика једнине, па је сасвим природно што су се неке од њих повеле за овима.

24. Да померање акцента на предлог зависи не од порекла акцента, већ искључиво од данашњег квантитета акцентованог слога у ном. једнине, потврђују нам и примери неколико именица које су тај акценат скратиле. У тач. 7 као такве смо навели *д^аж(д), збр и плд* (испор. у Вукову речнику: *дажд. збр и плд*). Сви падежи једнине ових трију именица и иза предлога чувају свој акценат: *на збр, с^а збра, за плд од плда, уз д^аж(д)*. Једино се може чути: *на зборове*, — сасвим као код именица последње групе.

25. У Црнцима се гдекад среће померање акцента " с једносложних облика једнине, али тада на предлогу није " већ `: *у раш, на длан, под крш, за (х)љеб, за грош, у кош*. Ово померање је исте природе као и оно о коме смо већ говорили у тач. 19, јер реч са својим предлогом акценатски чини једну целину.

26. Од интереса је напоменути да се у пиперском код двосложних предлога акценат помера на први слог предлога: *преко, мимо, уза, низа* и *проза*: *К^ад пр^ођеш м^имо пл^ош, Пребачи га пр^еко б^ора* и *Присл^они га у^за з^ад*. И редовно као у наведеним примерима само ако се врши ово померање. У осталих предлога, насупрот ономе што стоји код Даничића, акценат доспева редовно на последњи слог пре-

длога: *изд грѣда, порѣд шрна, исидд леда, међу зубе, повр(х) зь^ада, посрѣ(д) чвѣра, изд шрна, покрѣј зуба, укрѣј пуша* итд.

27. **Двосложне именице мушкога рода.** С обзиром на место акцента и његово померање у појединим облицима, двосложне можемо поделити у четири групе:

- а) с наглашеним првим слогом: *клѣнь^ец, пушнѣк;*
- б) с кратким акцентом на крајњем слогу: *пошѣк, лѣнѣ^ац;*
- с) с дугим акцентом на другом слогу: *војнѣк;* — и
- д) двосложне именице које се у номинативу јединине завршавају самогласником.

28. У прву групу иду:

вљѣш^ер, дѣспош, кѣш^ељ, жѣљ^ец, јѣр^ец, кѣм^ек, мѣшић, клѣнь^ец, пуць^ек, стѣр^ец, суж^ењ, пѣљ^ец, шрдш^ек, шѣн^ец, бѣгѣљ, брѣаш, вѣшѣз, ѣшѣк, гѣлѣб, гѣврѣн, кѣрѣк, лѣшѣр, мѣрѣс, јѣвѣр, грѣбен, ѣвѣр, дѣлѣк, дѣрѣч, пѣдрѣв, рѣбар, мѣмор, гѣвѣр, дрѣдѣр, вѣзѣр, јѣсен, ѣјѣк, прѣшен, чѣрдѣк, пѣштѣр, мѣнѣр, крѣмѣр, дрѣјен, брѣјег, клѣјеш, брѣјес(ш) дѣбош, лѣгор, жѣбор, мѣштор, сѣмпор, шѣбор, прѣзнѣк, лѣшѣк, кѣшѣк, пушнѣк, мѣчѣк и сл.

Акценат у свим облицима готово свих ових именица остаје непроменљив, и скоро у свему је као и у дијалектима који су у основици књижевног језика нашег, какав је означен у Вукову речнику и код Даничића. Специјалне дијалекатске одлике акцента и квантитета овде су малобројне, па ипак није без значаја задржити се на неким од њих.

Прва од таквих особина је немање дужине акцентованог самогласника испред једних сугласничких група којима се завршава основа неких именица. А то су такве сугласничке групе у којих је на првом месту било који сонант. Особина нашег језика је да се преко тог сонанта, после губљења полугласника који је некада стајао иза њега а испред оног другог сугласника, дужина преноси на претходни самогласник (испор.: *стѣрац — стѣрца — стѣрцу — стѣрци, клѣнац — клѣнца, јѣрац — јѣрца, мѣнац — мѣнца* у Даничићевим Акцентима). Те особине пиперски говор не познаје. Као у свим другим случајевима код овог акценатског типа, тако и у овоме акценат

остаје без икакве промене места и квантитета: *jārb̑c — jārc̑a*, *stārb̑c — stārc̑a*, *mlj̑nb̑c — mlj̑nc̑a*, *klj̑nb̑c — klj̑nc̑a*, *kj̑m̑k — kj̑m̑ka*, *žd̑lb̑c — žd̑lc̑a*. Или се овде дужина никако није ни стварала, или ће се бити извршило скраћивање већ постојеће дужине? Ја мислим да је по среди оно прво, тј. да дужина ту није никако ни стварана. Уосталом, о томе појаву ће бити речи у посебној глави, а овде је потребно истаћи да је основни самогласник дуг једино у вокативу код именица од којих се овај облик употребљава, дакле: *jārc̑e* и *stārc̑e*, а не с кратким наглашеним слогом.

29. У локативу једнине акценат померају на наставак за облик именице: *дријен*, *бријег*, *клијет*: *о дријену* (*Вјся о дријену*), али и *ѿ дријену*, по цијо дѣ^ан) по *бриегу* (*Шѣтка по бриегу*). *о клиешу* (*Обљѣси га о клиешу*). Несумњиво се ово померање вршило у време док *ѣ*, које је дало *ије*, још није имало двосложну вредност, тј. док су ове речи биле једносложне.

30. Именице с дугим крајњим слогом у номинативу једнине, чувају ту дужину у свим осталим падежима. Између осталих и именица *злѣшвор*, којој у Вука и Даничића дужина није означена, јер она и нема те дужине у многим нашим дијалектима. И именици *ѣстѣк* дуг је у пиперском други слог у номинативу једнине, али те дужине нема ни у једном од осталих облика (испор.: *ѣстѣк — ѣстока — ѣстоку*).

31. У овоме говору имају *˘* или *ˆ* на првом слогу више именица које у штокавским говорима с најновијом акцентуацијом (у Вука и Даничића) на том слогу имају *˘* или *ˆ*. Те именице су: *бѣсѣр — бѣсѣра* (према Даничићеву: *бѣсер — бѣсера*), *бѣжѣр — бѣжѣра* (према: *бѣжѣр — бѣжѣра*, *вѣдѣк — вѣдика*, *клѣнчић — клѣнчића*, *кѣдѣњ — кѣдѣња*, *кљѣчѣр — кљѣчѣра*, *јѣшѣк — јѣшѣка*, *Бѣгдѣн — Бѣгдѣна*, *Нѣвѣк — Нѣвѣка*, *Вѣсѣл — Вѣсѣља*, *гѣшѣр — гѣшѣра*, *гљѣснѣк — гљѣснѣка*, *гвѣжѣр — гвѣжѣра*, *зѣдѣр — зѣдѣра*, *ѣшрѣв — ѣшрѣва*, *чѣјек — чѣјека* (ова и код Даничића има овакав акценат поред: *чѣвек — чѣвѣка*), *ѣгѣњ — ѣгѣња*, *ѣѣкѣˆ (од ѣѣкѣˆл) — ѣѣкѣлѣ. ѣѣсѣˆ (од ѣѣсѣˆл) — ѣѣсѣлѣ*, *кѣкољ — кѣкоља* (према *кѣкољ*) *нѣвчић — нѣвчића*, *кѣшѣк — кѣшѣка* (и ова именица има и код Даничића овакав акценат

поред дугог узлазног. А у Вука је, шта више, облик с узлазним акцентом стављен у заграду поред оваквог). Без обзира на то какав им је акценат у другим дијалектима нашим, све ове именице у пиперском кроз све облике имају непромењен акценат на истом слогу. Није мањи број именица у којих је код Вука и Даничића " на првом, а у пиперском на крајњем дугом или кратком слогу. Такве ћемо навести заједно са онима с којима су се акцентом изједначиле.

32. Према томе да ли им је наглашени слог дуг или кратак, двосложне именице с акцентом на другом слогу разликују два типа. У погледу једначења акцента код ових именица немамо оно што смо видели код једносложних. Док се у једносложних вршило једначење акцента зависних падежа с акцентом номинатива, под утицајем облика код којих је био акцентован основни слог, у ових се, с изузетком случајева наведених у претходном параграфу, акценат углавном сачувао на своме првобитном месту. И поред тога што није мали број оних које су променом места акцента у номинативу, па и у осталим облицима, пришле именицама с наглашеним првим слогом, ипак је код ових у знатно већем броју случајева акценат онакав какав је наслеђен из епохе старије новоштокавске заједнице. Тај акценат су сачувале именице:

живџш, пошџк, пољџг, провџр, понџр, бубрџг, кожџ(х), јелџн, окљџи, живџш, седџк, обрџз, ђешџћ, шарџн, зуичџћ, орџ(х), дукџш, укџи, језџк, ускџк, изрџд, по-рџд, окџв, барџџк. печџш, међџд, дочџк, избџр, конџк, извџр, ковџџг, вљенџћ, вљешрџћ, вранџћ, брешџћ, Божџћ, калџпџк, бџрџш, гџјџн, зџрџн, зџвљџш, шџ-лџг, нџмџш, нџрџд, сџбор, рџзџр, нџсџд, нџкџш, нџ-гџн, крџџж, шрџџш, лџвџж, прџрџк, зџклџн, мџјџн, грџџж, грџџџ и сл.

Са овима су се тамо акцентом потпуно изједначиле именице: *бедџм, брашџћ, кошлџћ, јемџ^ац, восџ^ак, мџзџ^ак, сџнџ^ак, сџвџ^ац, дџ^анџ^ак, Миљџн, покљџн, шалџс, рџзџм.* Иако у говорима који су у основи нашег књижевног језика ове именице у номинативу једнине имају " на првом слогу, у пиперском

се оне ничим не разликују од оних којима је и раније, у доба новоштокавске заједнице, такав акценат био на крајњем слогу.

33. Означени акценат ном. једн. остаје непромењен кроз све остале облике и једнине и множине, сем ген. множине, — наравно у наведеним примерима с двосложном основном: *прѣрдк* — *прѣрдка* — *прѣрдку* — *прѣрдка* — *прѣрдче* — *прѣрдком* — *прѣрдку* — *прѣрдци* — *прѣрдцима* — *прѣрдке* и *живѣш* — *живѣша* — *живѣшу* итд. Али ако именице имају у ном. непостојани вокал (полугласник) — што ће рећи једносложну основу — у облицима из којих се полугласник губи, акценат се у главном помера на наставак: *брѣвѣ^ак*, а: *брѣвкѣ* — *брѣвкѹ* — *брѣвкѣм*, *брѣвци* — *брѣвцима* — *брѣвкѣ*, *вѣлѣ^ак* — *вѣлкѣ*, *гусѣ^ак* — *гускѣ*, *дѣнѣ^ак* — *дѣнкѣ*, *лѣнѣ^ац* — *лѣнцѣ*, *мѣчѣ^ак* — *мѣчкѣ*, *пѣиѣ^ак* — *пѣицѣ*, *рѣжѣ^ањ* — *рѣжњѣ*, *рѹчѣ^ак* — *рѹчкѣ*, *шѣрѣ^ац* — *шѣрцѣ*, *ронѣ^ац* — *ронцѣ*, *шопѣ^ац* — *шопцѣ*, *отѣ^ац* — *оцѣ*, *јунѣ^ац* — *јунцѣ*, *рѹчѣ^ак* — *рѹчкѣ*, *кобѣ^ац* — *копцѣ*, *овѣ^ан* — *овнѣ*, *момѣ^ак* — *момкѣ*, *прѣвѣ^ац* — *прѣвцѣ*, *мѣлѣ^ац* — *мѣлцѣ*, *мѣсѣ^ак* — *мѣскѣ*. Са овима се морају узети: *кѣ^абѣ^а* (од *кѣбѣ^ал*) — *кѣ^аблѣ* — *кошѣ^а* (од *кошѣ^ал*) — *кошлѣ*, *орѣј* (од *орѣл*; узгред ћу рећи да је ово јединствен случај развијања гласа *ј* у оваквом положају) — *орлѣ*.

34. У вок. једнине померање акцента се не врши у истом правцу у коме се врши у наведеним облицима, већ у супротном; у том облику наглашен је наиме први слог: *брѣвѣ^ак* — *брѣвче*, *лѣвѣ^ац* — *лѣвче*, *момѣ^ак* — *мѣмче*, *отѣ^ац* — *ѣче* и тако у свих које се употребљавају у овом облику. Но кад је наставак за облик вокатива у а не е, акценат може остати на њему: *мѣчкѹ* (Потрчи, мѣј *мачкѹ*), *пѣшкѹ* (А, *пѣшкѹ* сѣколе). Ово се лепо види у примерима који знају и за један и за други наставак: *лѣнче*, а *лѣнцѹ* (Тѣшко тѣбе, мѣј *лѣнцѹ*!), *рѣнче*, а *ронцѹ*.

35. У грани зетскоподгоричкој источноцрногорских говора код досељеника из западноцрногорских крајева, акценат с наставка, управо с последњег отвореног слога, помера се на претходни, на коме се јавља опет као низлазни дуги или кратки. зависно од квантитета тога слога. По моме мишљењу

она чини један корак даље. У васојевићком говору у зависним падежима испред сугласничких група акценатовани је слог редовно дуг, и кад је у ном. једн. кратак; *мѡмь^к* а *мѡмка*, *шѡпъ^ц* а *шѡпца*, *лѡвь^ц* а *лѡвца* (Краља); *рѡнъ^ц* а *рѡнца*, *мѡмь^к* а *мѡмка*, *лѡнъ^ц* а *лѡнца* (Виницка). Па не само у зависним падежима већ и у ном. једнине, наглашени слог се, свакако под утицајем дужине у зависним падежима, продужава тако да би га тачније било бележити дугим знаком. То не чиним из разлога што ипак треба означити разлику у дужини између ном. и зависних падежа, а те разлике још увек има. Ова особина ће бити заједничка већем броју дијалеката нашег језика (о њој говори Р. Budmani у свом *Dubrovačkom dijalektu* и М. Московљевић у монографији *Акценатски систем цоцерског говора*). Али вратимо се одмах црногорским говорима, преношење акцента које се среће у пиперским Црнцима није и без ових дужина онакво, какво је у васојевићком или и у бјелопавлићком, из којег је једино могло доћи у Црнце. У Васојевићима је, а и у Бјелопавлићима, кратки акценат на крајњем слогу заштићен енклитиком, ако ова долази непосредно иза речи с таквим акцентом. То ће се видети из примера које сам бележио у појединим васојевићким селима:

Оца (')е звāла (а: звāлā 'е ђца), *Лѡнъ^ц* ми дā, *Душāн* га читā (Коњуве), *Дукā(ш)* ћу ти дāг за њēга, *У потѡк* је уљēгла, *Из лонца* ми сѡпā, *На конāк* су ме звāли (Андријевица), *Ковчѡг* су јо(ј) дѡниели, *Отъ^ц* ти (')е дошь^а (Слатина).

Исти је случај у Бјелопавлићима. Међутим у Црнцима испред енклитика акценат се помера, наравно код особа код којих се ово померање врши онде где нема енклитика иза њега (Њен *сѡнчић* је бѡ'о тѡ ма'ло прѡје, — *Жѡлуд* ми јучѡ пāнуо нā главу, па ме и сѡ^ад болѡ, — *На рѡчь^к* су сѡли). Особина преношења " с крајњег слога речи је примљена из суседних говора, али не и особина чувања таквог акцента испред енклитика. Ово је у исто време усамљен случај по коме би се могло закључити да акценатски енклитика не чини целину са речју испред себе. Али пошто ова особина није уопштена

кашѹн, кољач, крсташ, копач, кијак, корѣћ, љекѣр, маљѣц, пастѣр, пасуљ, рачѹн, самѣр, Цеклѣн.

С овима се у пиперском говору акцентом у свему слажу именице: *амѣр, буквѣр, канѣр, комѣш, лишѣј, неѣак*, које у Даничића и Вука имају " на првом слогу. У свим падежима, сем вокатива једине, код именица овога типа је акценат на крају: *војник — војникѣ — војникѹ — војникѣ — војникѣм — по војникѹ, војницѣй — војникѣ^а* (у овом облику разуме се, наглашени слог је дуг, а у свим осталим падежима акценат на наставку за облик је кратак)—*војницѣйма — војникѣ, буквѣр — буквѣрѣ, самѣр — самѣрѣ, сељѣк — сељѣкѣ, дурбѣн — дурбѣнѣ* и тако све. У вок. једн., као у већине именичких акценатских типова, акценат се с наставка помера на први слог: *војникѣ, дѹжникѣ, сељѣче*. Али и овде примери с наставком у акценат обично задржавају на завршетку: *глуваѣћѹ, орѣчѹ, пљевѣчѹ, срндѣћѹ*. Дужина крајњег слога основе, како видимо, доследно се чува у свим падежима.

42. У Црнцима се у свим облицима " с краја речи помера на претходни дуги слог, наравно, у ономе делу села, и код оних претставника код којих је и у других типова речи познато овакво померање акцента. Али према: *јунѣка* (од *јунѣк*) — *јунѣку — јунѣком — јунѣци — јунѣке* код ових истих особа у ген. множ. акценат је као код других *јунѣкѣ^а*, јер се померање дугог акцента не врши, и у дат. *јунѣцима*, јер акценат није на крајњем слогу.

43. Дуги акценат с крајњег слога се никако не помера и не мења, не само у овом делу пиперског говора већ ни у осталим дијалектима црногорским који знају за акценатске промене ове природе (бјелопавлићки, васојевићки). Али зато су у неким говорима црногорским врло обична померања према таквом акценту. У грани зетскоподгоричкој код великог броја претставника се врши преношење кратких акцената с отворених крајњих слогова. У овом случају акценат зависних падежа једине и ном. и акуз. множине једначи се с акцентом ном. једине и према *кројѣч* тамо имамо: *кројѣча — кројѣчу — кројѣча — кројѣчем — кројѣчу — кројѣчи — кројѣче* (али: *кројѣче, кројѣчѣ^а, кројѣчѣма*), према: *дуѣан: дувѣна —*

дувâну — дувâном — дувâну — дувâни — дувâне, јунâк — јунâка, занâш — занâша, дућâн — дућâна, каншâр — каншâра. Из зетскоподгоричког, управо из Подгорице, овај појав додирује и пиперско село Рогаме. Наведене примере ја сам бележио код појединих особа у том селу.

И једно и друго померање акцента, и ово које се шири из Подгорице на Рогаме и оно прво у Црнцима, под бјелопавлићким утицајем, условљени су скоро истим положајем акцента. И у једном и у другом случају помера се кратки акценат с крајњег слога, али померени акценат у сваком од ова два засебна случаја различан је. У једном промена се врши у границама природе низлазних акцената, у другом — померени акценат је узлазног карактера. Но ни једно ни друго померање, како смо већ раније рекли, у пиперском говору није узело већих размера, не бар таквих да се може говорити о нарушавању система који је остао заједнички претставницима целог пиперског краја.

44. Именице на самогласник одликују се од осталих нарочитом гипкошћу и склоношћу да померањем изједначују акценат у свим облицима, иако ово није никаква особина за коју не би знали и други акценатски типови именица. У досад прегледаних, и једносложних и двосложних, именица познато је тројако померање акцента у појединим облицима. Најглавније је оно које је довело скоро до потпуног изједначења IV^{-ог} и V^{-ог} именичког типа једносложних именица са I^{-вим} и III^{-ћим} акценатским типом именица истог броја слогова. Природом својом с овим се потпуно слаже померање акцента код двосложних особних имена која се у ном. једн. завршавају самогласником *о* или *е*, ако се основа њихова свршава неком сугласничком групом. Овде померање акцента прелази границе простора онога померања које је довело до приближног једначења разних типова једносложних именица. Познато је не само у пиперском, и не само у осталим суседним и сасвим сродним говорима црногорским, већ и у другим дијалектима српскохрватског језика. То ће и бити узрок да Вук и Даничић неке именице овога типа бележе са оба дуга акцента. Тако поред именице *Вѣљко*, са узлазним акцентом, Вук у загради бележи и низлазни акценат, а обрнуто, поред

Гѡјко и *Рѡјко* означава да се изговарају и са узлазним акцентом. Даничић их такође наводи и у групи именица са дугим улазним, али и међу онима које имају дуги низлазни акценат. Ван сваког је спора да су и Вук и Даничић тачно бележили акценте, а то ће рећи да су у наведеним примерима оба назначена акцента скоро подједнако обични, па су зато оба и обележена. Ја мислим да је акценат код свих именица овога типа био на крају, па се постепено аналогично преносио на први слог у већини дијалеката. Уз двојак акценат код Вука и Даничића, као доказ за ово тврђење може нам послужити акценат пиперском најсроднијег, суседног кучкобратоножићког говора, у којем је акценат искључиво на завршетку. Једином акценту пиперском: *Вѣљко — Вѣљка — Вѣљку — Вѣљко — Вѣљком — о Вѣљку, Рѡјко, Гѡјко, Здрѡвко, Мѡљко, Жѡрко, Мѡрко, Слѡвко, Стѡнко, Рѡнко* одговара кучкобратоножићко: *Вѣљкѡ, Жѡркѡ, Рѡнкѡ, Мѡркѡ, Стѡнкѡ*, па и: *Брѡнкѡ, Жѡвкѡ, Мѡркѡ, Пѡвлѡ*, што је, с обзиром на Вуков и Даничићев акценат, сасвим необично.

45. Двосложне именице м. рода на самогласник испред којег је један сугласник или и група од више сугласника, само ако у тој групи на првом месту није неки сугласник сонантне природе, — било да су те именице особне или заједничке, у пиперском имају акценат на крају:

Бѡјѡ, Бѡжѡ, Бѡрѡ, Бѡкѡ, Дмѡшрѡ, Тѡкѡ, Нѡшѡ, Крѡштѡ, Мѡѡѡ, Вѡјѡ, Блѡжѡ, Мѡрѡ, Сѡвѡ, Перѡ, Рѡштѡ, Пејѡ, Крѡѡѡ, Мѡлѡ, прѡштѡ, пѡпѡ, ѡѡрѡ, ѡѡсѡ, ѡѡдѡ, ѡѡдѡ, стрѡкѡ.

Код ових именица је само у вок. једине пренесен акценат; налази се на првом слогу: *Бѡјѡ, Бѡжѡ, Бѡрѡ* итд. За чудо, чак ни у Рогамима нема ни једног случаја померања акцента у осталим падежима према вокативу. А ни у зетскоподгоричком није друкчији акценат, сем можда у најкаснијих досељеника из западноцрногорских крајева. У сличним позицијама осталих категорија речи овакво померање акцента у зетскоподгоричком узима све веће размере, а што није тако и код именица овога типа, узрок је, вероватно, у природи

особних именица да теже мењају свој првобитни облик и првобитни акценат у појединим облицима.

46. Међутим, померање “ с крајњег слога које је преко бјелопавлићког допрло до пиперског говора у селу Црнцима огледа се и код ових именица: *Бóжо — Бóжа — Бóжу — Бóжа — Бòжо — Бóжом — Бóжу, Јóво — Јóва, Пéро — Пéра, Цúро — Цúра, Сáво — Сáва, Пúро — Пúра, Нéшо — Нéша, Бáјо — Бáја, Крсто — Крста, Нíко — Нíка, Ћéдо — Ћéда, пóпо — пóпа.*

47. Од двосложних именица мушкога рода свега неколике преносе акценат на предлоге, а ни у та неколика случаја није могуће утврдити шта овај пренос условљава. Између двадесет и неколико примера за које Даничић каже да превлаче акценат, овамо су само три с том особином. Говори се обично и свуда: *дò лакша, òш камена и дò ђавола.* И не искључиво на ове, него се пренос врши с тих именица и на остале предлоге:

òд лāкта, ùз лāкџ, прèко лāкта, испòд лāкта, нā лāкџ, ùз лāкџ, зā лāкџ, кòш камена, прèко камена, испòш камена (истина чешће код кāмена и испод кāмена), òд ђавола, зā ђавола, нā ђавола, кòд ђавола.

Тако и *пòд нокте, зā нокте* (али само с акуз. множ.). Између свих осталих нешто је већи број таквих именица:

ù огџ, нā огџ, прèд огџ, исарèд огња, кòд огња, порèд огња, прèко огња, нā бриџ, зā бриџ, ù бриџ, пòд бриџ, прèко бриџа, испòд бриџа, нā бриџес(ш), зā бриџес(ш), пòд бриџес(ш), испòд бриџешта, ù снџ, прò(з) снџ, испòд(д) снџа, ù свиџес(ш), нā свиџеш, зā свиџеш, нā клиџеш, прèко клиџешта, испòш клиџешта, òд млиџа, òд снџешта.

Али једино прву од ових можемо узети као праву двосложну реч, пошто су остале двосложним постале, бар с обзиром на ову особину, у касније време. Акценат се с њих преносио на предлоге док је гласовна вредност старог *џ* у њима била једнака дугом самогласнику.

48. **Тросложне именице** углавном су тројаке по акценту:

а) с акцентом на првом слогу: *мученик*; *Марковић*;

б) с акцентом на средњем слогу: *напредџк*, *покодјник* и

с) с акцентом на крајњем слогу ном. једине: *домаћин*, *веселџк*.

Именице:

мученик, *вљереник*, *дироштај*, *распорџд*, *манастир*,
зџвичџј, *зџлагџј*, *губџавџц*, *душманин*, *нџчоек*, *грџђа-*
нин, *пријџџшџел*, *клџаденџц*, *паџсторџк*, *Раџдосав*, *мљџ-*
штанин, *Марковић*, *мајковић*, —

и већи број именица с оваквим акцентом номинатива једине, задржавају непромењен акценат на првом слогу. Никакве разлике у акценту међу појединим облицима, и ни једног примера отступања од акцента говора који су у основици нашег књижевног језика.

49. Од ових се у пиперском говору ни по чему не разликују именице: *Бџдгосав*, *бџрберин*, *Вуџкосав*, *гџранин*, *дџбро-*
шџвр, *Млџчанин*, *пџбрашџм*, *сџљанин*, *каџурин*, *скџкавџц*, у којих је код Даничића место низлазног узлазни кратки акценат на првом слогу, према чему бисмо у пиперском очекивали " на средњем слогу. С тим акцентом, поред означеног, од наведених именица употребљавају се једино: *пџбрџшџм* и *до-*
брџшџвор, али су и ове две знатно чешће с акцентом на првом слогу.

50. А и у супротном правцу врши се померање акцента код неких тросложних именица. Тако именице: *ранџљџц*, *пратџљџц*, *сестрџичџћ* немају " на првом слогу, какав је обележен у Даничића, већ искључиво овако како смо га овде означили. Као акцентом номинатива, тако и акцентом свих осталих облика те именице су сасвим пришле типу именица са средњим наглашевим слогом.

51. Једина разлика између именица:

насиљџц, *барџџчић*, *кашџнџц*, *окрџјџк*, *страшџљџвџц*,
пропџлаџмџк, *шрџгџвџц*, *хранџшџел*, *калџуџџер*, *долџџџџк*,
желџудџц, *босџљџк*, *поврџшџџк*, *назџдџџк*, *пошџдџчић*,
подмџлаџдџк, *учџшџел*, *напџрџдџџк*, *навџљџџк*, *светџшџел*,

*родѣшељ, пољубьѣц, безбдѣжнѣк, безумнѣк, најѣ^амнѣк,
невљѣрнѣк, одмѣтнѣк, Владѣслав*

и именица:

*упрѣвнѣк, бунштѣвнѣк, доглѣвнѣк, уштѣрнѣк, очѣјнѣк,
покајнѣк, стандѣвнѣк*

у томе је што је у првих наглашени слог кратак, а у других дуг. И код једних и код других акценат номинатива једнине остаје непроменљив у свим осталим облицима: *најѣ^амнѣк — најѣ^амнѣка — најѣ^амнѣку — најѣ^амнѣка — најѣ^амнѣче — најѣ^амнѣком — најѣ^амнѣку — најѣ^амнѣци — најѣ^амнѣкѣ^а — најѣ^амнѣцима — најѣ^амнѣке и упрѣвнѣк — упрѣвнѣка — упрѣвнѣку — упрѣвнѣка — упрѣвнѣче — упрѣвнѣком — упрѣвнѣку — упрѣвнѣци — упрѣвнѣкѣ^а — упрѣвнѣцима — упрѣвнѣке*. Дужина иза акцента такође се чува у свим падежима и једнине и множине, — наравно код оних именица које ту дужину имају у ном. једнине.

52. Важно је истаћи да се код именица овога типа у којих се основа завршава сугласничком групом са неким сонантом на првом месту, у свим падежима где се губи непостојани вокал (полугласник) у пиперском — као и код двосложних именица у истој позицији — доследно чува квантитет наглашеног слога. Тај слог увек остаје кратак у свим облицима, онакав какав је и у номинативу једнине; као *окрѣѣ^ек*, тако и *окрѣјка — окрѣјку, страшљѣвца — страшљѣвцу, проилѣнка — проилѣнку, катѣнца — катѣнцу, Загѣрца — Загѣрцу* итд. У највећем броју дијалеката српскохрватских крајњи слог именичких основа које се завршавају овим и оваквим сугласничким групама дуљи се (испор. код Даничића: *бдсѣљка, зѣсѣнка, Пѣсѣвца, Загѣрца* и само тако). Пиперски, дакле, са још неким суседним говорима црногорским не познаје ове особине.

53. У треће групе јавља се неједнако кретање акцента у појединим облицима, према томе да ли је акценатовани слог кратак (*домаћѣн*) или дуг (*веселѣѣк*).

У првом случају опет имамо две могућности. Кад се основа завршава групом сугласника које у ном. једн. (и ген.

мн.) раставља непостојани вокал (полугласник), у зависним падежима једнине и у множини — не увек у генитиву — код њих је акценат на наставку за облик, а у вок. једнине с краја се преноси на први слог основе: *синѡвѣ^ац* — *синѡвцѣ* — *синѡвцѹ* — *синѡвцѣ* — *сѣнѡвче* (чује се поред овог и: *синѡвцѹ*; испор. са истом овом особином код двосложних именица тач. 34) — *синѡвцѣм* — *о синѡвцѹ* — *синѡвцѣ* — *синѡвцѣма* — *синѡвцѣ*. Тако и: *добѣштѣ^ак* — *добѣшткѣ*, *поштѡмѣ^ак* — *поштѡмкѣ*, *брежѹльѣ^ак* — *брежѹлькѣ*, *једѣнѣ^ац* — *једѣнцѣ*, *удовѣ^ац* — *удовцѣ*, *студенѣ^ац* — *студенцѣ*. Међу наведеним именицу *синѡвѣ^ац* означили смо с дужином средњег слога, зато што је и у номинативу једнине тај слог у ње најчешће дуг. Истина, чује се гдекад и с кратко изговореним тим слогом, онако како одговара Вукову квантитету (*синѡвац*), али тада нема дужине ни у осталим облицима. Овај случај квантитета тога слога именице *сѣнѡвац* говори да пиперски не зна за процес дуљења самогласника испред сугласничких група са сонантом на првом месту. Што је ипак тај слог у овом примеру чешће дуг него кратак, може се објаснити околношћу што је реч унесена у народни говор најсигурније преко школе и књиге, од људи који су свој локални изговор пореметили књижевним. Тамо се још наилази на људе који за ову реч не знају, а може се рећи да је и уопште необична; у њеном значењу се употребљава реч *братѣнѣ*. Унесена са стране, реч је могла бити примљена са дужином средњег слога у зависним падежима, па се онда, сасвим према општој тенденцији овога говора, са зависним падежима изједначио и номинатив једнине.

54. Именице у којих је слог пред акцентом кратак, у ген. множине померају акценат на наставак за облик: *удовѣ^ацѣ^а*, *студенѣ^ацѣ^а*. Оне међутим у којих акцентованом претходи дуги слог, акценат у овом облику имају баш на томе слогу: *добѣштѣ^акѣ^а*, *брежѹльѣ^акѣ^а*, *једѣнѣ^ацѣ^а*, *поштѡмѣ^акѣ^а*, *комѣрѣ^ацѣ^а*, *крајѣ^акѣ^а*, *остѣштѣ^акѣ^а*.

55. У примерима именица овога типа код којих се облик ном. једн. бројем слогова подударе са основном као у: *госпѡдѣн*, *домѣн*, *колѣчѣн*, *сѣромѣ* х), *кукуруѣз*, *дегенѣк*, *пѣшенѣг*, *пушкѡмѣт*, *Вукашѣн*, *Миѣлушѣн*, *амѣнѣт*, *киѣмѣт*, *ви-*

лѣѣш и сл. акценат остаје непроменљив на крајњем слогу основе: *домаћѣн — домаћѣна — домаћѣну — домаћѣна — домаћѣне — домаћѣном — о домаћѣну — домаћѣни — домаћѣнѣ^а — домаћѣнима — домаћѣне*. Тај је слог, природно је, и овде у генитиву множ. редовно дуг. Дужина на првом слогу такође се чува у свим облицима именица у којих је тај слог дуг у номинативу јединине, али ова дужина ничим не утиче на промену акцента.

56. Тросложне именице с дугим акцентом на крају:

веселѣк, помошѣнѣк, баштовѣн, болеснѣк, јорговѣн, огрѣѣч, коњушѣр, обуѣр, зуљумѣр, замошѣч, калешѣн, кошулѣч, кочијѣш, говедѣр, аисенѣк, господѣр, набављѣч, отимѣч, пепелѣк, половнѣк, застирѣч, покривѣч, капетѣн, џефердѣр

у вокативу јединине акценат већином померају на први слог: *по̀мошѣнѣче, ка̀петѣне, бѣ̀штовѣне*. Али у оних што у том облику имају завршетак у поред *е*, и управо кад имају тај завршетак, акценат се обично чува на њему: *зуљумѣрѣ* (поред *зуљумѣре*), *кочијѣшѣ* (чешће него *кѣчијѣше*), *говедѣрѣ* (поред *гѣведѣре*), *коњушѣрѣ* (и *кѣњушѣре*). У осталим падежима и јединине и множине акценат је код свих ових именица искључиво на наставку: *помошѣнѣк — помошѣнѣкѣ — помошѣнѣкѣ — помошѣнѣкѣ — помошѣнѣкѣм — по̀ помошѣнѣкѣ — помошѣнѣциѣ — помошѣнѣкѣ^а — помошѣнѣциѣма — помошѣнѣкѣ*, и углавном тако.

57. У Рогамима код особа које померају кратки акценат с крајњег слога облика једносложних и двосложних именица, помера се у тој позицији и код тросложних, али само ако им је претпоследњи слог дуг: *пошѣмѣка, добѣштѣка, почѣштѣка, помошѣнѣка, кочијѣша, говедѣра*, док исте особе наглашавају као и остали: *удовѣѣ — удовѣѣѣ, студенѣѣ — студенѣѣѣ*. Међутим у Црнцима, опет сасвим као код једносложних и двосложних из исте позиције, кратки акценат се помера на сваки, и дуги и кратки претходни слог; не само: *пошѣмѣка, помошѣнѣка, говедѣра, брежѣљѣка*, већ тако исто и: *удѣвѣѣ* и *студѣнѣѣѣ*.

58. **И именице с више од три слога**, према томе да ли акценат имају на првом, последњем или неком од унутрашњих слогова, такође су тројаког акценатског типа:

- а) именице у којих је акценат на првом слогу: *Вдсоевић*;
 б) с акцентом на неком од унутрашњих слогова: *понеђљнић*, *кољѣновић*;
 с) с акцентом на последњем слогу: *недостатѣ^ак*, *подуширѣч*.

59. Вишесложне именице нису тако многобројне, а међу њима су опет најређе оне што им је акценатован први слог. То су најчешће поједина презимена или имена припадника појединих места и крајева. Такве су:

Брдѣножић, *Вдсоевић*, *Јдбучанин*, *скдроевић*, *јдбуковъ^сц*, *нйкоговић*, *кўкурцек* (према Вукову кукўријек), *Рўдничанин*.

Било да им је наглашени слог кратак или дуг, ове именице не мењају природу и место акцента ни у једном облику; као *скдроевић* тако и: *скдроевића*—*скдроевићу*—*скдроевића*—*скдроевићу*—*скдроевићем*—*о скдроевићу*—*скдроевићи*—*скдроевићѣ^а*—*скдроевићима*—и *скдроевиће*; а као: *Трдвничанин*—тако и: *Трдвничанина*—*Трдвничанину*—*Трдвничанина*—*Трдвничанине*—*Трдвничанином*—*о Трдвничанину*—*Трдвничани*—*Трдвничаниѣ^а*—*Трдвничанима*—*Трдвничанине*. Свега неколике именице су тамо с другим акценатованим слогом; све те именују припаднике неком месту и завршавају се на *ин*. Према томе, у множини је њихова основа, без овога *-ин*, краћа за један слог. И несумњиво у вези с тим умањивањем броја слогова у облицима множине крајњи слог основе се дуљи—и у пиперском, као у млађим дијалектима нашим (види код Даничића: *Рўдничани*, *Рўдничаниѣ*, *Рўдничанима*).

60. Једино разлика у односу према акценту новоштокавских говора новијег типа чини да именице с наглашеним унутрашњим слогом *ѣне^а* групишемо с претходнима, у којих је наглашен први слог. Иначе, и код ових акценат остаје непроменљив као год и код именица прве групе: *воденйчѣр*—*воденйчѣра*—*воденйчѣру*—и у свим осталим облицима и једине и множине исти акценат и на истом слогу. Такве су још: *понеђљнић*—*понеђљнића*, *уравйшељ*—*уравйшеља*, *господйчић*—*господйчића*, *ђеверйчић*—*ђеверйчића*, *безобрдзник*—*безобрудзника*, *Подгдричанин*—*Подгдричанина*, *Котдранин*—

Котдранина — Љубошћин — Љубошћина, Кашћин — Кашћина, кољеновић — кољеновића, Црногдрџ — Црногдрца, Ерџговџ — Ерџговца, староседјоц — староседјоца, једногодшћак — једногодшћака. Свим посебним особинама ове именице скоро се подударају са тросложним. Дужине ненаглашених слогова чувају се и код њих непромењене кроз све падеже. Овде ваља напоменути да тамо имају дуг крајњи слог именице на *-ћћ* (код Вука и Даничића та дужина је непозната). Даље, именице на *-ин* које значе становника некога места, у облицима множине крајњи слог основе дуље: *Подгдричанин*, а *Подгдричани*, *Загдрчанин*, а *Загдрчани*, *Биогрђанин*, а *Биогрђани*, *Котдранин*, а *Котдрани*. Али, ако је у ових именица акценат на томе слогу, онда овога дуљења у облицима нема: *Љубошћин* и *Љубошћани*, *Кашћин* и *Кашћани*, *Радећин* и *Радећани*. Тако је и код тросложних ма кога типа акценатског оне биле: *Спужин* и *Спужани*, а *Зећин* и *Зећани*. И најзад, ни код ових именица у пиперском није познато стварање дужина испред сугласничких група са неким сонантом на првом месту: *Црногдрца* и *Ерџговца*. Дужина крајњег слога основе у овом положају обична је једино у вок. једн.: *Црногдрче* и *Ерџговче*.

Кад је реч о вок. једнине, потребно је истаћи да именица *Црногдрџ*, једина од свих овога типа, у том падежу поред означеног има и пренесен акценат, на првом слогу: *Црногдрче*.

61. Док код прве и друге групе вишесложних именица нема посебних одлика које би оправдавале њихово издвајање од тросложних именица, то се не може рећи и за вишесложне именице с акцентом на крајњем слогу. Као општи принцип свих именица мушког рода познајемо померање акцента вокатива једнине с наставка на први слог. Видели смо да у пиперском изузетно не мора имати тога померања у случајевима кад је у том облику наставак у, а не *-е*. У вокативу вишесложних именица овога типа стање акцента је врло колебаљиво. Доста често акценат је на наставку и кад је тај наставак *е*: *осућенче* као и *лакардијашу*; затим, познат је и пренесен акценат на првом слогу: *чудошврче*, *доброчинче*, *Далматинче*, а обичан је и акценат померен само за

65. **Двосложне именице средњег рода** разликују само два акценатска типа:

- а) именице с акцентом на првом слогу: *брѣштво, злѣшто,*
 б) именице с акцентом на крају: *сребрѣд, пѣсмѣ.*

И именице с кратким:

*брѣшно, вѣће, врѣло, јѣшто, пѣље, мѣре, кѣло, ѣко,
 прѣсо, рѣло, мљѣсѣто, сѣло, бѣло, сѣшто, брѣдо, жѣшто,
 кљѣуко, мѣсло, Чѣво, јѣло, љѣшто, стѣдо, чуѣдо, јуѣшо*

и оне с дугим акцентом:

*блѣго, мѣсо, млѣво, пѣво, бѣље, грѣње, шрѣње, цѣрство,
 чѣјство, грѣбље, шѣбље, грѣжѣе, (чешће: грѣбље,
 шѣбље, грѣжѣе, а једино: дрѣвље, зѣље, рѣбље, снѣпље,
 љље*),*

иако је код Даничића увек наглашени слог дуг), — задржавају исти акценат у свим облицима. Једино се кратки акценат у речима без непостојаног вокала у ген. множине продужава; место " ту је $\hat{\ }:$ *вѣћѣ^а, врѣљѣ^а, јѣштѣ^а, кѣљѣ^а, стѣдѣ^а, мљѣсѣтѣ^а, сѣштѣ^а, брѣдѣ^а, жѣштѣ^а.* И обрнуто, кад се основа именице с дугим акцентованим слогом завршава групом сугласника које у ген. мн. раставља непостојани вокал (полугласник), број слогова се у том облику повећава и $\hat{\ }$ првога слога скраћује се у "': *сѣнце — сѣнѣ^ацѣ^а, зрѣнце — зрѣнѣ^ацѣ^а, дрѣвце — дрѣвѣ^ацѣ^а,* — уколико је, управо, наглашени слог код ових именица дуг у осталим падежима. А може се рећи да је код три наведене именице дужина коренова самогласника врло ретка, а обично је: *сѣнце — сѣнца, зрѣнце — зрѣнца и дрѣвце — дрѣвца,* у чему се свакако огледа старина. Једино ако је речена сугласничка група -*ств*, коренов самогласник је редовно дуг; и после уношења полугласника између *ст* и *в*, акцентовани слог се не скраћује: *цѣрствѣ^авѣ^а* као *цѣрство*, *чѣјствѣ^авѣ^а* као *чѣјство*.

66. Попут једносложних мушког рода, и међу овим именицама их има већи број које су у неким црногорским говорима, најдоследније баш у пиперском, акценат с крајњег

*) Ово је изгледа заједничка особина овоме са другим југозпадним говорима нашим (испореди код В. Томановића, Акценти у говору села Лепетана, Јужносл. филолог, књ. XV, стр. 79).

слога помериле на први, и тиме се углавном изједначиле с именицама типа *брџство*. Именице: *сѣло, вѣсло, кѣпље, чѣло, нѣице, пѣро, сѣкло, лѣшо* (врата на кошници), а можда још која, имају у пиперском акценат какав је овде означен, иако све оне у говорима с најновијом акцентуацијом нашом имају на истом слогу кратки узлазни акценат, а у неким суседним говорима црногорским у извесним положајима ` на крају. У бјелопавлићком на једној страни, а у васојевићком на другој, у свим овим речима акценат је онакав какав је обележен код Вука и Даничића. Али испред енклитика: *И(с) сѣла смо дошли, Чѣло си измрчила* (Мартинићи у Бјелопавлићима), *Чѣло ми горѣ, Пѣрѣм ћеш га ти* (Андријевица у Васој.), и уопште у таквом положају редовно се чува стари акценат на крајњем кратком слогу ових речи. Ово је — мислим на стари акценат на крају — несумњиво била заједничка, општа особина свих црногорских говора, дакако и пиперског, у коме се, свакако касније, развила особина померања акцента с крајњег на први слог.

Највероватније је да се ово померање извршило прво у облицима једнине код оних именица у којих је и раније у множини акценат био на првом слогу. Тако је, мислим, према: *сѣла — пѣра, сѣлима — пѣрима* и у облицима једнине акценат доспео на први слог: *сѣло — сѣла, пѣро — пѣра*. Тек потом, за овима се могао повести извештан број именица њихова типа.

Од свих ових именица једино *сѣло* и *чѣло*, и то искључиво у лок. једнине, у пиперском чувају још акценат на наставку за облик: *по чѣлу* и *по сѣлу*, али само непосредно иза предлога (испореди са овим: *по нѣшему сѣлу*, а никако с акцентом на завршетку). И овим једино ове две именице се разликују од именица типа *брџство*.

67. Судаћи по Даничићу, извесне именице с акцентом на првом слогу, као што су: *пѣље, брѣло, жѣшо, звѣно, маѣло, кљѣуко* имале су некада у облицима множине акценат на наставку. У пиперском нема ни трага од таквог њихова акцента, јер су све те речи, сасвим је природно, акцентом облике множине изједначиле са једнином.

68. У групи примера с крајњим наглашеним слогом нема ни једне именице с дугим акцентом. Овога типа су:

бедрѡ, ребрѡ, плекѡ, једрѡ, седлѡ, стегнѡ, сребрѡ, леншрѡ, добрѡ, врѡшлѡ, дрѡштвѡ, грѡшлѡ, крѡлѡ, ѡкнѡ.

Готово кроз све њихове облике акценат остаје на наставку. Није увек на томе слогу у ген. множине. Ако се у овом облику број слогова, уметањем полугласника, увећава, а коренов самогласник је дуг, онда се акценат преноси на њ: *дрѡштвѡ^авѡ^а, ѡкнѡ^анѡ^а, грѡшлѡ^алѡ^а*. Ако међутим број слогова остаје исти, или се и увећава, само ако је коренов самогласник кратак, — акценат је редовно на наставку: *крѡлѡ^а, плекѡ^а, ребѡ^арѡ^а, стегѡ^анѡ^а, бедѡ^арѡ^а* итд.

69. У Рогамима се и код ових именица среће акценат померен на коренов слог, али само кад је самогласник у том слогу дуг: *ѡкно, крѡло, дрѡштво* (забележио сам примере које сам чуо). Међутим у Црнцима као *дрѡштво, ѡкно, врѡшло, крѡло* — тако и: *стегно, плекѡ, ребро, леншро*.

70. Двосложне именице средњег рода с акцентом на првом слогу најчешће преносе акценат на предлоге са свих облика једнине и с облика акузатива множине:

у злѡшо, ѡ(д) злѡша, зѡ злѡшо, у месо, прѡз месо, пѡ лѡшћу, у мљесто, нѡ мљесто, нѡ поље, ѡс поља, прѡс поља, прѡко поља, нѡ дрво, зѡ дрво, пѡ(д) дрвешом, зѡ грљо, нѡ грљо, пѡд грљом, ѡд зрна, прѡко брда, у блашо, нѡ коља, ѡз коља, ѡз мора, прѡко мора, нѡ срце, ѡ(д) срца, у око, испѡд ока, пѡд оком, нѡ љешо, прѡко љеша, нѡ Чево, искрѡј Чева, кѡ(д) Чева, зѡ гвожђе, ѡд гвожђа, нѡ здравље (али: на здравље — ако је акценатовани слог кратак), у село, прѡко села, испрѡ(д) села, нѡ чело, у перо, у грожђе, зѡ грожђе и сл.

Ипак се између ових нађе по нека именица што чува свој акценат. То су најпре неке од оних што им је акценат био на крају: *за вѡсло, на кѡпље, под кѡпљем, на нѡйце*; а уз њих има и других с овом особином: *за јѡло, у јѡшо, на сѡшо, за чѡдо, на грѡбље, ѡ(д) чѡда, из јѡша, кѡ(д) сѡша*. Специјалне услове под којима се чува акценат посебних речи, или шта опет условљава његов пренос на предлоге, даље није могућно одредити.

71. **Тросложне и вишесложне именице средњег рода су тројаког типа:**

- а) имају акценат на првом слогу: *длѣво, Штйшово*;
- в) имају акценат на неком од унутрашњих слогова: *кољѣно, камѣње*;
- с) именице с акцентом на завршном слогу: *божѣнствѣ*.

У именица првога типа низлазни акценати свуда остају на истом слогу: *дстрво—дстрва—дстрву—дстрво—дстрвом—по дстрву—дстрва—дстрвѣ^а—дстрвима, Штйшово—Штйшова—Штйшову—Штйшово—Штйшовом—по Штйшову*. Оно што би овде имало да се истакне не односи се на сам акценат, већ на његову дужину. У већини ових именица \hat се скраћује у \grave , те поред *Штйшово* тамо имамо: *Ђурђево* (а не *Ђурђево* као код Даничића), *здрѣвљйце* (а не *здрѣвљйце*), *двѣрйште*, поред *дворйште* (а не: *двѣрйште*), *плѣндиште* (а не *плѣндиште*), *клйнчѣње* (а не *клйнчѣње*) итд, — исто као:

Рѣдовче, глѣдило, јѣгњило, јѣзеро, сѣдало, виђејло, мљѣрило, прѣвило, вѣрйво, длѣво, кдљйво, крѣсйво, плѣшйво, пѣцйво, сѣчйво, глѣдѣње, гуркѣње, дйсѣње, гѣжѣње, вијѣње, гријѣње, сијѣње

72. Овима је пришао изванредан број именица којима је акценат по пореклу био на средњем слогу. То су: *гунђѣње, губљѣње, гндѣње, гѣжѣње, бйстрѣње, шѣчѣње* (врло ретко се може још чути: *гунђѣње* и *гнојѣње*, а све остале само с означеним акцентом) и — *дйсѣње, грѣвѣње, жвѣкѣње, кйјѣње* и *ђускѣње*, у којих се поред померања акцента извршило скраћивање акценатованог слога (у Вука је у свих узлазни акценат на првом слогу).

73. Интересантно је да именица *Јѣзера* (облик множине имена једног племена у околини Дурмитора) у ген. множ. има акценат на наставку: из *Језѣрь^а*.

74. Нешто више има да се каже о именицама с акцентом на неком од унутрашњих слогова.

О померању акцента ових именица може бити речи једино у ген. множине. У овом облику кратки акценат се преноси на први слог, као \grave или \hat — зависно од квантитета слога на који доспева. Ако је тај слог кратак, такав ће остати и под ак-

центом: *кољѣно—кѣљѣнѣ^а, осѣје—ѣсѣјѣ^а, бесиуће—бѣсиућѣ^а, кедѣло—кѣдѣлѣ^а, мршвилѣло—мршвилѣ^а, држѣло—држѣлѣ^а, коишто—кѣиштѣ^а, корѣшто—кѣрѣштѣ^а, оћѣло—ѣћѣлѣ^а, огњѣиште—ѣгњѣиштѣ^а, огњѣло—ѣгњѣлѣ^а, солило—сѣлѣлѣ^а, весѣље—вѣсѣлѣ^а,*— као што се под акцентом не мења ни квантитет дугог слога: *насѣље—насѣлѣ^а, рѣскрѣше—рѣскрѣшѣ^а, заилѣће—заилѣћѣ^а.*

75. Али, у именица које се завршавају групом сугласника, и у ген. мн. добивају непостојани вокал, акценат њихов и у овоме облику остаје непомерен: *блѣжѣнштѣ^авѣ^а* као *блѣжѣнштво*, *краљѣвштѣ^авѣ^а* као *краљѣвство*, *прорѣдѣштѣ^авѣ^а*, *нашлѣдѣштѣ^авѣ^а*, *покујѣштѣ^авѣ^а*. А померање се уопште не врши ако је наглашени слог дуг: *камѣње—камѣњѣ^а, грумѣње—грумѣњѣ^а, бусѣње—бусѣњѣ^а, орѣше—орѣшѣ^а, зрѣвѣље—зрѣвѣлѣ^а, јасѣње—јасѣњѣ^а,* — већ у *богѣштѣ^авѣ^а, јунѣштѣ^авѣ^а, лукѣвштѣ^авѣ^а*, померање би, и да се вршило, било спречено увећањем броја слогова.

76. Велики број именица овога типа скратио је свој акценатовани слог. Управо, дужина овог слога тих именица у млађим новоштокавским говорима је новијег датума, а у овима те дужине никада није ни било. Разлика у дужини наглашених слогова овога и њему суседних црногорских говора, кучкобраторножићког рецимо и зетскоподгоричког, у односу према новијим дијалектима нашим није неинтересантна. Њој ће се зато посветити читава једна глава на крају овога рада, а овде се то само узгредно напомиње, да би се истакло уколико од квантитета зависи овакво или онакво кретање акцента у појединим облицима. Свега неколико таквих именица, скративши акценат, пристале су уз оне чији је наглашени слог кратак. У генитиву множине, где се једино место акцента мења, пренеле су га на први слог: *облѣче—ѣблѣчѣ^а, буњѣиште—буњѣиштѣ^а, косѣиште—кѣсѣиштѣ^а, подрѣче—ѣдрѣч(ј)ѣ^а, остѣже—ѣстѣжѣ^а, подлѣже—ѣдлѣжѣ^а, згарѣиште—зѣдрѣиштѣ^а, огњѣиште—ѣгњѣиштѣ^а, пасѣиште—пѣсѣиштѣ^а, рочѣиште—рѣчѣиштѣ^а, зѣбрѣје—зѣбрѣјѣ^а.*

77. Несразмерно већи део њих, иако им је акценговани слог кратак, не морају мењати место акцента ни у ген. множине, само, пошто је он на претпоследњем слогу, разуме се, мора бити дуг. Уистини ген. множине скоро сваке од тих именица, уколико га оне употребљавају, познаје оба случаја *гѣбѣње* — *гѣбѣњѣ̄* и *гѣбѣњѣ̄*, *грѣђење* — *грѣђењѣ̄* и *грѣђењѣ̄*, *зрѣђење̄* и *зрѣђењѣ̄*, *гађање̄* и *гађањѣ̄*, *вучење̄* и *вучењѣ̄*, *врѣшѣање̄* и *врѣшѣањѣ̄*, *врѣљање̄* и *врѣљањѣ̄*, *врѣчање̄* и *врѣчањѣ̄*, *вѣштање̄* и *вѣштањѣ̄*, *вѣкање̄* и *вѣкањѣ̄*, *вѣнчавање̄* и *вѣнчавањѣ̄*, *разгађање̄* и *разгађањѣ̄*, *чѣстѣштѣање̄* и *чѣстѣштѣањѣ̄*, *дарѣвање̄* и *дарѣвањѣ̄*, *зафаљавање̄* и *зафаљавањѣ̄*, *измѣшљање̄* и *измѣшљањѣ̄*, *зановѣштање̄* и *зановѣштањѣ̄*, *запишѣвање̄* и *запишѣвањѣ̄*, *закључѣвање̄* и *закључѣвањѣ̄*, *подражѣвање̄* и *подражѣвањѣ̄*, *договѣрање̄* и *договѣрањѣ̄*, *шврѣљање̄* и *шврѣљањѣ̄*, *оговѣрање̄* и *оговѣрањѣ̄*. Све су ово, како видимо, апстрактне именице, па се мора рачунати с тим, колико често употребљавају облике множине уопште, а нарочито ваља имати на уму да, и уколико су облици номинатива множине на пр. чести, употреба генитива је врло ретка. Тако ретка употреба је, држим, учинила да се и у овоме чува акценат осталих облика. Случај преношења би, према овоме, био условљен употребом генитива множине. И заиста, уколико је та употреба чешћа, утолико је пренесен акценат обичнији.

78. Код девербативних именица на *-ње* које дуље наглашени слог (види главу о дужинама, при крају рада) нема услова за преношење акцента ни кад именују неко конкретно вршење радње, те се генитив множ., ма колико био обичан и чест у употреби, акцентом никад не разликује од осталих облика: *клизање* — *клизања* — *клизању* — *клизање* — *клизањем* — *клизању* — *клизања* — *клизањѣ̄*, *надметање* — *надметањѣ̄*, *веслање* — *веслањѣ̄*, *мошање* — *мошањѣ̄*, *гомилање* — *гомилањѣ̄*, *гладовање* — *гладовањѣ̄*, *вршљање* — *вршљањѣ̄*, *заметање* — *заметањѣ̄*, *разметање* — *разметањѣ̄*, *друговање* — *друговањѣ̄*.

нижење — понижења, седочанство — седочанства, убиство — убиства, невъ^аљалство — невъ^аљалства, крвопролиће — крвопролића, биџце — биџца.

82. Потребно је и посебно истаћи мешавину акценатских типова. Неколике именице из последње групе пренеле су акценат на први слог. Од оваквих су тамо у употреби: *јѣстиво* и *сѣчиво* (Даничић бележи само њихов облик множине, међутим оне се овамо употребљавају и у облицима једине). Променом места акцената оне су се потпуно изједначиле с именицама типа *дѣво*. Више њих помериле су акценат за само један слог унапред: *решѣто—решѣта, врешѣно—врешѣна, ођѣло — ођѣла, опјѣло — опјѣла, врешѣнце—врешѣнца, весѣље—весѣља* и пришле типу именица *кољѣно*.

Акценатско једначење ових именица с онима првог и другог типа није се вршило у исто време. Померање на први слог је свакојачко старијег датума и заједничко је свим говорним претставницима племена Пипера; и онима који у селу Црнцима поред низлазних имају и узлазне акценте. Међутим ове особе у случају преношења с последњег на претпоследњи слог обично имају ` на томе слогу: *решѣто, врешѣно, ођѣло, весѣље, врешѣнце*. Према томе, може се претпоставити да је у пиперском говору акценат код ових именица био доскора на наставку, па се у Црнцима, под бјелопавлићким утицајем, одатле померао на претпоследњи слог, да се на њему појави као кратки узлазни акценат. Тек касније те су именице померањем ` с краја на претходни слог промениле акценатски тип. Померање у оном првом случају извршило се далеко пре него се пиперског дотакао утицај под којим су се у оном незнатном делу у њему појавили узлазни акценти, и заједничко је свим црногорским говорима.

83. И обрнуто, типу именица с акцентом на крају у пиперском припадају именице: *ђешѣнствѣ, поповствѣ, јеванђѣљѣ, побратѣмствѣ, старешѣнствѣ*, које код Даничића и Вука имају ` на првом слогу, или уопште на трећем од краја, — као и: *брдѣ^ашѣѣ, њѣдѣ^арѣѣ, псѣтѣ^ашѣѣ, сунѣ^ашѣѣ, срдѣ^ашѣѣ, братѣмствѣ, очѣнствѣ, сѣстрѣнствѣ, нашѣнствѣ, туђѣнствѣ, матерѣнствѣ*, које Вук и Даничић означавају с ` на почетном слогу. У селу Црнцима: *сѣстрѣнство, туђѣнство, ма-*

шеринство. Па не само ту него и у бјелопавлићком и васојевићком се вршио пренос акцената на крајњи слог ових именица. По положају акцената и узлазној природи његовој на претпоследњем слогу у васојевићком и бјелопавлићком, закључујемо да се мешање ових акценатских типова вршило у свим црногорским говорима. Испор.: *Очѣнствѣ* му (')е тѣ, Оно *брѣшцѣ* (')е вѣликѣ (забележено у Гостиљу бјелопавлићком). Од *машерѣнствѣ* јо(ј) ништа није претѣкло, *Побрашѣмствѣ* ћу ти виѣтат (Виницка у Васојевићима).

84. **Именице средњег рода с проширењем наставка сугласничким елементом** у промени чине засебну групу према именицама средњег рода типа *село-села*, а природно је да се и акцентом од ових разликују.

У већини дијалеката који углавном имају акценат какав је бележен у Акцентима Ђ. Даничића, именице у којих је елемент за проширење наставка сугласник *н* у множини су преносиле акценат на наставак: *племѣна*, *имѣна*, *рамѣна*, *сѣмѣна*, *шљемѣна*. Раније је несумњиво и у пиперском говору " био на наставку за облике множине ових именица, па се тек у новије време тамо извршило једначење по угледу на акценат облика једнине. Делимично се у множини акценат и до данас чува на наставцима за облик. У ген. и дат. множине обичан је акценат *племѣнѣ^а* и *племѣнѣма* (Долѣзе ви на слѣву и(з) свѣје(х) *племѣнѣ^а*), *имѣнѣ^а* и *имѣнѣма*, *шљемѣнѣ^а* и *шљемѣнѣма*, *рамѣнѣ^а* и *раменѣма*. Само док је овакав акценат у генитиву можда и чешћи од оног првог — у дативу (и инстр.) је нешто обичнији акценат на првом слогу.

85. С осталим оваквима акцентом се скоро изједначила именица *времѣ*. Акценат на завршетку она има само у ном. и акуз. једнине; у осталим падежима једнине и у ном. и акуз. множине тој именици је редовно акцентован први слог: *врѣмена* — *врѣмену* — *врѣменом* и *врѣмена* (ном. и акуз. мн.). У ген. и дат. (и инстр.) множине чује се исто такав акценат: *врѣменѣ^а* и *врѣменима*, али је знатно чешће: *врѣмѣнѣ^а* и *врѣменѣма*.

86. Све три именице које проширују наставак сугласником *с* употребљавају се искључиво у множини, а

акценат њихов је редовно на наставку: *небѣсѧ* — *небѣсѧ̂* — *небѣсѧ̂ма*, *чудѣсѧ* — *чудѣсѧ̂* — *чудѣсѧ̂ма* и *шјелѣсѧ* — *шјелѣсѧ̂* — *шјелѣсѧ̂ма* (усамљен случај у којем *шј.* не даје *ћ*). Ове три именице издвојили смо у засебну групу (уколико три речи могу чинити групу), јер се облицима које имају не слажу ни с претходним, а од следећих се и иначе много разликују. Именице са *н* међутим скоро су се изједначиле с категоријом оних чији је наставак проширен сугласником *ш*. Прегледаћемо и акценат ових последњих.

87. **Двосложне именице са сугласником ш.** Увећање броја слогова у зависним падежима утиче на скраћивање акцента; $\hat{\text{~}}$ номинатива мења се у падежима с повећаним бројем слогова у '' : *блѣзне* — *блѣзнѣта*, *двѣзе* — *двѣзѣта*, *прѣсе* — *прѣсѣта*. Од овога има отступања и у дијалектима с најновијом акцентуацијом. Даничић за то наводи примере: *чѧвче* — *чѧвчѣта*, *бѣиче* — *бѣичѣта*, *дрѣце* — *дрѣцѣта*, *шѣше* — *шѣшѣта*, *плѣвче* — *плѣвчѣта*. У пиперском говору први и последњи пример имају исто такав акценат, а осталима не само да је кратак наглашени слог у облицима с повећаним бројем слогова већ се с њима, а према њима, изједначио и номинатив: *дрѣце* — *дрѣцѣта*, *бѣиче* — *бѣичѣта*, *шѣше* — *шѣшѣта*, *врѣце* — *врѣцѣта*. Као карактеристично се ипак може истаћи неопознавање разлике међу номинативом и зависним падежима.

88. Другу групу с акцентом на првом слогу чине именице у којих је тај слог по пореклу кратак:

јѧгње, *јѧре*, *крѣме*, *кѣзле*, *гѣшче*, *влѧше*, *кѣче*, *пѣле*,
мѧче, *стѣдре*, *Срѣче*, *Тѣре*, *шѣче*, *дрѣво*, *пѣце*, *ћѣбе*,
дѣбе, *ћѣубре*, *кѣлѣшче*

Њихов акценат је непроменљив: *јѧгње* — *јѧгњѣта* — *јѧгњѣту* — *јѧгње* — *јѧгњѣтом* — *јѧгњѣту*. Акценат свој са овима су изједначиле двосложне именице у којих је раније у ном. и акуз. једнине био на крају:

кѣдѣче — *кѣдѣчѣта*, *мѣшче* — *мѣшѣта*, *пѣашче* — *пѣашѣта*, *сѣрѣче* — *сѣрѣчѣта*, *дѣгме* — *дѣгмѣта*, *сѣмче* — *сѣмчѣта*, *ћѣле* — *ћѣлѣта*, *кѣбе* — *кѣбѣта*, *рѣдиче* — *рѣдичѣта*, *шѣше* — *шѣшѣта*.

С именицама типа *јагње* — *јагњеша* акцентом су се изједначиле, наравно зато што су без дужине првог слога у ном. једнине, и именице: *брѣмце* — *брѣмцеша*, *дѣрле* — *дѣрлеша*, *ђаче* — *ђачеша*, *звѣнце* — *звѣнцеша*, *кѣрче* — *кѣрчеша*, *кѣмче* — *кѣмчеша*, *џе* — *џеша*, *свѣњче* — *свѣњчеша* (испор. код Даничића: *брѣмце* — *брѣмцеша* и у свих тако). Ова последња гдекад у ном. (и акуз.) једн. не скраћује акценатовани слог и гласи: *свѣњче*, а именица: *пѣрче* — *пѣрчеша* у двосложним облицима се никако и не скраћује (та дужина у ових двеју именица јавља се зато што су обе унесене у народни говор са стране, из књижевног језика, па је разумљиво и што се изговарају са једним иначе необичним квантитетом наглашеног слога). И именице *јуне* — *јунеша* код Вука и Даничића на првом слогу двосложних облика има узлазни акценат, а у пиперском, како се види, слаже се с именицама типа *прѣсе* — *прѣсеша*.

89. Акценат у вокативу једнине ових именица несумњиво¹⁾ је већ био на првом слогу. С њим су свој акценат прво изједначили ном. и акузатив, који су обликом једнаки с вокативом, па су се за овима повели и остали падежи.

90. Пиперском доста сродни, васојевићки говор за ово једначење не зна. Узрок томе била је чињеница што се раније акценат номинатива (и акузатива), будући на крају, превлачио на први слог и променио природу своју, те су тако у овоме говору те именице сачувале свој тип: *коњче* — *коњчеша* — *коњчѣшу*. За чудо, три од њих: *свѣњчѣ*, *кѣмчѣ*, *пѣрчѣ* и кад није енклитика непосредно иза њих чувају непомерен акценат; То(‘)е једно *свѣњчѣ*, Даде ми ма̑ло *пѣрчѣ* (х)љѣба, Овѣ(‘)е мо̑је *кѣмчѣ*, Да ми једно *пѣрчѣ* (забележио сам у васојевићком селу Краљима).

91. Именице: *кљѣсѣ*, *ја̑јѣ*, *момчѣ*, *ошѣѣ* у пиперском у ном. и акуз. једнине имају акценат на последњем слогу, сем

¹⁾ Даничић каже како му се само чини да би код њих у 5-ом падежу био низлазни акценат, и пита се да ли је *рѣпче мо̑је*, или *рѣпче мо̑је* (Акценти стр. 72). Ја сам код људи са најлепшим језичким осећањем и поузданим акцентом ово проверавао и свагда сам осетио први акценат. А ови примери акцента у осталим падежима пиперског и других суседних говора црногорских то такође потврђују, јер се мора претпоставити база на којој почива горња промена акцента именица о којима је реч.

што се у Црнцима, као у сваком таквом положају, акценат с крајњег помера на први слог: *кљу̀се, ја̀је, мо̀мче о̀шце*. Разлика у квантитету слога пред акцентом ном. (и акуз.) једине ових именица повлачи разлику и у акценту осталих, у којима се број слогова повећава. Именице у којих је први слог у ном. једн. дуг у осталим падежима, сем акуз. и вок., акценат преносе на њега, и при том га скраћују: *кљу̀сѐ — кљу̀сѐта — кљу̀сѐшу — кљу̀сѐтом — о кљу̀сѐту и ја̀јѐ — ја̀јѐта — ја̀јѐшу — ја̀јѐтом — о ја̀јѐшу*. А именице у којих је први слог кратак не знају за промену акцента: *момчѐ — момчѐта — момчѐшу* итд. Акцентом тросложних облика с овима последњим се слажу: *штѐне и шѐле; штенѐта — штенѐту и шелѐта — шелѐту*, а акценатом двосложних облика с именицама типа *кдѐче*. Управо, именица *штѐне* чује се и с акценатом на првом слогу у свим облицима. У овоме се лепо огледа поступност по којој се вршило једначење два по пореклу различна акценатска типа. Овде је, наиме, извршено једначење у ном. и акузативу, а у падежима у којима се број слогова увећава акценат се још чува на слогу на којем је и раније био. Поступност је нарочито очигледна у именице *штене* код које се једначење у тросложним облицима извршило само напола.

92. На предлоге преносе акценат именице с проширењем наставка сугласником *н*, — не од њих једино именица *ѝме*; *зѝ сема, нѝ шѝме, у ѝ племе, нѝ рамо, дѝ семена, испѝт шѝмена, прѝко племена, пѝ племену (и по плѝмену), д рамену (и о рѝмену), дѝ рамена (и до рѝмена)*.— а: за *ѝме, од ѝмена*.— и само тако. Остале углавном чувају акценат засебних речи. Свега три: *ја̀ре, ја̀гње и др̀во*, које са свих облика и на све предлоге преносе акценат, и заједно с именицом *шѐле* уз коју су наглашени само предлози с акузативом: *зѝ ја̀ре, зѝ ја̀гње, дѝ ја̀рѐта, дѝ ја̀гњѐта, у ја̀ре, нѝ ја̀гње, нѝ др̀во, испѝ(д) др̀вѐта, зѝ шѐле, нѝ шѐле* (али наравно, *од шѐлѐта*)— врло мало значе према великом броју свих осталих, што за преношење акцента на предлог никако не знају.

93. **Вишесложних именица ср. рода с проширењем наставка** је највише с акценатом на унутарњем слогу:

пилѐце, озѝмче, говѐче, ја̀рѐце, магѝре, уну̀че, по-

смрче, живиџче, ждребџце, јагњџце, једџиче, пастџирче, ђешџце, Црногџрче, Ерџџгџвче, Сагџајевче, самоџче, недонџшче нај^амџиче, књигонџшче.

У једног дела ових именица, у оних у којих је иза наглашеног слога група сугласника, акцентовани слог је у књижевном језику дуг, а овамо је међутим кратак: *јелџиче, мајмџиче, накџиче, одџиче, озџиче, чобџиче, Присџиче*. Дужина слогова под акцентом (испореди у Даничића: *јелџиче, чобџиче* итд.) стварала се у новије време, па се то стварање ове дужине није ни додирнуло пиперског, а ни још неких суседних говора црногорских.

94. У погледу дужине исто стање је и код многобројних именица с првим акцентованим слогом: *пџсторче, цџганче, кџшле, грџанче, лџцманче*; и овде је претпоследњи слог испред групе сугласника кратак.

95. На крајњем слогу имају акценат:

сирочџ, чељадџ, стаклџенџ, ђешџенџ, жумџ^анџ, бурџенџ, ждребџенџ, дугмџенџ, пилџенџ, диешџ.

Последња од наведених именица зависним падежима, сем акузатива, иде с двосложним и у тим облицима акценат има на *е* од *-еша*: *ђешџеша — ђешџешу*, као *момџеша — момџешу*. И остале именице кроз све облике акценат обично задржавају на истом слогу: *чељадџ — чељадџеша, сирочџ — сирочџеша, бурџенџ — бурџенџеша*. У падежима с повећаним бројем слогова самогласник пред наглашеним слогом скраћују именице у којих је у ном. једнине тај слог дуг. А у тим падежима је, поред означеног, обичан и акценат на слогу испред овога, али само код именица с групом сугласника између та два слога. И у том случају акцентовани слог је увек кратак: *бурџенџ — бурџенџеша, пилџенџ — пилџенџеша, дугмџенџ — дугмџенџеша, ждребџенџ — ждребџенџеша*.

96. **Двосложне именице женскога рода на *а*** имају:

а) на првом слогу низлазни кратки или дуги акценат: *куџа, клџшва*;

б) кратки низлазни акценат на крају: *жељџ, шрџавџ*.

Пре него што пређемо на преглед акцента ова два типа, потребно је нагласити да је код свих ових именица, као и код других именица на *a*, без обзира на број слогова, у пиперском дужина наставака за облик генитива и инструментала јединине нешто већа него у осталим говорима нашег језика.

97. Именице с кратким акцентом на почетку и једним сугласником на завршетку основе:

*риба, њива, сѝла, ви́ка, жи́ла, ки́ша, сту́ба, ми́ћа,
му́ка, вље́ра, бру́ка, гра́ђа, мље́ра, си́са, вре́ћа, ку́ћа,
бу́ба, сре́ћа, ка́па, крпа*

једино дуље акцентовани слог у ген. множине: *кућ̄ба̄^а, њив̄ба̄^а, сѝл̄ба̄^а, стуб̄ба̄^а, муќ̄ба̄^а*, — а никакву другу промену акцента не познају. Обрнуто, у именица чија се основа завршава групом сугласника дужина коренова самогласника скраћује се у ген. множ. где непостојани вокал увећава број слогова у њему: *кар̄ша, кар̄ба̄ш̄ба̄^а*. Али док је прва особина — дужина основног вокала у: *риб̄ба̄^а, њив̄ба̄^а* — може се рећи, општа за цео наш језик, од друге се изузима неколико примера, јер се не скраћује сваки дуги низлазни акценат, већ само онај што је дуљењем добивен од " на слогу испред извесних сугласничких група. Тежња за уједначавањем акцента као да је овамо учинила непримењивим то правило, које важи бар за књижевни језик. Сем у наведеној речи акценат се скраћује још у: *ба̄нка — ба̄нба̄^акба̄^а, до̄јка — до̄јба̄^акба̄^а, фла̄нша — фла̄нба̄^ашба̄^а* (у народу се изгледа и не говори, а забележена је код личности непоуздано типичног говора), *кар̄ша — кар̄ба̄шба̄^а, ма̄јка — ма̄јба̄^акба̄^а*. А у ген. множине чувају дужину: *ћур̄ка — ћур̄ба̄^акба̄^а, плд̄вка — плд̄ва̄^акба̄^а, ча̄вка — ча̄ва̄^акба̄^а*, исто као: *клѣ̄тва — клѣ̄шба̄^ава̄^а*, и *цр̄ква — цр̄кба̄^ава̄^а*, у којима се дужина сачувала на почетном слогу. Скраћен је акценат и у *гр̄ивба̄^анба̄^а* и *жӣрба̄^акба̄^а*, али чињеница што међу облицима не постоји разлике у дужини наглашеног слога: *гр̄ивна — гр̄ивне — гр̄ивни — гр̄ивну — гр̄ивнџ — о гр̄ивни — гр̄ивне* (ном. и акуз. мн.) *гр̄ивба̄^анба̄^а — гр̄ивнама* и *жӣрка — жӣрке — жӣрки* ... — намеће питање: да ли су се заиста, а ја мислим да јесу, остали

падежи повели за генитивом множине, или је кратак акценат у њима друге природе.

98. Ни за какву акценатску промену и ни у једном облику, па ни у ген. множине, не знају именице чија се основа свршава групом сугласника, а наглашени слог им је кратак: *бѣ^ачва—бѣ^ачве—бѣ^ачви—бѣ^ачву—бѣ^ачвѣм—о бѣ^ачви—бѣ^ачве—бѣ^ачѣ^авѣ^а—бѣ^ачвама, брѣ^адва, . . .—брѣ^адѣ^авѣ^а, бѣ^аква—бѣ^акѣ^авѣ^а, вѣ^ашра—вѣ^аш^арѣ^а (и вѣ^ашрѣ^а,—овде се наравно, дуљи наглашени слог), вѣ^ашѣ^ањѣ^а, гѣ^асѣ^акѣ^а, кѣ^ашѣ^аљѣ^а, крѣ^ашѣ^ањѣ^а, крѣ^ашѣ^акѣ^а, лѣ^адѣ^ашѣ^авѣ^а, пѣ^адѣ^асѣ^амѣ^а, пѣ^ашѣ^акѣ^а, сѣ^абѣ^аљѣ^а, сѣ^амѣ^акѣ^авѣ^а, шрѣ^ашѣ^ањѣ^а, шѣ^акѣ^авѣ^а.*

99. Акценат с крајњег слога пренео се у великог броја именица код којих се налазио на том месту, а то ће рећи да је тип именица с акцентом на крају знатним бројем примера пришао типу с првим акцентованим слогом.

У нашем језику уопште многе од ових именица у вокативу и акузативу, па неке и у дативу једнине, као и у ном., акуз. и вокативу множине имају низлазне акценте на првом слогу. У пиперском говору углавном те именице потпуно су се изједначиле с именицама типа: *кѣ^аћа; као: кѣ^аћа—кѣ^аћѣ—кѣ^аћи—кѣ^аћу—кѣ^аћо—кѣ^аћѣм—о кѣ^аћи—кѣ^аће—кѣ^аћѣ^а—кѣ^аћама* у свим облицима имају такав акценат и именице:

бѣ^адѣ^аља—бѣ^адѣ^аље, бѣ^адѣ^аје—бѣ^адѣ^аје, гѣ^алѣ^адѣ^аља—гѣ^алѣ^адѣ^аље, пѣ^ашѣ^адѣ^аља—пѣ^ашѣ^адѣ^аље, сѣ^адѣ^адѣ^аља—сѣ^адѣ^адѣ^аље, мѣ^адѣ^аља—мѣ^адѣ^аље, мѣ^адѣ^агѣ^аља—мѣ^адѣ^агѣ^аље, зѣ^алѣ^адѣ^аља—зѣ^алѣ^адѣ^аље, мѣ^ашѣ^адѣ^аља—мѣ^ашѣ^адѣ^аље, рѣ^адѣ^аља—рѣ^адѣ^аље, жѣ^арѣ^адѣ^аља—жѣ^арѣ^адѣ^аље, љѣ^адѣ^аља—љѣ^адѣ^аље, сѣ^адѣ^адѣ^аља—сѣ^адѣ^адѣ^аље, чѣ^адѣ^асѣ^ама—чѣ^адѣ^асѣ^амѣ^а, бѣ^адѣ^арѣ^аља—бѣ^адѣ^арѣ^аље, бѣ^адѣ^арѣ^аља—бѣ^адѣ^арѣ^аље, гѣ^алѣ^авѣ^ања—гѣ^алѣ^авѣ^ање, дѣ^авѣ^аља—дѣ^авѣ^аље, мѣ^адѣ^аља—мѣ^адѣ^аље, пѣ^алѣ^адѣ^аља—пѣ^алѣ^адѣ^аље, шѣ^адѣ^арѣ^аља—шѣ^адѣ^арѣ^аље, (а и тѣ^адѣ^арѣ^аља—шѣ^адѣ^арѣ^аље),

100. Међутим акценат су с крајњег помериле на први слог у ном., дат., акузат., вок. и лок. једнине и ном. акуз. и вок. множине (уколико у овим облицима, сем ном. и лок. једнине, и по пореклу није био на том слогу), тј. у свим облицима где је крајњи слог кратак — именице:

зѣ^амѣ^аља, вѣ^адѣ^аља, гѣ^адѣ^арѣ^аља, жѣ^адѣ^арѣ^аља, лѣ^адѣ^арѣ^аља, дѣ^авѣ^адѣ^аља, нѣ^адѣ^арѣ^аља, кѣ^адѣ^арѣ^аља, гѣ^адѣ^арѣ^адѣ^аља, лѣ^ауѣ^аља, рѣ^адѣ^арѣ^адѣ^аља, вѣ^адѣ^арѣ^адѣ^аљсѣ^аља, рѣ^ауѣ^аља, сѣ^адѣ^арѣ^адѣ^аља, пѣ^адѣ^арѣ^адѣ^аља.

Понека само од ових именица чува стари акценат у лок. једнине кад непосредно испред именице стоји предлог: *по земљѝ, по грѧнѝ, по глѧвѝ* (испореди у примерима: Къ^ад је Свѣтѝ *по земљѝ* одѝјо, Вѝси *о грѧнѝ*, Ёдаря га *по глѧвѝ*), — но никада кад уз именицу стоји која придевска реч. У ген. и инстр. једнине и ген. мн., где је акцентовани слог дуг, именице из последње групе не знају за померање акцента: *земљѣ* — *земљѣм* — *земљѣ^а*, *водѣ* — *водѣм* — *водѣ^а*, *грѧнѣ* — *грѧнѣм* — *грѧнѣ^а*, *глѧвѣ* — *глѧвѣм* — *глѧвѣ^а* итд. А тако се чува и кратки акценат на првом слогу наставка за датив (и инстр.) множине: *земљѧма, водѧма, глѧвѧма, грѧнѧма* свакако због тога што акцентовани слог није и завршни.

101. Сачувале су свој тип и именице које су у малом броју облика имале низлазне акценте. Личним именима: *Мѧрѧ, Јѣвѧ, Јелѧ, Јѣкѧ, Петрѧ, Зѧкѧ, Плѧнѧ, Стефѧ, Стѧнѧ* — акцентован први слог по пореклу био је једино у вокативу, а он, специјално у овом случају, није бар у пиперском утицао на померање акцента у осталим облицима, већ је у свима акценат остао на крајњем слогу: *Мѧрѧ* — *Мѧрѣ* — *Мѧрѝ* — *Мѧрѹ* — *Мѧро* — *Мѧрѣм*. Тако ни заједничке: *врѣстѧ, врѣшѧ, влѧдѧ, рѧдѧ, шеѧ, гѹјѧ, сестрѧ* под утицајем акцента у самом вокативу нису измениле акценат осталих падежа. Овде се то може објаснити чињеницом што се већина тих именица и не употребљава у вокативу, јер именују ствари. А код личних имена ће по среди бити тенденција да свој облик сачувају ни по чему неизмењен.

102. Па ни именице: *вѝлѧ, клѹпѧ, трѧвѧ, слѹгѧ, другѧ, свѝнѧ, слѧнѧ, срѧнѧ, снагѧ, росѧ, жељѧ* — у којих је први слог био акцентован не само у вок. једнине него још и акузативу једн. или ном. множине — не знају даље за померање акцента. Све ове и у свим облицима, не једино у вок. једнине (ако се у њему употребљавају), имају акценат на крају. Према Вукову: *другѣ* (ном. множ.), *вѝле, клѹпе, трѧве, слѹге, свѝне, слѧне, рѣсу, жељѹ* — у пиперском, према номинативу једнине и другим облицима, акценат се пренео на крај и у ном. множине: *другѣ* (као *другѧ*), *вѝлѣ, клѹпѣ, трѧвѣ, слѹгѣ, свѝнѣ*.

103. У Црнцима у овим облицима тих именица јављају

се узлазни акценти: *вiле*, *кљуе*, *слуге*, *шраве*, *росу*, и *жељу*, као и у свим другим облицима ових и других именица које иначе у пиперском још чувају ` на крајњем слогу.

Померање акцента с крајњег слога у појединим облицима, према другим у којих је акценат по пореклу био на коренову слогу, извршило се пре појаве узлазних акцената на претпоследњем слогу.

Напола друкчије је у бјелопавлићком, преко којег су узлазни акценти допрли до пиперског говора у Црнцима. Од групе именица: *шџпа*, *џгла*, *чџсма*, *плџша* које су у пиперском изгубиле сваку везу с именицама у којих је акценат на крају, у бјелопавлићком једино оне којима је коренов вокал дуг још чувају дуге акценте на крајњем слогу: *мџбџ* — *мџбџм*, *плџшџ* — *плџшџм*, *шџрџџ* — *шџрџџм* (Шћиљџ ли ти од *плџшџ* што? Ручаћемо с *мџбџм* заједно — у Гостиљу). У осталим падежима акценат је, као год и у Пиперима, на коренову самогласнику. И друга група ових именица, оне што у пиперском чувају старе дуге акценте на крајњим слоговима, и у Бјелопавлићима имају у тим облицима исти акценат, али су кратке акценте с краја речи пренеле на претходни коренов слог, а уз то и промениле природу његову; овде су узлазни акценти на првом слогу: *вџда*, *нџга*, *жеџна*, *глава* *рука*, *граџна* или се још чувају стари акценти на крају речи, ако иза ње непосредно долази енклитика: *Нџга ме болџ*, *жеџна му тџ*, *граџна се слџмџла* (Мартинићи). На другој страни, у васојевићком говору, све именице које су некада акценат имале на завршном слогу и данас га на њему чувају у ген. и инструменталу једине: *чџсмџ*, *шџпџџ*, *боџџ*, *пџд чџсмџм* (забележено у Краљима), док у осталим падежима све имају ` и ` на коренову слогу или испред енклитика ` чувају на крају речи.

Из овога се може закључити:

1) Померање акцента у пиперском говору вршило се у етапама; најпре су акценат с краја помериле оне именице које га више ни у једном облику не чувају на некадашњем месту, а затим се с краја померио кратки акценат код именица које га тамо још чувају на дугим слоговима

2) Узлазни акценти у васојевићком говору су старији него у бјелопавлићком, и овај други је акцентом ближи пи-

перском говору, иако су по другим важним језичким особинама, фонетским нарочито, пиперски и васојевићки скоро у свему идентични, а од бјелопавлићког се у понечем разликују.

104. У Рогамима се срећу личности које место " на крајњим слоговима појединих облика, и код свих група ових именица, чак и код личних имена, имају " на кратким, а ^ на дугим кореновим слоговима: *Мара, Јела, вила, трава, сестра, рдса жѣља* итд. — особина која из западноцрногорских говора преко Подгорице ту досеже и до пиперског говора, али која нема у њему ширих размера ни већег значаја.

105. Двосложне именице ж. рода, уколико акценат преносе на предлог, преносе га углавном с облика акузатива једнине и множине. Остали облици чувају своје акценте било који предлог се испред њих налазио. Изузетак чини само датив једнине неких именица које акценат преносе и на предлог *кѣ^а*, ако овај дође испред њих. А према томе да ли акценат преносе само с дугих или и с дугих и с кратких наглашених слогова, именице које данас у ном. једн. имају акценат на првом слогу можемо поделити у две групе.

Именице којима је акценат по пореклу на коренову слогу и оне које су га у свим облицима помериле на тај слог, преносе га на предлог само с дугога слога:

у банку, у банке, на банку, за банке, у дојку, на дојке, за мајку, на мајку, за ћурке, прѣ(д) ћурке, на карше, у чавке, у цркву, прѣ(д) цркву, у лађу, под лађу, за лађе, на даћу, прѣд бербу, на глѣвње, за пљашу, кѣ^а карши, кѣ^а глѣвњи.

Кратки акценат им је међутим непокретан: *преш кућу, у шйкву, на стубе, уз букву, под вишњу, за крдшњу, на смѣкву, за сѣбљу, на њиву, у кйшу, под сйљу, у мѣ^аглу, под мѣшљу, уз йгљу, под чѣсму, за глѣбу,* — а никада с акцентом на предлогу.

106. Оне именице које су само кратки акценат с краја помериле на први слог преносе акценат на предлоге и с дугих и кратких слогова датива једнине и акузатива оба броја, а гдекад и с облика лок. једнине:

у земљу. на воду, уз гору, прѣ(д) зору, за косе, у овце, на козе, за грѣне, на рѣсе, у цѣшу, под(д) глѣву,

вд руке, нд вџску, у стрџне, кџ^а коси, кџ^а кози, кџ^а грџни, кџ^а глџви, пџ грџни, при земџи, при води,

У овој групи имамо оно исто што и у већини новијих дијалеката наших. У првој су именице с пренесеним акцентом датива и акузатива, које су иначе припадале типу с наглашеним крајњим слогом, и које су, превлачећи акценат и у осталим облицима и прилазећи типу с нагласком на коренову вокалу, задржале особину преношења $\bar{\text{~}}$ на предлог и предале је именицама с којима су се изједначиле. Као у замену за то прихватиле су од њих и чување кратких акцената на првом слогу датива и акузатива, и кад се испред њих налазе предлози.

107. Тросложне и вишесложне именице женског рода *ма а* су углавном тројаког типа:

- a) с акцентом на првом слогу: *јџбука, вџстава.*
- b) с акцентом на неком унутарњем: *вџрнџца, џевџка.*
- c) с акцентом на крају: *срамошџ.*

У тип под *а* спадају:

јџбука, пџнуда, кџрица, сџрушка, пџтреба, џнова, џстава, пџдџлога, пџџера, уџаја, пџиџава, пџџиџица, пџрџдаја, џбрџица, Мџтровица, јџтрџица, мајџсторица, вџставџица.

Све оне и свуда имају непокретан акценат: *пџнуда — пџнудџ, пџнуди — пџнуду — пџнудџм — о пџнуди — пџнуде — пџнудџ^а — пџнудама* и *јџтрџица — јџтрџице — јџтрџици — јџтрџицу — јџтрџице — јџтрџицеџм — о јџтрџици — јџтрџице — јџтрџицеџ^а — јџтрџицама.*

108. Вишесложне с акцентом на унутарњем слогу:

џевџка, закџџтва, шџ^амнџица, несрџџа, грџбуџа, вџрнџица, џоџџта, малџна, глџвиџца, купиџна, неџџџа, делџја, вечџра, молџтва, мошџка, проџџлица, пџшџлица, приџџтеџиџца, гџтџлица, учџтеџиџца, рџџџиџрица, бесџџслица, кабџница, берачџица, Ерџџџџка, Црџџџџка итд. —

или имају непроменљив акценат у свим облицима (ако имају више од три слога) *учџтеџиџца — учџтеџиџце — учџтеџиџцу — учџте-*

љице — учитељицом — по учитељици — учитељице — учитељица̄^а — учитељицама, пријатељица — пријатељица̄^а... пријатељица̄^а (дуљење на претпоследњем слогу ген. мн. и није никаква промена), — или га у ген. множине преносе на први слог (тросложне): *гребуља* — *гребуље* — *гребуљи* итд. а: *гребуља̄^а*, *маљин̄а̄*, *главица̄^а*, *кдирив̄а̄*. Управо и код ових је акценат сталан, ако само враћањем непостојаног *в̄^а* увећају број слогова: *молитва* — *молит̄в̄а̄^а*, *ћевдјка* — *ћевдј̄к̄а̄^а*. Ова последња је једина од свих с превученим акцентом у вок. јединице: *ћевјоко*, али не увек и у вок. множине; *ћевјоке* се тамо ређе чује, а обичније је: *ћевдјке*.

109. Ни овај ни следећи, а, полазећи од Вукова и Даничићева акцента, ни претходни тип нису сачували све своје примере. Променом места акцента по изванредан број именица је прелазило од једног другом типу. Ово је особина с којом смо се срели и код првих група именица. Али у сваком ранијем случају природу преношења акцента објашњавали смо стварнијим доказима. Поређењем пиперских и општецрногорских:

бѣбица, бѣстија, Бѣстрица, бѣлѣнца, Вѣдосава, грѣбаница, гѣсеница, дѣкољена, ѣглица, ѣкона, ѣконица, ѣпаша, јѣдница, јѣдњица, кѣмора, лѣзина, лѣштрија, лѣшеза, машара, мѣслина, мѣђица, мѣшлица, мушица, ѣредба, нѣдука, нѣправда, нѣказа, ѣдежда, ѣснова, зѣпара, зѣпрека, зѣмука, зѣдруга, зѣбава, зѣбуна, нѣмама, нѣправа, нѣредба, пѣмајка, прѣпелица, стрѣчина, смрѣлица, рѣзлика, стѣшница, кѣменица, кѣрличица, дѣсеторка, грѣ(х)оровина, јѣсеновача, јѣсеновина, ѣволица —

са Вуковим и Даничићевим: *камѣница, карлѣчица, десѣторка, грахѣровина, јасѣновача, јасѣновина, ѣволица* и свима другим под узлазним акцентом на првом слогу, — лако је утврдити постојање разлике у акценту, а ван тога не може се сигурно ништа даље закључивати. Из онога што је у претходном параграфу казано о преношењу, и што се опет зна о најновијем нашем акценту — да се само у тросложним, и то искључиво у оним које у генитиву множине не повећавају

број слогова, једино у том падежу превлачи акценат на први кратки слог, — могло би се претпоставити да је један добар део набројених именица угледањем на тај облик и у осталим облицима акценат пренео на први слог. Ако се за овим има на уму то што су неке од именица у којима ни акценат ген. множине није могао доспети на први слог изведене, те да и код њих може по среди бити аналогија, тј. узимање акцента речи од којих су изведене: *каменица* од *ка̀м*, *ка̀рличица* од *ка̀рлица*, *дѣстарка* од *дѣсет*, *гра̀(х)овина* од *гра̀(х)*, *ја̀сеновина* и *ја̀сеновача* од *ја̀сен*, *ђа̀волица* од *ђа̀во* — и још се пружа могућност да су тросложне с дужином на првом слогу усвојиле начин преношења оних чији је први слог кратак, тек би се онда и овај случај могао објашњавати као и сви први — аналогијом.

110. Ни тип именица с акцентом на првом слогу није сачувао све примере који су му припадали. Но рекло би се ова четири: *жу̀тарѝца* (тако се зове жута коза), *ко̀тарѝца*, *ко̀тарѝчица* и *вјѣ̀стрѣѝча*, али код Вука је у све четири низлазни акценат на првом слогу, а у пиперском, како видимо, на трећем од почетка према крају. Прву од њих Вук је, како сам каже, забележио у Грбљу (Бока Которска). Само место је доказ да се њен акценат не може сматрати поузданим за одређивање акценатског типа. Даничић у својим *Акценцима* нема ни ове ни остале три именице. Уз то се може рећи да је само *ко̀тарѝца* обична с Вуковим акцентом, а у друге три у говорима с најновијом акцентуацијом акценат није као код Вука, већ је у њих ` (кратки узлазни) на другом слогу, што тачно одговара напред обележеном пиперском акценту. На меће се претпоставка да Вук у ових речи акценат није бележио како га је сам осећао, већ онакав какав је код других чуо, што би значило да ове именице не припадају типу с акцентом на првом слогу.

111. Ако је померање акцента с првог слога непознато или ретко, не значи то да се акценат тамо и уопште не преноси према крају речи. С трећег од краја преноси се на претпоследњи у речима: *кра̀љевѝна* (код Вука: кра̀љевина), *тѣ̀рговѝна* (тѣ̀рговина), *домовѝна* (домовина), *имовѝна* (имовина), *об̀резотѝна* (об̀резотина), *варевѝна* (варевина). Природу овога

безначајног померања акцента није лако утврдити. Безначајног, кажем, јер промена места није променила и акценатски тип, пошто је акценат ипак остао на унутарњем слогу.

112. Именице:

тешѿвѿ, машинѿ, сланинѿ, шуђинѿ, сиротѿ, дивотѿ, љепотѿ, срамотѿ, стрвинѿ, стрнинѿ, старинѿ, самоћѿ, ширинѿ, дубинѿ, висинѿ, дужинѿ, тежинѿ, слободѿ, добротѿ, красотѿ, вљегитинѿ, ведринѿ, врућинѿ, (х)ладноћѿ, дебљинѿ, једринѿ, рудинѿ, љушинѿ, гревотѿ, прекрешњѿ, серѿдѿ, кадѿфѿ, младинѿ, мокринѿ, величинѿ, биедѿ, миескѿ, свећѿ, звиездѿ, жлиездѿ —

у вокативу једнине су имале друкчији акценат; у том падежу акценат је био на првом слогу (испор. код Даничића: *љепото, красото, стрвино, сѿтоно*). Поред вокатива умерен је акценат скоро у свих тих именица још у акузативу једнине и ном. множине (види у Акцентима Даничићевим, издање Српске краљ. академије, 1925, на стр. 11).

И сасвим је природно што се у пиперском већи број именица овога типа и свим осталим падежима повео за вокативом и акузативом једн. и ном. множине, померајући акценат с краја на први слог. Такве су: *буђица, гдсода, дѿјоба, дѿдва, рѿдбина, сѿдрина* (стар човек), *сѿдбина, тѿрана, тѿ^а-збина*. Доследно су пренеле кратки акценат с крајњег слога и именице: *плѿнина, рѿјека, сриједа*, али ове три, па и *дѿдва* чувају стари акценат и на крајњем слогу; у ген. и инстр. једнине наглашава се једино: *плѿнинѿ — плѿнинѿм, риекѿ — риекѿм, сриедѿ — сриедѿм*, а и: *одивѿ — одивѿм*, поред *дѿдивѿ — дѿдивѿм*. Ове четири именице сачувале су и " на првом слогу двосложног наставка *-има*: *плѿнинѿма, риекѿма* и *одивѿма* (последњи је можда и обичнији с акцентом: *дѿдвама*, а прве две знају само за акценат какав је означен).

113. Именице с акцентом на крају у пиперском познају и друкчији акценат вокатива једнине. У некима од тих именица тамо је овај облик обичнији с акцентом на претпоследњем слогу: *стрвино једнѿ* на пр. и *љепѿшо мѿја*. чешће је него с акцентом на првом слогу, а овај акценат се чује још

једине остаје такав и у зависним падежима или се у њима скраћује, — оне разликују два типа:

а) именице у којих $\hat{\text{н}}$ номинатива остаје непромењен и у зависним падежима: *глад — глади*.

б) именице код којих се $\hat{\text{н}}$ номинатива у зависним падежима скраћује: *мѠ — мѠи*.

117. Склоност к једначењу акцента у свим падежима пореметила је првобитни однос номинатива према зависним падежима и бројем примера обогатила је први тип на штету другога. Именице: *вѠш, жѠч, љѠж, кѠв, рѠж, свѠс(ш), чѠс(ш)*, у свим облицима задржавају дужину акцентованог слога као год и: *глад, дуж, мѠс(ш), ствѠр, Ѡуд, жѠћ, кѠи, кѠб, слѠс(ш), слѠз, свѠс, срж, стѠд, чѠћ*. Некадашња разлика, скраћивање акцента зависних падежа код првих, отстрањена је под утицајем аналогije, према квантитету акцента у номинативу и акузативу, те за данашње језичко осећање с овим другим именицама, у којих је и био дуг акцентовани слог зависних падежа, чине исти акценатски тип. А код свих је опет под утицајем једних облика на друге, акценат доста упрошћен.

И лок. једине, у коме је код Даничића акценат често пренесен на крајњи слог (*влѠш — влѠши*), у говору пиперском има акценат осталих падежа: *о влѠши, о ствѠри, по мѠсти, по Ѡуди* (уколико га не померају на предлоге). Једино последња од њих је позната и с акцентом на наставку за облик: *НѠје ми по Ѡуди* (не допада ми се).

118. У множини ове именице, уколико имају облика множине (већи број њих су апстрактне и вишесложне), — у ном. и акуз. имају акценат облика једине, а у генитиву и дативу (и инструменталу) имају акценат на наставку за облик: *вѠшѠи, љѠжѠи, ствѠриѠи, дужѠи, ѠудиѠи, слѠстиѠи* и *вашѠма, љѠжѠма, ствѠриѠма, дужѠма, ѠудиѠма, слѠстиѠма*.

119. Оно неколико примера с неизједначеним акцентом у ном. и акуз., с једне, и у осталим падежима, с друге стране:

нѠћ — нѠћи, Ѡш — Ѡши, мѠћ — мѠћи, пѠћ — пѠћи,
кѠс(ш) — кѠсти, вѠб — вѠби, сѠ — сѠли —

— акцентом, не узимајући у обзир његову дужину, готово се не разликују од претходних. И од ових само једна, име-

ница *ноћ*, у лок. јединине преноси акценат на наставак: *по ноћ*, али једино кад је уз њу предлог *по* (испор. *о ноћи*, *при ноћи*). Све друге чувају свој акценат на првом слогу у облицима јединине и у ном. и акуз. множине. У ген. множ. акценат им је редовно на наставку: *ноћ*, *кост*, *зоб*, *уш*; а у дат. (и инстр.) мн. позната су оба акцента: *ноћима* и *ноћма*, *ушима* и *ушма*, *костима* и *костма*, *мдћима* и *моћма*.

120. У погледу преношења акцента на предлоге, једнословне именице ж. рода без наставка донекле се слажу с именицама мушког рода. Све обично померају акценат на предлоге с облика јединине и акузатива множине:

на жуч, *од жучи*, *испод(д) жучи*, *у крв*, *за крв*, *од крви*, *у ч^ас(ш)*, *од(д) гл^ади*, *у ма^с(ш)*, *од ма^сти*, *у ној*, *исаред ноћи*, *у ка^п*, *у срж*, *у ча^ћ*, *по ћуди* (или: *по ћуд*), *ми^мо ч^асти*, *за ств^ари*, *на ств^ари*, *под ној*, *у пећ*, *од ноћи*, *ис пећи*, *за кости*, *од кости*, *у зоб*, *од(д) соли* итд.

121. Именице: *мљед* и *смрш* једино гдекад у Црнцима с облика акузатива јединине губе свој акценат. Предлози испред овога њихова облика тада су под узлазним акцентом: *у смрш*, *на смрш*, *за мљед*.

122. **Двосложне** су:

а) с акцентом на првом слогу: *идмеш*, *ра^вен*.

б) с акцентом на крају: *љуб^{дв}*.

Првога типа су:

мљад^{дс}(ш), *ст^ард^с(ш)*, *н^ем^дћ*, *ид^кд^с(ш)*, *рд^дд^с(ш)*, *л^уд^дд^с(ш)*, *д^веш*, *вр^леш*, *з^лен*, *ц^рвен*, *ч^лјус(ш)*, *ст^рмен*, *ст^уден*, *ид^шд^м*, *прег^рш(ш)*, *ид^ган*, *неч^йс(ш)*, *д^бл^дс(ш)*, *ид^шра^ш*, *ра^вен*, *ми^св^а*, *р^йјеч*, *св^йјес(ш)*, *ц^йјев*, *ид^лад*, *ј^дг^над*, *б^лјзн^д*, *ј^ард*, *ше^лад*, *ид^сад*, *м^дм^чад*, *к^лјус^{ад}*, *к^дњч^{ад}*.

123. У именица које се завршавају на *-дс(ш)* дужина овога слога не постоји испред наставка у зависним падежима: *мљад^{дс}(ш)* — *мљадости* (ген., дат. и лок. једн. и ном.

и акуз. мн.), *мљѡдошћу, рѡдѡс(ш) — рѡдѡсти, стѡрѡст — стѡрѡсти, пѡкѡс(ш) — пѡкѡсти, лѡдѡс(ш) — лѡдѡсти*. У осталих именица тај слог чува своју дужину: *нѡчѡс(ш) — нѡчѡсти, пѡгѡн — пѡгѡни, зѡлѡн — зѡлѡни, црвѡн — црвѡни, ѡблѡс(ш) — ѡблѡсти, пѡшлѡд — пѡшлѡди, шѡлѡд — шѡлѡди*. А у свих њих, без разлике на завршетке, акценат у једнини, и у ном. и акуз множине, остаје на првом слогу (види примере горе).

124. У облицима с двосложним наставком (дат. и инстр. мн.) обичнији је акценат на првом слогу наставка за облик: *мѡслѡма, пакѡстѡма, погѡнѡма, рѡвнѡма, ци¹евѡма, лудѡстѡма, болѡстѡма*. Управо код именица с дужином првог слога или са *-ије-* (ѣ) у корену, једино овај акценат је и могућан. Иначе ако је тај слог кратак, још је обичније да акценат буде на њему: *пѡгѡнима, ѡблѡстѡма, пѡкѡстѡма*, чешће се чује него с акцентом какав је горе означен. И код збирних именица на *-ад* које су овога типа, познат је само овај акценат: *шѡлѡдѡма, пѡшлѡдѡма, мѡмчѡдѡма, блѡзнѡдѡма, јѡрѡдѡма, јѡгњѡдѡма*.

125. И у ген. множ. ове последње знају искључиво за акценат на првом слогу: *шѡлѡди, пѡшлѡди, мѡмчѡди, блѡзнѡди*; а у свих осталих које су овог акценатског типа акценат је на наставку за облик: *погѡнѡ, болѡстѡ, мѡслѡ, ци¹евѡ* итд.

126. Пошто се код њих извршила двојака промена, с овима се изједначио изванредан број именица на *-ѡс(ш)* у којих је акценат раније био на крајњем слогу. Једна од ових промена је у томе што се акценат с крајњег слога пренео на први, а друга што се њихов новонаглашени слог скратио. Према двома узастопним дужинама Вукова језика, у пиперском код ових именица имамо кратак и дуг слог. Даничићеву (и Вукову): *дѡжнѡст, блѡгѡст, јѡрѡст, нѡлѡст, вљѡрнѡст, хѡшрѡст* одговара пиперско: *дѡжнѡс(ш), блѡгѡс(ш), јѡрѡс(ш), вљѡрнѡс(ш), (х)ѡшрѡс(ш)*. Као горње именице типа којему су пришле, и ове имају исти акценат и квантитет у свим падежима једнине. У множини се, пошто су апстрактне, ретко употребљавају. Уколико се употребљавају у ном. и акуз. имају акценат облика једнине, а у ген. и дативу (и инстр.) множине су двојаког акцента: *дѡжнѡстѡ, дѡжнѡстѡма* и *дѡжнѡстѡ, дѡжнѡстѡма*.

127. Од именица на *-ос(ш)* сачувале су акценат на крајњем слогу: *(х)рѣбрѣс(ш)* и *нѣгледс(ш)* (опет су друкчије него у Вукову речнику, по томе што им је код Вука дуг и крајњи слог, а овде је кратак); а од осталих: *љубѣв, сѣврѣс(ш), нѣпѣс(ш), прѣчѣс(ш), нѣрѣч.* Ово неколико именица у свим падежима су сачувале дужину првог и акценат другог слога: *љубѣв — љубѣви — љубѣвљу.* Само у Црнцима у ном. и акуз. јединине место " на крајњем чује се ' на првом слогу: *љубав, прѣчес(ш), нѣпас(ш), нѣрѣч, сѣврѣс(ш).*

128. На предлоге преносе акценат многе од двосложних именица с акцентом на првом слогу:

зѣ телѣд, љ телѣд, кѣ(д) телѣди, испрѣ(д) телѣди, зѣ кљусѣд, љ шиљѣд, ѣт шиљѣди, кѣд јѣгњѣди, љз јѣрѣди, љ јѣрѣд, зѣ прѣсѣд, изѣ прѣсѣди, љ мљадѣс(ш), ѣд мљадѣсти, зѣ пакѣс(ш), ѣд болѣсти, нѣ пишѣм, ѣ(д) студѣни, ѣд радѣсти, зѣ радѣс(ш), љ болѣс(ш), ѣт погѣни, бѣз папрѣши; —

(рѣјеч, свѣјес(ш), цѣјев је требало навести с једносложним, нарочито кад је реч о преношењу акцента на предлоге). Ипак међу овим именицама има таквих које чувају свој акценат, а не преносе га на предлоге: *за нѣмоћ, у ѣбљѣс(ш), на нѣчѣс(ш), за прѣгѣри(ш), у чѣљѣс(ш), на црѣвѣн.*

129. **Вишесложне** имају три типа:

- а) тип именица с акцентом на првом слогу: *рѣковѣш;*
- б) тип с акцентом на неком унутарњем: *пѣбѣжнѣс(ш);*
- с) именице с акцентом на крају: *јѣднѣкѣс(ш).*

Акценат на првом слогу не подлеже никаквим променама. Именице: *пѣмисѣ^ѣ, нѣмиљѣс(ш), зѣновѣш, прѣведнѣс(ш), бљѣгови^ѣес(ш), зѣшови^ѣес(ш), сѣбљѣзѣ^ѣн, пѣсторѣѣд, кѣпиљѣд, сѣрѣѣд,* — поред акцента већином чувају и дужину (јер их је мало на *-ос(ш)*, које као и двосложне скраћују тај слог испред наставка зависних падежа) у свим облицима: *рѣковѣш — рѣковѣши* (сви зависни падежи јединине и ном.-акуз. множине), *рѣковѣшѣ — рѣковѣшѣма, зѣновѣш — зѣновѣши, сѣбљѣзѣ^ѣн — сѣбљѣзѣни, пѣсторѣѣд — пѣсторѣѣди, сѣрѣѣд — сѣрѣѣди.*

130. Акценат не мењају, али дужину крајњег слога номинатива једнине скраћују у осталим падежима (као у осталом и код Даничића) именице с акцентом на неком унутрашњем слогу: *страшљивџс(ш)* — *страшљивџсти*, *оскуднџс(ш)* — *оскудностџи*, *љубавнџс(ш)* — *љубавностџи*, *побдџнџс(ш)* — *побдџностџи*, *језивџс(ш)* — *језивџсти*, *злоћуднџс(ш)* — *злоћудностџи*, *честивџс(ш)* — *честивџсти*, *разборивџс(ш)* — *разборивџсти*, *истовљешнџс(ш)* — *истовљешностџи*, *немарљивџс(ш)* — *немарљивџсти* итд. Ово је разумљиво, јер је то заједничка особина свих именица на *-џс(ш)*, без обзира на њихов број слогова и место акцента.

131. Понека од ових именица пришла је претходном типу. Место средњег акцентован је први слог номинатива именица: *нџмилџс(ш)*, *нџситџс(ш)*, *прџмудрџс(ш)* (испор. са Вуковим и Даничићевим: *нџмилџст*, *нџситџст*, *прџмудрџст*). Од оних типа под а), тач. 129, уколико се оне не завршавају наставком ових, разликују се квантитетом слога пред наставком у зависним падежима; ове три именице, као и све на *-џс(ш)*, дужину слога пред наставком скраћују.

132. Као ни двосложне с акцентом на крају, и управо као ни многе друге врсте речи, ни вишесложне именице на *-џс(ш)* од двеју узастопних дужина једну не познају. Само док је код двосложних однос дужина: \sim — (у пиперском), према — — (код Вука), код ових је обрнуто однос: — \sim према — —. Од свих вишесложних с двосложнима се слаже именица *гошдџвџс(ш)*, тј. код ње се преноси акценат на претпоследњи кратки, а чува се дужина последњег слога, *гошдџвџс(ш)*, (у Вука; *гошџвџст*) као *дџжнџст*, и тиме улази међу именице типа с акцентом на унутрашњем слогу. Остале именице овога типа сачувале су кратки акценат на крају, а имају дужину на слогу испред акцента: *могџћнџс(ш)* — *могџћнџсти*, *једнџкџс(ш)* — *једнџкџсти*, *немџрнџс(ш)* — *немџрнџсти*, *подмџкџлџс(ш)*, *понџзнџс(ш)*, *покрџрнџс(ш)*, *непокрџрнџс(ш)*, *неповџљнџс(ш)* (код Вука и Даничића: *могџћнџст* — *могџћностџи*, *једнџкџст*, *немџрнџст* итд.).

133. У Црнцима наравно може бити на претпоследњем слогу ном и акуз. једнине дуги узлазни акценат: *могџћнос(ш)*, *једнџкос(ш)*, *покрџрнос(ш)*, али, разуме се, без дужине на крају.

134. Мало је необично што од свих вишесложних једино именица *зџновџш* помера акценат на предлоге који испред ње стоје: *у зановџш, нџ зановџш, ђд зановџши, прџза зановџш*. Ваља нагласити да ипак облик генитива и ове именице чешће чува свој акценат, а с облика акузатива померање је много обичније.

АКЦЕНАТ У ПРИДЕВА

135. Компликована акценатска система далеке прошлости у придева нашег језика јако је упрошћена. Некадашњи акценатски типови утицали су међусобно један на други и једначили се. Многе разлике у акценту су уклоњене. Главна, и скоро једина код неких придева, остала је разлика међу облицима одређеног и неодређеног вида. Довде су наши новоштокавски говори ишли заједно. Даље, у појединим дијалектима, у некима мање у некима више, било је опет утицаја одређеног вида на неодређени или обратно, — као и утицаја појединих акценатских група једне на другу. Тај утицај није, мислим, нигде узео тако широке размере као у говорима црногорским, па дакако и у пиперском.

Придеви су речи у многоме различне од именица, па су, природно је, и особине њихова акцента друкчије. Ипак, да би се дала прегледнија слика и придеве ће већим делом најзгодније бити груписати по броју слогова. Већим делом, кажем, јер се придеви међусобно знатно разликују и по значењу своје. Најпре, сви не познају оба вида. А и независно од вида акценат присвојних различан је, и по другим својствима, од акцента описних придева.

136. **Присвојни придеви с обликом неодређеног вида** акценатски се, без разлике броја слогова, управљају према именицама од којих су направљени.

а) Придеви на *-ин*:

мајџин, бајџин, стрџин, шџшџин, ујџин¹⁾, гџџин, ђџин, сџџин, снџ^ашџин, Ђурџин, Луџин, Никџин, Пе-

¹⁾ Акцентовани слог и у придева и у именице је кратак у пиперском говору, иако је у многим другим дијалектима нашим тај слог дуг.

рйшйн, Ђбрђијйн, вл̑дичйн, вђјводйн, Марйјйн, Велйкйн, М̑рйн, Ј̑нйн, Ј̑вйн, ђевђјчйн, Милђјкйн и др.¹⁾

имају акценат именица: *м̑јка, б̑ба, стрйна, ш̑тка, ујна, дга* итд. Што се у Црнцима, као и у другим неким суседним говорима црногорским, код оних претставника који знају за узлазне акценте, придеви изведени од именица с узлазним акцентима не подударају с тим именицама — то је сасвим разумљиво. Именицама: *М̑ра, Ј̑ва, сн̑^аша* одговарају придеви: *М̑рйн, Ј̑вйн, сн̑^ашйн*, јер је слог под акцентом у придева редовно дуг, те се акценат с њега не помера.

137. И за придеве на *-ов (ез)* важи исти принцип, само се овде, потребно је нагласити, придевски акценат слаже с акцентом зависних падежа именица — у случају кад међу номинативом и њима има разлике;

Ј̑нков, М̑рков, Век̑в, М̑ш̑в, Пер̑в, Син̑нов, Р̑дов̑нов, Милушйнов, Драгушйнов, Том̑нов, Јов̑нов, Н̑в̑ков, Л̑з̑рев, Вукашйнов, оч̑в, стрйчев, ујакв, к̑мов, б̑б̑в, ц̑рев, к̑љеv, ш̑рчев, с̑нов, б̑ш̑ов, дужнйк̑в, п̑лев̑ч̑в, љек̑р̑в, сел̑к̑в, паш̑р̑в, команди¹ер̑в, капеш̑н̑в —

у свему апсолутно као: *Ј̑нко, М̑рко, Век̑, М̑ш̑... дужнйк̑, п̑лев̑ч̑, љек̑р̑* итд. Од свих једино придев *оч̑в* поред означеног има и акценат на првом слогу. Што се акценат с придевског наставка у Црнцима помера, те место низлазног акцента на крају тамо стоји узлазни на претпоследњем слогу, то је зато што је самогласник у придевском наставку редовно био кратак. Код ових примера имамо једну потврду више да се присвојни придев у црногорским говорима акцентом слаже са својом именицом. У говору Пиперима суседног племена Куча акценат: *П̑вл̑в, М̑рк̑в, Ж̑вк̑в* слаже се такође потпуно са именицама (види тачку 44).

Уколико постоји разлика између ове две групе придева, она се тиче квантитета крајњег слога, а не акцента; *-ин, ко-*

¹⁾ Од ових се акцентом не слаже са својом именицом једино придев: *с̑д̑стрйн*, јер је у основне именице акценат на крају.

јим се једни завршавају у ном. мушкога рода увек је дуго¹⁾ било под акцентом или не било; наставак *-ов* је међутим у том облику кратак.

138. **Присвојни придеви у одређеном виду** имају неколика различна завршетка, али наставци којима се граде ретко условљавају овакав или онакав акценат. И овде се најчешће придевски акценат слаже с акцентом именице, у номинативу или зависним падежима. А среће се и нешто друкчији акценат. При груписању је најзгодније поћи од тога да ли је наглашен први слог именице, или ма који од осталих. У првом случају, тј. кад је акценат на првом слогу именице, постоје две могућности.

139. Придеви:

жѣнскѣ, сѣоцкѣ, пѣљскѣ, кѣњскѣ, дрѹмскѣ, пѣперскѣ, стѣјенскѣ, слѣшинскѣ, вѣрошкѣ, дѹшманскѣ, мѣнашѣирскѣ, сѣдѣовскѣ, ѣѹрѣвскѣ, дѹовскѣ, вѣсојевичкѣ, брѣтоножицкѣ, мрѣцкѣ, кѹчкѣ, бѣцкѣ, сѹцкѣ, змѣјскѣ, злѣшворскѣ, стѣдрѣчкѣ, вѣштѣшкѣ, прѣзничкѣ, сѣбнѣ, кѹшнѣ, збѣрнѣ, кѣзѣ, двѣ, —

имају исти акценат с именицама: *жѣна, сѣло, пѣље, кѣњ, дрѹм Пѣпери, Стѣјенѣ, Слѣшина, вѣрош, дѹшманин* и др.

140. Није редак ни пренесен акценат, на крајњем *-и*:

племенскѣ, плѣнинскѣ, краљевскѣ, ѣавољскѣ, кнежевскѣ, ѣеверскѣ, вражѣ, вѹчѣ, језерскѣ, рајскѣ, роцкѣ, свѣшовскѣ, биѣлскѣ, риѣчкѣ, ѣнѣјелскѣ, завѣлскѣ (и зѣвѣлски), винскѣ (и вѣински), брацкѣ (и брѣцкѣ), ѣуцкѣ (и ѣѹцкѣ), божѣ (и бѣжѣ), морскѣ (и мѣдрскѣ), свѣдбенѣ (и свѣдбѣнѣ), друштвенѣ (и дрѹштвенѣ), очнѣ (и ѣчнѣ), црквенѣ (и црѣквенѣ).

Исти је акценат у свим падежима оба броја и сва три рода: *племенскѣ — племенскѣ — племенскѣ, па и: племенскѣга — племенскѣ — племенскѣме — племенскѣј.* У ген. и дат. — инстр. множине, где наглашеном слогу других облика одговара *ије*, акценат је кратак и на самогласнику *и*: *племенскѣје(х) — племенскѣјема.*

¹⁾ Потребно је истаћи да код Вука и Даничића нема ове дужине.

*жив, драг, кус, жуш, грк, љуш, млад, плав, зус(ш),
рић, слан, сув, шврд, шућ, бдс —*

имају у неодр. виду дуги акценат на коренову слогу, поред ном. једн. мушког рода, још и у акузативу, кад је овај једнак с првим обликом, тј. у једносложном облику. У свима осталим, повећањем броја слогова, акценат се преноси на крајњи слог: *јакд — јакљ, брэд — брљ, кривд — кривљ*. Акценат овде зависи од броја слогова, те је он, према томе, на наставку и у свим облицима женског и средњег рода: *јакд — јакљ, јакѧ — јакѧ, јакѧј — јакѧј* итд. У делу Црнаца [^] (дугом низлазном) ном. мушког рода одговара ' номинатива женског и средњег рода и свих независних падежа м. и средњег рода: *јак старь^сц*, а *јака баба* и *јако јајце* или: *јак старь^сц* а: *јака старца* и *јака чѧла*. Међутим и тамо редовно: *јакѧ бабе* и *јакѧј баби* — разуме се, јер се [^] чува на крају и тамо где су познати узлазни акценти.

144. У облика одређеног вида акценат је редовно на првом слогу, како у мушком тако и у средњем и женском роду: *крњѧ — крњѧ — крњѧ* и *крњѧ — крњѧ — крњѧ*. С једне стране ном. јединине неодр. вида, а с друге сви облици одређеног вида утицали су на неодр. вид (ж. и ср. род уопште и на зависне падеже мушког рода), те је у говорима западне и југозападне Црне Горе познат само дуги низлазни акценат на почетном слогу. Према *жив* и према: *живѧ — живѧ — живѧ* добивено је: *жива — живо* (ж. и ср. род у облику неодр. вида).

Ова особина се само дотакла пиперског говора у селу Рогамима.

145. Под буди каквим условима, дуљи се самогласник у једносложних придева: *ндв, сѧв, знѧн, мѧк, стрѧн, вѧш, шѧј, рус, чѧл* (испор. код Вука: *ндв, сѧв, знѧн, мѧк* и друге с "), и тако они са свима својим акценатским особинама припадају типу: *јѧк*.

146. Једносложни с кратким самогласником у ном. мушкога рода:

ѧдрѧв, прѧв, прѧс(ш), кљѧс(ш), рѧд, цѧн, стрѧм, шрѧм, садр, чѧс(ш), шуш, лѧ^ск, (х)рѧм, дѧг, крѧш, лѧш, мрѧк, иљѧн, сѧш, слѧб, фрѧг, стар, —

149. Нешто је већи број примера који су, преносећи акценат на крајњи слог, свим облицима пришли типу с акцен- том на крају;

горнѣш, крошнѣш, руњѣш, брснѣш, лиснѣш, уснѣш, вунѣш, меснѣш, чворнѣш, кљунѣд, пљоснѣш, шушнѣш, космѣш, пернѣш, шумнѣш, реснѣш, главѣш, речѣш, очѣш, сенѣш, —

у Акцентима Даничићевим имају `` на првом слогу, а овамо се кроз све облике акцентом подударају с придевом *богѣш*.

150. Дуги акценат првога слога:

бурьѣн, жудьѣн, стальѣн, будьѣн, здрьѣн, срамьѣн, вѣдьѣн, јавьѣн, слѣвьѣн, гњѣвьѣн, кѣвьѣн, шѣ^амѣн, крѣсьѣн, грѣдьѣн, мрѣзьѣн, шрѣдьѣн, грѣзьѣн, шужьѣн, сѣшьѣн —

остаје такође непроменљив кроз све облике и неодр. и одре- ђеног вида. У неколико примера у пиперском није позната дужина наглашеног слога: *дѣвьѣн* (а не: *дѣван*) — *дѣвна* — *дѣвно*, *грѣшьѣн*, *грѣтна* — *грѣшно*, *дѣчьѣн* — *дѣчна* — *дѣчно*, *ѣмьѣн*, *ѣмна* — *ѣмно*, *(х)ѣшьѣн* — *(х)ѣтна* — *(х)ѣшно*. И тако су ови у свему једнаки с онима чији је акценат у свим дијалектима српскохрватског језика кратак.

151. Зависно од квантитета основног самогласника акценат на крајњам слогу остаје непроменљив, или се с њега превлачи на почетак. Придеви:

ждѣѣн, мрѣсьѣн, снѣжѣѣн, крѣтьѣк, злѣшьѣн, мѣрьѣн, сјѣјѣѣн, стѣдѣѣн, плѣшьѣк, квѣръѣн, мѣшьѣн, стрѣшьѣн, сѣудѣѣн, крѣсьѣн, прѣзьѣн, глѣдѣѣн, крѣупѣн, прѣшьѣн, грѣдьѣн, (х)лѣдѣѣн, мѣсьѣн, рѣвьѣн, рѣжѣн, дѣжѣн, (х)рѣбѣѣр, шѣјѣсьѣн, врѣјѣдѣѣн, рѣјѣдѣѣк, —

у Вукову речнику и код Даничића имају дуг узлазни акценат на првом слогу — последња три кратак узлазни на сред- њем —, што ће рећи да им је стари акценат био на крају. У пиперском, аналогijом, према облицима одређеног вида, добивен је и у облицима неодређеног вида акценат какав је овде обележен, и ова група се ничим не разликује од групе

типа: *бѹдѣн* из претходне тачке. Напола само извршило се померање акцента у придева:

штѣжѣк, жѣдѣк, шѹпѣль, мѹкѣ^а мѹдѣр;

тај акценат је доспео на први слог облика номинатива мушкога рода, а женски и средњи род, као и зависни падежи м. рода, у неодр. виду још чувају акценат на наставку: *штѣшкѣ — штѣшкѣ, жѣшкѣ — жѣшкѣ, шѹпѣљѣ — шѹпѣљѣ, мѹкѣљѣ — мѹкѣљѣ, мѹдрѣ — мѹдрѣ*. Код великог дела претставника говорних у Подгорици једначење акцента и у ових пет примера је потпуно, тј. у сва три рода акценат је на првом дугом слогу. А у пиперским Рогамима и овде срећемо подражавање подгоричком акценту.

153. Нарочито је потребно нагласити да су облици неодређеног вида у зависним падежима доста ретки у употреби; место њих се и у њихову значењу тамо све више употребљавају облици одређеног вида. Нарочито ће се ретко чути облици зависних падежа у женском роду. И зато се не може рећи да последњих пет примера и у тим облицима чувају акценат на крајњем слогу. Према: *Мѹдрѣ* ондѣга чѣка, фѣла Бѣгу, рећи ће се: *Мѹдрѣ* женѣ (а не *мѹдрѣ* итд.) или према: *Тѣшка* срца ће се растѣнут — *штѣшкѣ* итд.

153. Код примера с кратким самогласником у корену акценат се у облицима оба вида чува на крајњем слогу основе. Услови за преношење није било и наглашава се:

богѣшт — богѣшта — богѣшто, брѣѣшт — брѣѣшта — брѣѣшто, брѣѣдѣшт, вѣлѣсѣшт, криѣѣшт, краѣѣшт, гѣлѣвѣшт, носѣѣшт, плеѣѣшт, гранѣѣшт, грѣѣшт, гѣлѣсѣшт, вѣљечѣшт, љуѣшт, честѣшт, манѣшт, стѣсѣшт.

Ипак су акценат пренели с краја: *лѣѣњскѣ, дѣснѣ* и *дѣвѣљѣ*, који немају облика неодр. вида. По моме мишљењу, узрок преношењу ће бити скраћивање броја слогова — у свих се основа завршава групом сугласника, а између тих сугласника морао би се за неодређен вид претпоставити полугласник, на коме би требало да буде акценат.

154. Придеви: *зелѣн, мѣвѣн, румѣн, малѣн, студѣн, свилѣн, црвѣн, голѣм, шарѣн, дебѣо, висѣк, дубѣк, далѣк, ширѣк*, — који

у неодр. виду — мислим на дијалекте који су у основи књижевног језика, — у облицима с наставцима, померају акценат на те наставке, — овамо су, зацело аналогично, изједначили све облике. Према ном. мушког рода и свима облицима одређеног вида добивено је: *зелѣна — зелѣно, студѣна — студѣно, голѣма — голѣмо* итд.

155. **Вишесложни описни придеви** су, као и именице, тројаког типа:

- а) с акцентом на првом слогу: *идѣосѣн*;
- б) с акцентом на неком унутрашњем: *валѣашѣн*;
- с) с акцентом на крају: *богалѣс(ш)*.

Од читавог низа Даничићевих примера с " на почетку, мањи број њих има такав акценат и у пиперском. Придеви:

лѣубичѣс(ш), рѣжичѣс(ш), слѣбодѣн, бѣлесѣн, жѣлосѣн, милосѣн, срѣмотѣн, идѣосѣн, сувотѣн. прѣведѣн, ѣскотѣн, слѣбѣчѣк, пуњѣчѣк —

не мењају обележени акценат ни у вези с променом рода ни у облицима одређеног вида. На штету типа с акцентом на крају повећали су се само са: *дѣгѣчѣк, плѣветѣн и маѣчѣк* (испор. код Даничића: *дугѣчак, плѣветѣн и маѣчак*) — уколико први од њих у већем броју српских дијалеката није чешћи с акцентом какав је у пиперском (у државном издању Вукова речника поред *дугѣчак* у загради стоји у *дѣгѣчак*). А знатан број примера који су раније припадали — у многим нашим дијалектима и сад припадају — овоме типу померио је акценат на крајњи слог. На њих ћемо се мало ниже осврнути.

156. Свој акценат су сачували сви примери у којима се непосредно иза акцента налази дуги слог. Акценат се не преноси преко дужине, и придеви:

гѣдѣвѣн, дѣшевѣн, прѣшѣвѣн, учѣвѣн, врѣтѣн, мѣдѣврѣн, сѣгѣурѣн, (х)ѣлѣдѣвѣн, дѣвлѣаѣн, дѣсѣрѣн, сѣмѣрѣн, чѣвѣврѣн, шѣмѣлѣн, плѣаѣвѣн, чѣмѣрѣн, ѣзѣурѣн, дрѣжѣвѣн, идѣлѣвѣн, ѣсѣвѣн и др. —

ову заштитну дужину, заједно с акцентом, чувају у свима својим облицима.

157. Акцент средњег, а тако и дужину последњег слога, у облицима неодређеног вида чувају:

*дежмѣкѣс(ш), корѣшѣс(ш), зелѣнкѣс(ш), црвѣнкѣс(ш),
јогѹнѣс(ш). љеаѹшкѣс(ш), коврѣчѣс(ш), шупљѣкѣс(ш),
румѣнкѣс(ш), трбѹшѣс(ш).*

У одређеном виду акценат остаје исти, али се ова дужина скраћује: *дежмѣкастѣ̄ — дежмѣкастѣ̄̄ — дежмѣкастѣ̄̄̄, зелѣнкастѣ̄̄̄, коврѣчастѣ̄̄̄* итд.

158. Нису тако доследни у чувању свог акценатског типа придеви на *-ѣ̄н*. Поред:

*бајѣтѣ̄н, оскѹдѣ̄н, подѣбѣ̄н, ваљѣтѣ̄н, јесѣчѣ̄н,
имѣтѣ̄н, имѣшѣ̄н, шѣрѣтѣ̄н, љѹбѣзѣ̄н, челѣчѣ̄н,
језѣчѣ̄н, умљѣшѣ̄н; —*

*кѣдрисѣ̄н, ѣбичѣ̄н, ѣбѣљѣ̄н, стрѣвичѣ̄н, прѣвичѣ̄н, прѣјѣтѣ̄н,
ѹпотѣ̄н;* како је и означено, имају акценат на првом слогу, а не на унутрашњем, како би према Вукову и Даничићеву акценту очекивали.

159. Најчешће промене именичког акцента вршиле су се под утицајем једних облика на друге. Те врсте аналогѣја учинила је своје и код једне групе двосложних придева. Код друге опет (придеви на *-ат* и *-иш* тач. 149), а и овде специјално, једначење једног акценатског типа с другим почива на аналогѣји нешто друкчије природе. Сви облици једног вишесложног придева имају исти акценат; али чињеница што је повелики број примера са једним наставком имао исти акценат, — учинила је, изгледа, да се за овај или онај наставак веже овакав или онакав акценат. Тако на пр. придеви на *-ѣ̄н* имају акценат на почетном или унутрашњем слогу. Првих је било више, и то је, ја држим, учинило да неколико њих из друге групе акценат пренесу на први слог (случај са *кѣдрисѣ̄н* и осталим придевима). Тим путем ће, ваљда, и *дѹзѣчѣ̄н, илѣветѣ̄н* и *мѣечѣ̄н* бити пренели акценат на први слог.

160. Типа с акцентом на крају су:

а) на *ѣ̄с(ш)*:

*богаљѣ̄с(ш), дугуљѣ̄с(ш), ѣавољѣ̄с(ш), врагољѣ̄с(ш),
пѣцелѣ̄с(ш), кривуљѣ̄с(ш), пастушѣ̄с(ш);*

b) на *-иш*:

баровиш, ваљовиш, камениш, вљетровиш, биковиш, јадовиш, кишовиш, бусениш, брдовиш, бреговиш, мљешовиш, огњевиш, љековиш, мь^агловиш, гласовиш, видовиш, ваљовиш, вљековиш, дурновиш, ђубровиш, пљесковиш, шаровиш, стра(х)овиш, плаовиш, силовиш, темелиш, сеновиш;

c) на *-ив*:

бојажљив, кичељив, срамежљив, крмељив, шугљив, болешљив, миришљив, говорљив, северљив, џандрљив, грабежљив.

161. Придевима на *-ас(ш)* је у доста случајева (види тачку 157) наглашен средњи слог, и зато је такав у примерима: *гољубас(ш), бљељушас(ш), бљеличас(ш)*, у којих је у Даничића на истом слогу узлазни акценат. Већи број с тим наставком померио је акценат с првога на крајњи слог основе: *алатас(ш), доратас(ш), ђогатас(ш), гра(х)орас(ш), дрвенас(ш)*; а од придева с наставцима *-ив* и *-иш*: *миљостив, жалостив, времениш, камениш, племениш, мљешовиш, стрмениш, истиниш¹⁾*. Таквих је неколико који с унутрашњег преносе акценат на последњи слог основе: *насртљив, дочекљив, замешљив, зазорљив и набусиш, опорит, набрециш, напрасиш* (испор. у Вука: *насртљив, дочекљив, замешљив, зазорљив и набусиш, опорит, набрецит, напрасиш*).

162. Као у свих из група под *a*, *b* и *c* тако и у ових последњих делимично у Црнцима, а, познато ми је, у Бјелопавлићима као и у васојевићком говору, редовно се преноси акценат с последњег на претпоследњи слог облика ном. (и акузатива кад му је једнак) једнине м. рода: *насртљив, замешљив, набусиш, опорит, миљостив, племениш*, — као год и: *богаљас(ш), баровиш* и *бојажљив*. То значи да се мешање типова у вези са једнаким суфиксима вршило у времену

¹⁾ За овакво померање акцента знају несумњиво и други говори српскохрватски. Поред акцента какав је у Даничића, Вук у неким случајевима зна и за акценат какав смо означили за пиперски говор; поред *камениш* у Вукову речнику у загради стоји и *камениш*, док је код Вука *мјешовиш* на првом месту, а *мјешовиш* је у загради.

заједнице свих ових црногорских говора, док су, насупрот, једначења акцента једних облика према другим облицима у пиперском вршена у касније време, свакако пошто се васо-јевићки акцентом од њега одвојио.

АКЦЕНАТ ЗАМЕНИЦА

163. **Личне заменице.** Има неколико особина по којима се црногорски говори слажу с осталим западним и југозападним говорима српскохрватским. Једна од таквих особина је и акценат личних заменица. Кад је, како се држи, облик инструментала заменице 2-ог лица и повратне заменице могао утицати на промену акцента у облицима генитива и датива (с првим је једнак акузатив, а с другим локатив), несумњиво је аналогија још лакше могла учинити своје у говорима црногорским, где за све зависне падеже, сем инструментала, има само један облик (познато је да је у тим говорима облик датива и локатива једнак са обликом ген. — акузатива).

Ниједан облик једнине заменица 1 и 2 лица у пиперском не зна за акценат на наставку, већ је у њему акценат свагда на првом слогу: *јд, шд* — *мѣне, шѣбе, сѣбе* (ген., дат., акуз. и лок.) — *мндм, шдбѣм, сѣбѣм*.

Акценат облика 1 и 2 лица множине су, као и у говорима с најновијом акцентуацијом, али је друкчији квантитет самогласника у генитиву (а с њим је једнак и локатив) — акузативу множине; тај самогласник овамо је редовно кратак, те је место $\hat{}$ у том облику $\ddot{}$: *ндс* и *вѣс* (И *вѣс* и *ндс* су звѣлѣ, — Бјјо (')е у *ндс* цјјо дѣ^ан јучѣ, — И *вѣс* ћемо чѣкѣт, — Јесу ли знѣли за *вѣс*? Заборѣвила сѣ^ѣм нѣ ђѣцу при *вѣс*, — и само тако).

164. Акцентом облика личне заменице 3-ћег лица, неки црногорски говори, а међу њима и пиперски, отишли су још даље. Не само да у тим говорима није познат акценат на наставку зависних падежа, него се акценат с краја помера на први слог и у номинативу женског и средњег рода једнине, као и у ном. мн. сва три рода. Слика акцента:

<u>дн</u> <u>дно</u>	дна	<u>дни</u> <u>дна</u> <u>дне</u>
њѣга	њѣ	њѣ(х)
њѣму	њѣј	њѣма
њѣга	њѣ	њѣ(х)
њѣм	њѣм	њѣма
о њѣму	о њѣј	о њѣ(х), —

показује да су облици и квантитетом утицали једни на друге. Акцент ном. јединине м. рода се скратио по угледу на женски и средњи род, а акценат ген. (и акуз.) — лок. множине по угледу на акценат облика датива-инструментала. На исти начин се скратио и акценат ген.-акуз. множине — *ндс* и *вдс* према *нда* и *вда*.

165. Осем изложенога нема никаквог неслагања са оним што је забележено, било код Вука, било у граматикама његова језика,— наравно рачунајући с померањем Вукова акцента за слог унатраг, ако акценат није био на првом слогу. Заменице: *неко* (— *некѣга*), *нешто* (— *нечеса*), *нико* (— *никѣга*), *свако* (— *свакѣга*), *свашто* (— *свачеса*),— не дају, дакле, ништа посебно ни у једном од облика својих. А упитне заменице *кѣ* и *штѣ*, само то што су у двосложним облицима сачувале стари акценат на наставку *кѣга* — *кѣмѣ* — *о кѣмѣ*, *чѣму* — *о чѣму*. Генитив заменице за ствари увек и свуда има низлазни акценат на првом слогу — *чѣса*.

166. У ном. заменица *кѣ* и *штѣ* акценти могу бити и дуги, зависно од употребе њихове у реченици. Кад се самостално, као одвојено питање, у чуђењу употребе — њихов акценат је дуг: *кѣ!*?, *штѣ!*? Сложене с партикулом *гој* (*гођ*, управо *год*) имају тројак акценат: “ на самој заменици кад је значење неодређено *кѣгој* и *штѣгој*; на партикули “ кад је значење такве заменице одређено: *ко гѣј* и *што гѣј* и с дуљењем акцентованог самогласника партикуле: *ко гѣј* и *што гѣј* (само при извесним расположењима).

167. Померање акцента на предлог може бити тројак:

а) акценат се преноси с облика инструментала личних заменица 1 и 2-ог лица, и с тога облика повратне заменице — на све предлоге који уз овај облик дођу: *за мѣм*, *за шѣм*,

цима и граматикама нашег књижевног језика, — повлачећи овај, наравно, за један слог према крају, увек кад се не налази на првом слогу у облику низлазних акцената.

АКЦЕНАТ БРОЈЕВА

169. Од свих врста речи бројеви имају најпростији акценат. Скоро сви чувају стање старије штокавске акцентуације. Па ипак је потребно рећи штогод и о акценту бројева.

Број *једѣ^ан* у облицима зависних падежа — не само у инструменталу — има двојак акценат; чешће се наглашава: *једнѡга, једнѡме*, а доста је обично и: *једнѡгѧ, једнѡмѧ* (те је тако у Црнцима поред низлазног познат и узлазни акценат на првом слогу наставка: *једнѡга* и *једнѡме*). Даље, и број *четѣ^ири* употребљава се не само с означеним, него и с помереним акцентом на првом слогу — *чѣ^итири*. Овако нарочито у казивању вишецифрених бројних именована. Акценте свих осталих бројева лако ћемо одредити према Вукову акценту. И не само простих бројева, већ тако и редних и збирних. Ови последњи и у пиперском говору, као и код Вука, лепо знају за разлику између номинатива (и акуз.), с једне, и осталих падежа, с друге стране: *двѡ^је* — *двѡгѧ* (или *дво^јегѧ*) — *двѡмѧ* — *двѡје* — о *двѡмѧ*, *трѡ^је* — *трѡгѧ*, *чѣ^творо* — *чѣ^творѡгѧ*, *пѣ^торо* — *пѣ^торѡгѧ*, *шѣ^{ст}оро* — *шѣ^{ст}орѡгѧ*, *дѣ^сѣ^торо* — *дѣ^сѣ^торѡгѧ*. А од њих можемо навести: *пѣ^дес^торо*, *шѣ^дес^торо*, *сѣ^дѣ^торо*, *осѣ^торо* и *дѣ^ведес^торо*, као примере који су акцентовани слог скратили (испор. са Вуковим: *пѣ^дѣ^сѣ^торо*, *шѣ^дѣ^сѣ^торо* итд.).

170. То још није оно што нарочито карактерише пиперски акценат бројева. Код њих је тамо, управо, најинтересантније немање акцента. При самосталној употреби бројеви се, природно је, наглашавају (горе смо видели како); али се ни ту, ако дође више бројних именована, претпоследње никако не акцентује: *Трѣ^тста два^{ес} чѣ^тири*, *сѣ^дѣ^торо* пѣ^т, *шѣ^дес^торо* ѡсѣ^торо. Кад се бројна именована везују свезом и —

а то врло често бива — онда се и с последњег нагласак преноси на свезу, те и оно остане без акцента:

Трѣста и двадес ѝ четири, седь^амдесет ѝ пѣт, тридес ѝ четири, двѣѣста и четрдес ѝ ось^ем, деведесет ѝ девѣт, стѣ и четрдес ѝ пѣт, седь^амдесет ѝ седь^ем итд.

171. Употребљени с именицама, бројеви су под акцентом кад је јачина говора на њима, тј. ако их је због реченичног акцента потребно нарочито нагласити. Иначе, и прости и збирни бројеви су безакценатске речи:

То не бѣ мѡгли свршит ни двѣдѣс љуђѣ, а: Прѡђѣ овудѣје двадес љуђѣ. Їмѡ онѡђѣ да пѡсѣ и тридѣстѡро јѡгњѡди—а: Чѡва тридѣстѡро јѡгњѡди и тѣшкѡ му (')е. Онѡђѣ су само двѣје жѣне — а: Јесу ли прѡшле онѣ двѣје жѣне. Рѣкь^а сь^ем да је тѡ бѣлѡ шрѡје ѣецѣ и Љѡти се што су му преко ливѡдѣ прѡшла шрѡје ѣецѣ. Јѡ рѣкѡ(х) да доведѣш педесѣт другь^а, аѣ т дошь^а с двѣдес ѝ пѣт, и Послѡше једно педесет љуђѣ да ји(м) помѡгу.

То, уосталом, и није особина само бројева, већ и осталих речи које се атрибуцки употребљавају, само се све те друге речи чешће нарочито истичу па, дакако, и чешће наглашавају.

АКЦЕНАТ ГЛАГОЛА

172. Акценат у глагола је углавном једнаких особина с именичким акцентом. Најпре, и код глагола акценат је покретљив, те у облицима једне категорије није свагда једнак. И, обратно, облици великог броја глагола не знају за разлику у акценту. То је оно што је битно за наш језик уопште. А, напосе у говорима Црне Горе, дијалекатске особине глаголског акцента исте су природе као код именица. Своде се на међусобни утицај акцента једних облика на акценат других. Овакве промене акцента карактеристичне су специјално за пиперски говор.

По акценту облици глаголски се деле у две групе: у групу облика с акцентом презента и у групу с претериталним акцентом. Који од глаголских облика спадају у једну, а који у другу групу видећемо у току излагања. А да би се држали класификације коју смо узели код досад прегледаних врста речи, и глаголе ћемо прегледати по врстама, а не по глаголским облицима, какво би класификовање, с друге стране, било zgodније.

173. Од свих глагола најзамршенију слику акцента дају — **глаголи прве врсте.**¹⁾ Прости глаголи с наставком *e* у основи презента обликом инфинитива су једносложни, те се о разлици по акценту у томе облику може говорити једино с обзиром на порекло акцента и на његов квантитет. А имајући у виду ове две чињенице, глаголе прве врсте поделићемо на три акценатска типа:

а) тип у којег кратки низлазни акценат инфинитива одговара истом акценту код Даничића: *сѣс* (сјѣсти);

б) кратки низлазни акценат инфинитива према Даничићеву кратком узлазном: *плѣс* (плѣсти) и

с) дуги низлазни акценат одговара Даничићеву дугом узлазном акценту: *трѣс* (трѣсти).

174. Глаголи који у инфинитиву имају стари “:

сѣс — *сѣдѣм*, *јѣс* — *јѣм*, *идѣс* — *идѣм*, *срѣс* — *срѣшѣм*,
врѣј — *врѣгнѣм*, *стѣј* — *стѣгнѣм*, *дѣј* — *дѣгнѣм*, *пѣј* —
пѣкнѣм, *нѣј* — *нѣкнѣм* (скоро сви презентиду у II-гу врсту) —

већином чувају такав акценат у свим облицима (примери нису потребни). Сложени с њима опет имају акценат простих, сем што у аористу (2 и 3 лице једнине) померају акценат на префикс: *засѣс* — *засѣде* (ти и он), *изврѣј* — *изврѣже*, *идѣде*, *јздиже*, *прѣпуче*, *јзѣде*, *сѣсрѣше*, *јзнице*, *прѣднице*.

175. Неки од тих глагола акценат инфинитива у презенту преносе на крајњи слог првог лица једнине и слоге које му одговарају у множини: *крѣс* — *крѣдѣм* — *крѣдѣш* — *крѣдѣ* — *крѣдѣмо* — *крѣдѣше* — *крѣдѣ*; у императиву: *крѣди* —

¹⁾ Узео сам поделу Авг. Лескина на 4 врсте.

крѣдѣмо — *крѣдѣте*; партиципу презента: *крѣдѣћи* и имперфекту: *крѣдѣја(х)* — *крѣдѣјаше* — *крѣдѣјасмо* — *крѣдѣјасте* — *крѣдѣјау*. Овакви су још:

прѣс — *прѣдѣм*, *мѣс* — *мѣзѣм*, *пѣс* — *пѣдѣм*, *стрѣј* — *стрѣжѣм*, *сѣј* — *сиечѣм*.

176. Акцентовано *e* у презенту ових глагола у говору пиперском редовно је кратко. То је важна одлика овог и њему сродних говора црногорских, а везана је за акцентовани слог којему претходи дужина коренова самогласника. Глаголи истог акценатског типа у којих је акценат презента на првом слогу чувају дужину самогласника којим се завршава основа овог облика. Тако исто у глагола типа *b*, у којих је коренов самогласник кратак, акцентовано *e* у презенту је дуго (види ниже тачку 179). У пиперском говору сви глаголи типа *a*, кад је код њих у презенту дуг коренов слог, изједначили су се акценатом с глаголима типа *трѣс* — *трѣдѣм* (тип *c*). А оно што карактерише тамошњи акценат глагола тога типа јесте непознавање дужине самогласника којим се завршава основа презента. И у овом случају, сложени глаголи подударају се акценатом с простим: *одгрѣзѣм*, *пострѣжѣм*, *помѣзѣм*, *укрѣдѣм* — *одгрѣзѣй*, *помѣзѣй*, *укрѣдѣй*, како у овима тако и у облицима с акценатом инфинитива; као: *стрѣјго(х)*, *стрѣжѣ^a*, *стрѣжен*, тако и: *пострѣјго(х)*, *пострѣжѣ^a*, *пострѣжен*. Само је 2 и 3 л. аориста у једнини друкчије, по томе што се акценат у тим лицима преноси на предметак: *пѣдстриже* (ти и он), *одгрѣзе*, *дирѣде*. *дстриже*, *украде*.

177. Западноцрногорска особина преношења кратког акцената с крајњег отвореног слога позната је у селу Рогамима, не само код именица и придева већ и код глагола; у овоме селу срећемо у 3 л. једнине презента и 2 л. једн. императива: *мѣзе*, *помѣзе*, *крѣде*, *укрѣде*, *мѣзи*, *помѣзи*, *крѣди*, *укрѣди*. У Црнцима не само с отвореног, већ и са сваког крајњег слога " се и код глагола преноси на слог који му претходи и мења притом низлазни карактер: *крѣдем*, *крѣдеш*, *крѣде*, *укрѣдем*, *укрѣдеш*, *укрѣде*, *крѣди*, *укрѣди* итд. У говору племена Васојевића, који је иначе с пиперским по свим дијалекатским особинама, сем у акценату, сасвим сродан, очекивали

бисмо, као и у селу Црнцима, у облицима једине презента преношење акцента на претпоследњи самогласник у облику *ʼ*. Међутим у том се говору овај пренос не врши, јер је предупређен дуљењем наглашеног слога. То значи да је дужина овог слога старија од појаве узлазних акцената. Квантитетом васојевићки се овде слаже с дијалектима који су у основи књижевног језика, али је стари акценат остао у њему непомерен: *грѣџѣм, стрѣџѣм, мѣџѣм, краѣѣм, подгрѣџѣм, острѣџѣм, помѣџѣм, укрѣѣм* (Краља, Ђулићи, Виницка) — и ту, дакле, као и у свим осталим случајевима кад је наглашени слог био дуг. У императиву, где дужине ове врсте нема, већ је акценатовани слог био кратак, померање се редовно врши: *грѣзи, мѣзи, краѣи, изгрѣзи, помѣзи, укрѣи* и само тако.

178. Облик инфинитива је у пиперском говору, као што је познато, с консонантским завршетком и отуда увек за слог краћи од истог облика у књижевном језику нашем. Ако је код Даничића и у многим нашим дијалектима, узлазни акценат на коренову слогу, овамо не можемо очекивати нешто што би одговарало томе стању, јер то и није исти облик. Померање акцента књижевног облика инфинитива и природа тога акцента морали су бити друкчији него у облику инфинитива црногорских говора, који је за један слог краћи од књижевног. У једносложним речима — облик инфинитива простих глагола ове врсте је од само једног слога — и не може бити речи о друкчијем акценту. И не само пиперски, већ и они говори црногорски који познају сва четири акцената (бјелопавлићки напр. и васојевићки) у инфинитиву морају имати само низлазне акценте на коренову слогу, односно узлазне акценте на префиксима. И разлика између Даничићева акцената инфинитива и акцената инфинитива црногорских говора сасвим је разумљива.

Зависно од дужине коренова самогласника глагола типова б) и с) у ствари су само два под-типа.

179. С кратким кореновим слогом:

пѣј — печѣм, шѣј — шечѣм, ѿлѣс — [плешѣм, мѣс — мешѣм, бѣс — бодѣм, грѣис — грѣбѣм, жѣј — жежѣм,

у презенту имају у једини наглашен слог пред личним на-

ставком и чувају дужину тога слога; у множини тај слог такође остаје дуг, али се акценат у 1 и 2 лицу преноси на наставак: *печѣм* — *печѣш* — *печѣ* и *пекѣу*, а: *печѣмѣ* — *печѣшѣ*, *печѣм* а *печѣмѣ*, *плетѣм* а *плетѣмѣ*, *метѣм* а *метѣмѣ*, *бодѣм* а *бодѣмѣ*, *гребѣм* а *гребѣмѣ* итд. Имперфекат и трпни придев слажу се с презентом, с једнином презента, али само местом, а не и квантитетом акцената; према: *печѣм*: *пецијѣ(х)* — *пецијѣше* — *пецијѣсмо* — *пецијѣју* и *печѣн* — *печѣна* — *печѣно*, *плетѣ(х)* и *плетѣн*, *метѣ(х)* и *метѣн*, *гребѣ(х)* и *гребѣн*, *бодѣ(х)* и *бодѣн*.

180. Глаголима сложеним са овима, и сложенима са некадашњим основним *несши* и *вѣсти*, акценат презента једнак је с акценатом инфинитива:

заплѣшѣм, *преплѣшѣм*, *оилѣшѣм*, *наплѣшѣм*, *исплѣшѣм*,
препѣшѣм, *оипѣшѣм*, *омѣшѣм*, *намѣшѣм*, *помѣшѣм*, *на-*
бѣдѣм, *забѣдѣм*, *пробѣдѣм*, *прѣбѣдѣм*, *убѣдѣм*, *загрѣ-*
бѣм, *огрѣбѣм*, *прѣгрѣбѣм*, *озѣвѣм*, *назѣвѣм*, *прозѣвѣм*,
зажѣжѣм, *ожѣжѣм*, *пожѣжѣм*, *довѣдѣм*, *провѣдѣм*,
завѣдѣм, *занѣсѣм*, *донѣсѣм* и др.

као: *заплѣс*, *преплѣс*, *омѣс*, *загрѣис*, *довѣс* итд. Према општој склоности ових говора, да према једним облицима други једначе свој акценат, могло би се претпоставити да је по среди утицај акцената инфинитива. Међутим, кад у простих глагола није тако, извесно није ни код сложених, већ ће овде бити сачувана једна врло стара особина. Прости глаголи имају, како смо видели, дуг акценат на крајњем слогу. Његова дужина је секундарна, новијег датума, и у овим и у осталим говорима нашег језика, а по пореклу то ће бити стари „, који се још у нашем прајезику, променом склопа речи, творбом сложених од простих, по познатој теорији проф. Белића о метатонији прасловенског акцената, преносио на претходни слог. Та промена за наш језик некада је била општа, па се знатно доцније у језику извршило једначење сложених облика с простим, а у пиперском говору и, познато ми је, у свим црногорским говорима, а несумњиво и у још којем дијалекту српскохрв језика, сачувало се то старо стање.

Сви остали облици сложених се слажу акценатом с обли-

цима простих глагола, сем што се у 2 и 3 л. једине аориста акценат преноси на предметак: *здишеште* (ти и он), *дмеште*, *здгребе*, *ддгедеште*, *дднесеште*, *прднесеште* итд.

181. Глаголи: *рђј* (рѣћи), *лђј* (лѣћи) и *мђј* (мѣћи) овамо у свим облицима презента, као и у књижевном језику (последњи не једино у 1 л. једине), акценат имају на првом слогу; облике аориста акценатски једначе с инфинитивом, а облике прошастог придева у ж. и ср. роду једине и свим родовима множине — с мушким родом једине истог облика, те свуда акценат имају на првом слогу: *рѣко(х)* — *рѣчеште* (ти и он) — *рѣкосмо* — *рѣкосшеште* — *рѣкошеште*, као *рђј*, и *рѣкља* — *рѣкљеште* — *рѣкљеште* — *рѣкљеште* — као *рѣкљѣ*^а (испоредимо са: *рѣкох* — *рѣкосмо*, *рѣкло* — *рѣкљеште* — *рѣкљеште* у Вукову језику).

Сложени с овима у свему имају акценат простих: *прорђј*, *прорѣчеште*, *подлђј*, *подлђшеште*, *помђј*, *помђшеште* (акценат 1 л. изједначио се с акцентом 2 и 3 лица), *помђгљѣ* — *помђгљеште*, *помђжеште* — *помђжеште* (а и: *поможђен* и *поможђена*), *помђзи* — *помђзеште*, *помђго(х)* — *помђгосмо* — *помђгосшеште* — *помђгосшеште*; једино у 2 и 3 лицу аориста: *идможе*, *прдрече*, *пддлеже* (дакле с померањем акцента на први слог). У Црнцима је делимично познат у инфинитиву узлазни акценат на предметку: *прдреште*, *прдлеште*, *идможе*.

182. Примери глагола с дугим акцентом у инфинитиву, не само том дужином коренова слога, него и другим неким особинама разликују се од претходног типа. У презенту и простих и сложених глагола акценат остаје на слогу испред личног завршетка, али оно што је карактеристично за пиперски говор није место акцента, већ опет његов квантитет. Пошто је претходни самогласник дуг, акценатовани је (види правило у тачки 228) редовно кратак:

мѣс — *мѣшеште* (— *мѣшеште* — *мѣшеште* — *мѣшеште* — *мѣшеште* — *мѣшеште*) *замѣс* — *замѣшеште*, *навѣз* — *навѣзеште*, *вуж* — *вужеште*, *обуж* — *обужеште*, *рѣс* — *рѣшеште*, *зарѣс* — *зарѣшеште*, *зѣс* — *зѣшеште*, *навѣс* — *навѣшеште*, *скуж* (дужина се овде скратила, испор. са књиж. *скужеште*) — *скужеште*, *оскуѣс* — *оскуѣшеште*, *врј* — *врјешеште*, *оврј* — *оврјешеште*

шѣм, шрѣс — шрѣсѣм, ошрѣс — ошрѣсѣм, лѣј — лѣжѣм, шўј — шўчѣм.

Акцентом презента с овима су и били једнаки они глаголи типа *а*) који у презенту имају дуг коренов слог. А кад су се и акцентом инфинитива изједначили с овима, у пиперском је нестало сваке разлике међу њима. Пошто су све особине акцента глагола овога заједничког типа, у говору пиперском и у осталим говорима Црне Горе, изнете у тачки 175, није се потребно на њему више задржавати.

183. Глагол *ићи* у инфинитиву не употребљава се у говору пиперском, већ се место њега узима глагол *(х)одѣш*. У презенту, у облицима једнине тај глагол има дуг акценат на самогласнику којим се завршава основа презента: *идѣм — идѣш — идѣ*, а у множини се овај акценат помера на крајњи слог завршетка: *идѣмѣ — идѣшѣ — идѣу* (у Вука је у свим облицима презента “ на првом слогу). Тако исто и у имперфекту: *ићѣ(х) — ићѣше* (ти и он) — *ићѣсмо — ићѣште — ићѣу* (у Вукову језику опет “ на првом слогу). Обрнуто, у аористу, према Вукову и Даничићеву узлазном, у пиперском је кратки низлазни акценат на првом слогу: *ѣдо(х) — ѣде — ѣдосмо*; у прош. придеву у облику једнине м. рода *ѣшѣ^а*, иначе *ѣшѣѣ — ѣшѣѣ — ѣшѣѣ*.

184. Сложени с *ићи*: *дѣј* (дѣћи), *нѣј* (нѣћи), *прѣј* (прѣћи), *зѣј* (зѣћи), *прѣј* (прѣћи), *сѣс* (сѣћи), *подѣс* (подѣћи), *изѣс* (изѣћи) — имају у инфинитиву низлазни акценат на коренову самогласнику, као и глаголи у тачки 182. Сем прва три, у којих је акценат презента само кратак, а на истом слогу: *дѣћѣм* (— *дѣћѣш — дѣћѣ — дѣћѣмо — дѣћѣште — дѣћѣу*), *прѣћѣм* и *нѣћѣм* (*поћи* се у народу тамо не употребљава већ место њега *ошѣс*), — остали су у презенту, по угледу на тип *мѣшѣм*, акценат пренели на самогласник испред личног наставка: *сѣћѣм* (*сѣћѣш — сѣћѣ — сѣћѣмо — сѣћѣште — сѣћѣу*), *зѣћѣм*, *прѣћѣм*, *подѣћѣм*, *прѣћѣм*, *надѣћѣм*.

Она три прва, с кратким акцентом на првом слогу облика презента, имају акценат презента још у императиву: *дѣћи — дѣћимо — дѣћиште*, *нѣћи — нѣћимо — нѣћиште*, *прѣћи — прѣћимо — прѣћиште* и, изузимајући облик мушког рода једнине,

где се чува стари акценат — *дошѣ^а*, у прошлом придеву: *дѣшла — дѣшло — дѣшли — дѣшле — дѣшла*. А стари акценат, поред наведеног облика прошастог придева, чувају још само у аористу: *дѣжд(х) — дѣждѣ (ти и он) — дѣждѣсмо — дѣждѣсте — дѣждѣше, прѣжд(х) — прѣждѣ и нажд(х) — наждѣ*. Неслагања између ове две групе, нека их овде као две посматрамо, сложених с глаголом *ићи*, има још у 2 и 3 л. једнине аориста. Према обеженом акценту аориста прва три глагола, у других се акценат у 2 и 3 л. једнине овог облика помера на први слог: *прѣђе, прѣђе, сѣђе, идиђе*.

185. Од глагола типа с дугим самогласником у коренову слогу свега неколико чувају дужину наглашеног слога у једнини презента, а то су они којима су облици једносложни, или којима је претходни слог кратак (ако су двосложни): *мрѣјеш (ѣ је било дуго) — мрѣм, шрѣјеш — шрѣм, прѣјеш — прѣм, дѣт — дѣм, клѣш — кунѣм*; а овакав акценат у 1 и 2 лицу множине повлачи преношење на наставак: *мрѣм — мрѣмѣ — мрѣшѣ, трѣмѣ — трѣшѣ — прѣмѣ — прѣшѣ и кунѣмѣ — кунѣшѣ*. Сложени имају познату особину да у свим облицима презента акценат пренесу за један слог према почетку речи: *умрѣјеш — ѣмрѣм, прѣтрѣјеш — прѣтрѣм, прошрѣјеш — прѣшрѣм, надѣш — надѣм, заклѣш — закѣнѣм, проклѣш — прокѣнѣм*. Као у презенту акценат је у оба глаголска придева: *прѣклео — прѣклеја — прѣклеја, прѣклет — прѣклетѣ — прѣклетѣ, прѣшро, прѣшрѣ, ѣмро, прѣшро, ѣшро*. У 2 и 3 лицу аориста преноси се редовно на предметак: *проклѣ(х) — проклѣсмѣ — проклѣстѣ — проклѣшѣ* (као и у презенту, ^ 1 лица једнине с крајњег слога у множини се преноси на наставак), а *прѣкле (ти и он) прѣшриѣ, ѣмриѣ, прѣшриѣ, ѣшриѣ*.

186. **Глаголи друге врсте** према акценту чине две групе. Првој од тих група припадају примери у којих је акцентован коренов слог у инфинитиву, а другој они којима је акценат на наставку *-ну*.

Известан број ових глагола инфинитивом обично иде у I врсту, а презентом у ову. У таквом инфинитиву акценат мора бити на коренову слогу. На њему је, ако је само кратак, и у свим облицима с инфинитивном основом, изузев 2 и 3

л. ј. аориста, где се акценат преноси на предметак кад су глаголи сложени:

*умѣ^ај (умаћи) — умѣ^око(х) — умѣ^аче (ти и он) — умѣ^а-
космо — умѣ^акосте — умѣ^акоше — умѣ^акѣ^а — умѣ^акѣ^а —
умѣ^акѣ^а — умѣ^акли — умѣ^акле — умѣ^акѣ^а, истѣ^ај
истѣ^ако(х), истѣ^акѣ^а, намѣ^ај, намѣ^око(х), намѣ^акѣ^а,
дошѣ^ај, дошѣ^око(х), дошѣ^акѣ^а.*

Ваља имати на уму да се ни један облик не прави од инфинитива какав је тамо у употреби, и да је, према томе, константована једнакост у акценту случајна — до ње је дошло аналогјом у касније време.

187. Код глагола у којих је коренов самогласник дуг, акценту инфинитива једнак је само акценат радног придева у његову облику м. рода једнине: *испрѣј — испрѣгѣ^а, ушѣј —
утѣгѣ^а, пошѣј — пошѣгѣ^а, промѣј — промѣкѣ^а, напѣј — напѣгѣ^а.* У осталим облицима прошастог придева акценат је на крају: *испрѣгѣ^а (—испрѣгѣ^а — испрѣгѣ^а — испрѣгѣ^а), ушѣ-
гѣ^а, промѣкѣ^а, пошѣгѣ^а, напѣгѣ^а.* У аористу тако исто: *ис-
прѣгѣ(х) — испрѣгѣ^о — испрѣгѣ^{сте} — испрѣгѣ^{ше}, сем што у 2
и 3 л. једнине и ови превлаче акценат на први слог: *ѣспрѣже,
ѣшѣже, ѣпшѣже, ѣрѣмѣче, ѣдрѣже.**

188. У Црнцима је познато преношење акцента са сваког крајњег слога (*испрѣгѣ^а и испрѣго(х)*), а у Рогамима само с отвореног крајњег (*ушѣгѣ^а и ушѣгѣ^о*, према *ушѣгѣ^а*), — разуме се, као у свим другим случајевима у истим положајима и, како обележисмо — у Црнцима с узлазним, а у Рогамима с низлазним акцентом на претпоследњем, место општепиперског који се овде с краја померио.

189. Акценат презента и трпног придева у свих ових глагола је, без разлике у дужини коренова самогласника у инфинитиву, на слогу у корену: *истѣ^акнѣм (—истѣ^акнѣш —
истѣ^акнѣ — истѣ^акнѣмо — истѣ^акнѣше — истѣ^акнѣ) — и истѣ^акнѣш
(—истѣ^акнѣша — истѣ^акнѣшо — истѣ^акнѣши — истѣ^акнѣше —
истѣ^акнѣша), намѣ^акнѣм и намѣ^акнѣш, испрѣгнѣм и испрѣгнѣш,
ушѣгнѣм и ушѣгнѣш.* Акценат императива је на томе слогу, само ако је он кратак: *истѣ^акни (истѣ^акнимо — истѣ^акните)*

и *намѣ^акни*; с дугога слога акценат се у овом облику помера на наставак за облик: *испрѣгнѣи* (— *испрѣгнѣимо* — *испрѣгнѣише*), *зашѣгнѣи* — *ушѣгнѣи*.

Овде још ваља нагласити могућност чувања дужине самогласника којим се завршава основа презента, и ако му претходи дуги слог; *e* у основи презента ових глагола редовно је дуго — кад је претходни слог дуг, као и кад је кратак (види примере ниже).

Глаголи који и инфинитивом иду у II врсту, а у том облику акценат имају на коренову слогу: *дѣгнѣш*, *шрѣгнѣш*, *цѣкнѣш*, *цѣпнѣш*, *љѣпнѣш*, *шрѣпнѣш*, *уздѣгнѣш*, *растрѣгнѣш*, *устѣкнѣш* и др. — у свим облицима имају акценат на томе слогу: *дѣгнѣм*, *дѣгни*, *дѣгнѣ(х)*, *дѣгнуо*, *дѣгнѣш*; једино што у 2 и 3 л. ј. аориста сложени глаголи померају акценат с коренова слога на предметак: *ѣздигнѣ* (ти и он), *рѣштрѣгнѣ*, *ѣстѣкнѣ*.

19). Кад ови глаголи у основи инфинитива имају наставак *-ну*, онда је у облицима с том основом, сем у 2 и 3 л. једине аориста, акценат искључиво на наставку: *узмѣ^акнѣш*, *узмѣ^акнѣ(х)* — *ѣзмѣ^акнѣ* (ти и он) — *узмѣ^акнѣсмо* — *узмѣ^акнѣште* — *узмѣ^акнѣше*, *узмѣ^акнѣо* — *узмѣ^акнѣла* — *узмѣ^акнѣло* — *узмѣ^акнѣли* — *узмѣ^акнѣле* — *узмѣ^акнѣла*, *напрѣгнѣ(х)* — *напрѣгнѣ* (ти и он) — *напрѣгнѣсмо*, *напрѣгнѣо* — *напрѣгнѣла* — *напрѣгнѣло* — *напрѣгнѣли* итд.

Типу с акцентом на наставку ну:

вѣкнѣш, *бѣкнѣш*, *блѣкнѣш*, *зѣкнѣш*, *плѣнѣш*, *шѣнѣш*, *вѣкнѣш*, *јѣкнѣш*, *шрнѣш*, *шмрнѣш*, *крѣнѣш*, *рѣкнѣш*, *гѣкнѣш*, *мѣнѣш*, *сѣнѣш*, *мѣнѣш*, *старѣгнѣш*, *гѣкнѣш*, *дѣрнѣш*, *цѣрнѣш*, *рѣкнѣш*, *забрѣкнѣш*, *улѣкнѣш*, *истѣгнѣш*, *огрнѣш*, *зѣвијѣкнѣш*, *шандрнѣш*, *помѣнѣш*, *закѣврнѣш*, *чалѣбрнѣш*, *кукуријѣкнѣш*, *тонѣш*, *бѣ^анѣш*, *г ѣнѣш*, *дѣ^анѣш*, *клѣнѣш*, *цѣ^анѣш*, *сѣ^амнѣш*, *тѣ^акнѣш*, *укѣ^анѣш*, *орѣнѣш*, *очѣ^анѣш*, *пријѣнѣш*, *јаѣкнѣш*, *баѣкнѣш* и др. —

пришло је и неколико примера с првобитним акцентом на коренову слогу. Поређењем са Вуковим и Даничићевим утврдићемо да су: *пријѣнѣш*, *зајѣнѣш*, *помѣшнѣш*, *умѣшнѣш*, *најѣнѣш*, *ишѣнѣш*, *набрѣкнѣш* — акценат пренели за слог

према крају речи, и тим се посве изједначили с глаголима у којих је акценат на наставку *ну*. Од облика с инфинитивним акценатом с наставка тај акценат помера на први слог аорист у 2 и 3 лицу једнине: *ви́кнѹ(х) — ви́кнѹ* (ти и он), *зѹкнѹ(х) — зѹкнѹ*, *крѣнѹ(х) — крѣнѹ*, *истѣгнѹ(х) — истѣгнѹ*, *бѣ^анѹ(х) — бѣ^анѹ*, *шѣ^акнѹ(х) — шѣ^акнѹ*, *јаѹкнѹ(х) — јаѹкнѹ* итд. У презенту и трпном придеву (уколико се употребљава) акценат се превлачи на непосредно претходни слог: *ви́кнѹш — ви́кнѣм — ви́кнѣш — ви́кнѣ — ви́кнѣмо — ви́кнѣше — ви́кнѹ, шѣнѹш: шѣнѣм — шѣнѹш, крѣнѹш: крѣнѣм — крѣнѹш, мѣнѹш: мѣнѣм — мѣнѹш, дѣрнѹш: дѣрнѣм — дѣрнѹш, улѣкнѹш: улѣкнѣм — улѣкнѹш, забрѣкнѹш: забрѣкнѣм — забрѣкнѹш, тѣ^акнѹш: тѣ^акнѣм — тѣ^акнѹш, очѣ^анѹш: очѣ^анѣм — очѣ^анѹш, приђенѹш: приђенѣм — приђенѹш, зађенѹш: зађенѣм — зађенѹш, ижђенѹш: ижђенѣм — ижђенѹш* итд. Акценат императива зависи од дужине претходног слога; ако је слог пред наставком *ну/не* дуг, акценат је као у инфинитиву: *ви́кнѣй — ви́кнѣймо — ви́кнѣште, зѹкнѣй, шрѣнѣй, сѣнѣй, мѣнѣй, зѹкнѣй, звијѹкнѣй*, а ако је међутим тај слог кратак, акценат се преноси на њега: *шонѹш — шѣнѣи, бѣ^анѣи, грѣнѣи, дѣ^анѣи, укѣ^анѣи, клѣнѣи, очѣ^анѣи, приђенѣи, зађенѣи, умѣнѣи*.

191. Пошто имају овакав акценат презентских облика, лако је разумети што су неки од њих у инфинитиву пренели акценат на коренов слог. Некадашњи: *дарнѹш, плѣнѹш, опанѹш, шарнѹш, жигнѹш* (испор. код Вука с ` на корену) — поводећи се за акценатом презента изменили су акценат и у инфинитиву: *дѣрнѹш, плѣнѹш, опѣнѹш, шарнѹш, жѣгнѹш* и данас се ови примери акценатом ниуколико не разликују од глагола:

гѣнѹш, бѣ^ацнѹш, бѣцнѹш, свѣкнѹш, брѣнѹш, врѣнѹш, брѣцнѹш, брѣнѹш, навѣкнѹш, обѣкнѹш, ошѣнѹш, шѣнѹш, копѣцнѹш, забезѣкнѹш, — и

других с акценатом на коренову слогу, који знају за једину промену у 2 и 3 лицу аориста, ако наглашени слог није у исто време и почетни: *пѣгину, зѣбрину, пѣдвргну, навѣкнѹ, пѣшину* итд.

192. **Глаголи треће врсте** имају неколике различне промене, па, разумљиво је, и неколико различних акценатских типова.

Глаголи чија се основа подудара с кореном (образац: *чӯш* — *чӯјем* првог раздела) сви су једносложни (реч је само о простим) У инфинитиву, заједно са својим сложеним, могу акценат имати једино на коренову слогу. Прости у већини облика задржавају свој акценат: *чӯш* — *чӯјем* (*чӯјеш* — *чӯје* — *чӯјемо* — *чӯјете* — *чӯјӯ*) — *чӯ(х)* (— *чӯ* — *чӯ* — *чӯсмо* — *чӯсте* — *чӯше*), *чӯјā(х)* (— *чӯјāше* — *чӯјāше* — *чӯјāсмо* — *чӯјāсте* — *чӯјау*, *чӯј* (— *чӯјмо* — *чӯјше*, — дужина у овом облику је разумљива), *вїш* — *вїјем*, *вї(х)*, *вїјā(х)*. *вї(ј)*; или у облицима од основе презента преносе акценат на крајњи слог: *лїш* — *ли¹џем*, *бїш* — *би¹џем*, *крїш* — *кри¹џем*, *мїш* — *ми¹џем*, *пїш* — *пи¹џем*, *шїш* — *ши¹џем*. Тако и: *лијā(х)*, *бијā(х)*, *кријā(х)*, *мијā(х)*, *пијā(х)*, *шијā(х)*. Дуги акценат облика једнине преноси се у 1 и 2 л. множ. у презенту на лични наставак: *лиџмџ* — *лиџшџ*, *биџмџ* — *биџшџ*, *криџмџ* — *криџшџ*, *миџмџ* — *миџшџ*, *пиџмџ* — *пиџшџ*, *шиџмџ* — *шиџшџ*. С овима последњим слажу се глаголи: *дāш* — *дāм* — *дāмџ* и *знāш* — *знāм* — *знāмџ*. У трпном придеву сви акценат преносе на наставак -ен: *чувџен* — *чувџена* — *чувџено* (— *чувџени* — *чувџене* — *чувџена*), *ливџен* — *ливџена* — *ливџено*, *кривџен* — *кривџена* — *кривџено*, *шивџен* — *шивџена* — *шивџено*; а у прошастом само у случајевима кад се коренов слог дуљи: *дāлā* — *дāлџ* (*дāлї* — *дāлџ* — *лāлā*), *лїлā* — *лїлџ*, *пїлā* — *пїлџ* — међутим: *дā*, *пїјо*, *мїјо*, *знā* — *знāлā* — *знāлџ* (— *знāли* — *знāле* — *знāлā*), *мїјо* — *мїлā* — *мїлџ* (— *мїли* — *мїле* — *мїлā*), *крїјо* — *крїлā* — *крїлџ*, *бїјо* — *бїлā* — *бїлџ* (од *бїши* — *бїјем*).

193. Код Даничића само сложени с глаголом *чӯши* и глаголом *дџсїјети* у презенту чувају акценат простих глагола, измењен, наравно, утолико што се низлазни акценат и овде као и увек у говорима с најновијом акцентуацијом помера на слог испред њега (испор.: *дџчујем* и *дџсїјем*, са овим акцентом у сва три лица и једнине и множине); сви остали сложени акценат померају за један слог к почетку речи. У пиперском говору не постоји разлике у акценту међу простим и сложеним глаголима овога типа. А сем тога, као дијалекатску одлику потребно је истаћи и непознавање дужине самогласника у основи презента. Даничићеву акценту и акценту који је обележен у Вукову речнику: *їзбїјџем* — *їзбїјџеш*, *їзбїјџе*, *їзбїјџемо*, *їзбїјџете*. *їзбїјџ* — одговара пипер-

ско: *избѝјем — избѝјеш — избѝје — избѝјемо — избѝјеште — избѝју* (с акцентом простог глагола, али без дужине самогласника у основи презента). Како у наведеног глагола тако и: *завѝјем, сѣ^елѝјем, сѣ^екрѝјем, добѝјем, сѣ^евѝјем, сѣ^ебѝјем, измѝјем, испѝјем, задобѝјем, забѝјем, изрѝјем, полѝјем, пошѝјем, пребѝјем, зашѝјем, ушѝјем, прошѝјем, умѝјем, налѝјем, обѝјем, одбѝјем опшѝјем, отшѝјем опѝјем, побѝјем, повѝјем, покрѝјем, увѝјем, рашѝјем, разбѝјем, развѝјем, пришѝјем, прикрѝјем, преобѝјем, обѣ^евѝјем, понашѝјем* итд.

194. На први слог доследно се помера акценат у 2 и 3 лицу аориста: *добѝ(х) — дѝли* (ти и он), *ѝзби, зѝви, сѣ^еви, ѝзли, ѝзми, пѝли, дѝи. рѝзби, прѝши, прѝкри, прѝобу, дѝѣ^еви, пѝнаши*. У прошастом глаг. придеву на исти слог померају акценат већином сложени од глагола који као прости акценат превлаче у супротном правцу, на крајњи слог: *дѝдѝ — дѝдѝла — дѝдѝло* (— *дѝдѝли — дѝдѝле — дѝдѝла*), *прѝдѝ — прѝдѝла — прѝдѝло*, *пѝдѝ^ио — пѝдѝла — попѝло, прѝдѝ^ио — прѝдѝла — прѝдѝло, сѣ^еви^о — сѣ^евѝла — сѣ^евѝло*; а и иначе: *дѝзнѝ — дѝзнѝла — дѝзнѝло*, пошто је крајњи слог у облика жен. и сред. рода дуг, иако у простих глагола нема те дужине (испор. *знѝ — знѝла — знѝло*) Ипак их је остало доста у којих се у том облику чува акценат простих: *убѝјо — убѝла — убѝло, сѣ^екрѝјо — сѣ^екрѝла — сѣ^екрѝло, сѣ^ебѝјо — сѣ^ебѝла — сѣ^ебѝло, зашѝјо — зашѝла — зашѝло, преобѝо — преобѝла — преобѝло* итд. А то су они глаголи у којих је самогласник испред наставка кратак.

195. Глаголи који од корена изводе основу наставком *a* или *ѣ* (2 и 3 образац I-ог раздела), по месту инфинитивног акцента и односу његову према акценту презента можемо поделити у три групе:

а) глаголи с акцентом инфинитива на неком од коренових самогласника: *кљѝѝшт, вечѝрѝшт*;

б) с акцентом на наставку за основу који у презенту остаје на истом слогу: *вљенѝшт — вљенѝѝм*; и

с) глаголи у којих се акценат с наставка за основу инфинитива у презенту помера за слог према почетку: *чѝвѝшт — чѝвѝѝм*.

197. Не само *читати*, већ ни остали глаголи овога типа не разликују акценат 2 и 3 лица аориста од осталих лица истога облика; као *коп̄а(х)* наглашава се и: *коп̄а* (ти и он), *вљенч̄а*, *велич̄а*, *ражњ̄а*, *љешш̄а*, *шињ̄а*, *сл̄ач̄а*, *клевет̄а*. *сиѣ^анц̄а* итд. Ова је особина тим говорима дијалекатска. А заједничко им је са дијалектима који су у основи књижевног језика преношење акцента на наставак 1 и 2 лица множине у презенту: *коп̄ам̄о* — *коп̄аш̄е*, *чит̄ам̄о* — *чит̄аш̄е*, *бауљ̄ам̄о* — *бауљ̄аш̄е*, *вљенч̄ам̄о* — *вљенч̄аш̄е*, *велич̄ам̄о* — *велич̄аш̄е*, *коруљ̄ам̄о* — *коруљ̄аш̄е*, *трљ̄ам̄о* — *трљ̄аш̄е*, *ошеж̄ам̄о* — *ошеж̄аш̄е* (у селу Црнцима и: *коп̄ам̄о* — *коп̄аш̄е*, *чит̄ам̄о* — *чит̄аш̄е* итд., а у Рогамима код неких особа: *коп̄ам̄о* — *коп̄аш̄е*, *чит̄ам̄о* — *чит̄аш̄е*, *велич̄ам̄о* — *велич̄аш̄е*, *пршљ̄ам̄о* — *пршљ̄аш̄е*) и померање акцента на први слог свих облика трпног придева: *к̄оп̄ан̄* — *к̄оп̄ана* — *к̄оп̄ано* (— *к̄оп̄ани* — *к̄оп̄ане* — *к̄оп̄ана*), *ч̄ит̄ан̄* — *ч̄ит̄ана*, *м̄ѣкш̄ан̄* — *м̄ѣкш̄ана*, *к̄л̄ѣвет̄ан̄* — *к̄л̄ѣвет̄ана*, *ш̄рљ̄ан̄* — *ш̄рљ̄ана*, *м̄ош̄ан̄* — *м̄ош̄ана*, *б̄аш̄тин̄ан̄* — *б̄аш̄тин̄ана*.

198. Сложени једино у трпном придеву немају акценат простих, али имају исту тенденцију да га превлаче на први слог — у овом случају на предметак: *з̄акоп̄ан̄* (према *к̄оп̄ан̄*), *з̄аκључ̄ан̄*, *уљешш̄ан̄*, *пр̄дчит̄ан̄*, *пр̄вљенч̄ан̄*, *о̄коруљ̄ан̄*. У аористу, 2 и 3 лица једнине, врло ретко се може чути акценат на предметку, и то ће, мени се чини, пре бити још врло скорашњи појав, враћен насилним путем, а акценат правих претставника је редовно на крају: *прочит̄а* (ти и он), *ускоп̄а*, *привљенч̄а*, *оклевет̄а*, *истрљ̄а*, *окоруљ̄а*, *размекиш̄а*, — као год у осталим лицима.

199. Типу *с* припадају глаголи:

п̄ит̄а̄т — *п̄ит̄а̄м*, *ск̄ит̄а̄т* — *ск̄ит̄а̄м*, *б̄ад̄а̄т* — *б̄ад̄а̄м*, *бр̄љ̄а̄т* — *бр̄љ̄а̄м*, *ч̄ув̄а̄т* — *ч̄ув̄а̄м*, *б̄ук̄а̄т* — *б̄ук̄а̄м*, *кр̄ӣж̄а̄т* — *кр̄ӣж̄а̄м*, *к̄уп̄а̄т* — *к̄уп̄а̄м*, *м̄ор̄а̄т* — *м̄ор̄а̄м*, *пр̄а̄ш̄т̄а̄т* — *пр̄а̄ш̄т̄а̄м*, *р̄е̄ђ̄а̄т* — *р̄е̄ђ̄а̄м*, *р̄а̄ђ̄а̄т* — *р̄а̄ђ̄а̄м*, *р̄уч̄а̄т* — *р̄уч̄а̄м*, *кр̄ш̄ћ̄а̄в̄а̄т* — *кр̄ш̄ћ̄а̄в̄а̄м*, *вљенч̄а̄в̄а̄т* — *вљенч̄а̄в̄а̄м*, *скап̄а̄в̄а̄т* — *скап̄а̄в̄а̄м*, *спас̄а̄в̄а̄т* — *спас̄а̄в̄а̄м*, *чест̄ӣт̄а̄т* — *чест̄ӣт̄а̄м*, *занов̄ет̄а̄т* — *занов̄ет̄а̄м*, *благос̄иљ̄а̄т* — *благос̄иљ̄а̄м*, *д̄ув̄а̄т* — *д̄ув̄а̄м*, *урл̄ӣк̄а̄т* — *урл̄ӣк̄а̄м*, *шкр̄г̄ӯт̄а̄т* — *шкр̄г̄ӯт̄а̄м* (чешће: *шкр̄г̄ӯћем*).

Сем у презенту акценат се, дакако, помера и у императиву: *шйк̄а — шйк̄амо — шйк̄аше*; имперфекту: *шйк̄а(х) шйк̄аше — шйк̄аше — шйк̄асмо — шйк̄аше — шйка(х)у*, и трпном придеву: *шйк̄ан — шйк̄ана — шйк̄ано — шйк̄ани — шйк̄ане — шйк̄ана*. Глаголски прилог садашњи има акценат инфинитива — *шйк̄дући*. У облицима с претериталним акцентом нагласак је увек на слогу који одговара крајњем слогу инфинитива: *шйк̄а(х) — шйк̄а — шйк̄а — шйк̄асмо — шйк̄аше — шйк̄аше, шйк̄а — шйк̄аља — шйк̄аљо — шйк̄аљи — шйк̄аље — шйк̄аља*.

200. Додавање предметака нигде не утиче на промену акцента; сложени с простима имају исте акценте и на истим слоговима: *отшйк̄аш — отшйк̄ам (— отшйк̄аш — отшйк̄а — отшйк̄амо — отшйк̄аше — отшйкау), отшйк̄а (— отшйк̄амо — отшйк̄аше), отшйк̄ан (— отшйк̄ана — отшйк̄ано — отшйк̄ани — отшйк̄ане — отшйк̄ана), отшйк̄а(х) — отшйк̄а (ти и он) — отшйк̄асмо — отшйк̄аше — отшйк̄аше и отшйк̄а — отшйк̄аља — отшйк̄аљо — отшйк̄аљи — отшйк̄аље — отшйк̄аља*.

201. Иако се мењају по два различна обрасца (*пйс̄аш — пйш̄ем* и *пљув̄аш — пљуж̄ем*) глаголи II-ог раздела, с обзиром на акценат чине свега једну групу, која, зависно од места акцента, разликује два под-типа:

а) акценат је на првом или којем унутарњем слогу: *дйз̄аш — дйж̄ем, чѣтов̄аш — чѣтуем, крунй̄с̄аш — крунй̄ш̄ем, разлйков̄аш — разлйкуем*;

б) акценат је на крајњем слогу инфинитива: *пйс̄аш — пйш̄ем, кажйв̄аш — кажуж̄ем, иск̄аш — йшт̄ем*.

Први као, уосталом, многе групе појединих врста речи којима акценат није на крају — имају врло једноставан акценат;

мдз̄аш — мдж̄ем, нйц̄аш — нйч̄ем, мйц̄аш — мйч̄ем, кдй̄аш — кдй̄љ̄ем, сйп̄аш — сйп̄љ̄ем, сйс̄аш — сйш̄ем, дйз̄аш — дйж̄ем, гмйз̄аш — гмйж̄ем, пљув̄аш — пљуж̄ем, вљѣров̄аш — вљѣруем, лѣшов̄аш — лѣшуем, мйлов̄аш — мйлуем, крунй̄с̄аш — крунй̄ш̄ем, кидй̄с̄аш — кидй̄ш̄ем, бегенй̄с̄аш — бегенй̄ш̄ем, ћерд̄с̄аш — ћерд̄ш̄ем.

И сви слични глаголи, као и сложени с овима, знају за једину промену акцента у једнини 2 и 3 л. аориста; акценат се у

тим лицима помера на почетни слог, ако већ није био на њему: *жйгоса* (ти и он), *крўниса*, *бѣгениса*, *зѣмаза*, *нѣкаша*, *йсиса*, *уѣзмиза*, *йспљува*, *узрадова се* итд.

202. Тип с акцентом на крајњем слогу инфинитива у презенту има акценат за један слог ближе почетку речи:

вѣдѣш — вѣжем, вѣкѣш — вѣчем, крѣкѣш — крѣчем, нѣдѣш — нѣжем, рѣкѣш — рѣчем, цвркуѣш — цвркућем, глѣдѣш — глѣђем, зѣбѣш — зѣбљем, зѣдѣш — зѣђем, кажѣвѣш — кажѣјем, дѣ^арѣвѣш — дѣ^арѣјем, обукѣвѣш — убукѣјем, башѣлѣвѣш — башѣлѣјем, ѣверѣвѣш — ѣверѣјем, кушѣвѣш — кушѣјем и др.

Овако померен акценат је још у имперфекту: *мѣзѣ(х)* и трпном придеву: *мѣзѣн* (*мѣзана*) У глаголском прилогу садашњем и императиву померање је условљено, врши се ако је претходни слог кратак: *мѣђући, кажѣјући — мѣћи, кажѣи*, а не врши — ако би имало доспети на дуги слог: *вѣжући, вичѣјући — вѣжѣи, вичѣи*. Прошаста придев и аорист доследно имају акценат инфинитива: *везѣ* (*везѣла*), *искѣ* (*искѣла*), *кажѣвѣ* (*кажѣвѣла*), *прѣдѣвѣ* (*прѣдѣвѣла*), *вѣзѣ(х) — вѣзѣ* (ти и он), — *вѣзѣсмо*, *искѣ(х) — искѣ* (ти и он), *прѣдѣвѣ(х), — прѣдѣвѣ* (ти и он),

203. У селу Црнцима се врши познато преношење кратког акцената с крајњих слогова. А у Рогамима, само код појединаца, ако су ти слогови још и отворени, многи облици, по угледу на акценат презента, пренели су га с краја на претходни слог и у облицима с инфинитивним акцентом: према *зѣђем — зѣдѣ(х), зѣда* (ти и он) и *зѣћи, вѣза(х)* и *вѣжи, нѣва(х)* и *нѣжи*.

204 Неколико глагола у свим облицима без разлике, и не само у пиперском, већ и у свим говорима црногорским, померају свој акценат. Према презентском: *прѣћем, клѣшљем, крѣшем, лелѣчем, мирѣшем, запрѣћем, оклѣалѣем, укрѣшем, залелѣчем, намирѣшем, клѣјем, блѣјем, исклѣјем,* — акценат се свуда и у инфинитиву померио на исти слог. Та је промена у ствари променила њихов акценатски тип. те сви ови, и остали с њима сложени који у Даничића припадају типу: *йскѣши — йштем,* — у говорима црногорским су типа *дѣзѣш — дѣжем, чѣшовѣш — чѣштем*; другим речима од типа *в* пришли су типу *а*.

л. једнине аориста, имају акценат осталих лица истог облика; као: *држā(x) — држāсмо*, тако и *држā* (ти и он), *бљѣжā, блѣјā, дрѣждā, лежā, звѣждā, пѣштā*. Исто тако и у прошастом придеву, и у свих глагола овога типа, акценат је на истом слогу на ком је у инфинитиву: *држā — држāла — држāло, бљѣжā — бљѣжāла — бљѣжāло, лежā — лежāла — лежāло* итд. Случај с акцентом императива и трпног придева нешто је друкчији. Само ни у акценту ова два облика нема никакве разлике која би била у вези с наставком за основу инфинитива, какав је случај код Даничића.

Међу овим глаголима мало их је прелазних, па је на основу неколико примера тешко донети сигуран закључак о стању акцента трпног придева. У она неколика случаја, кад је овај облик могућан, акценат је редовно на првом слогу: *гдрен — гдрена — гдрено* и *шужен — шужена — шужена* — као год и *држāн — држāна — држāно*. У императиву пренесен акценат глагола *држаш* раширен је на све примере чији је претходни слог кратак. Не само: *бљѣжи — бљѣжите, шрчи — шрчите*, већ и: *жѣли — жѣлите, гдри — гдрише, жѣдни — жѣднише, бѣкши — бѣкшите, глāдни — глāднише, лѣзи — лѣзите, лѣши — лѣшите, трѣпти — трѣптише, зелѣни — зелѣните*; — а: *вршй (— вршйше), блѣй, стйдй, цпчй, шутй, умйлй, мйлй*, као и: *дрѣждй, звѣждй, рѣжй* (иако у основи инфинитива имају наставак *а*, који по Даничићу условљава померање акцента на први слог).

209. Најинтересантније је у пиперском говору код глагола овога типа то што је акценат облика презенте неких сложених друкчији од акцента простих глагола. Према: *желйм — желймѣ* и *држйм — држймѣ* имамо тамо: *ужѣлйм — уужѣлймо* и *задржйм — задржймо*. Може се веровати да је и овде, као код глагола у тачки 180, сачувано непромењено стање створено још прасловенском метатанијом акцента. Али чињеница што у говору племена Васојевића, који се скоро у свим областима језика, сем у акценту, слаже с пиперским — имамо (а ово ми је познато на основу материјала који сам сам прикупљао) исти акценат и у сложених и у простих глагола, говори против ове претпоставке. А не може

ско: *избѝјем — избѝјеш — избѝје — избѝјемо — избѝјете — избѝјѹ* (с акцентом простог глагола, али без дужине самогласника у основи презента). Како у наведеног глагола тако и: *завѝјем, сь^елѝјем, сь^екрѝјем, добѝјем, сь^евѝјем, сь^ебѝјем, измѝјем, испѝјем, задобѝјем, забѝјем, изрѝјем, полѝјем, попѝјем, пребѝјем, зашѝјем, ушѝјем, прошѝјем, умѝјем, налѝјем, обѹјем, одбѝјем опшѝјем, отшѝјем опѝјем, побѝјем, повѝјем, покрѝјем, увѝјем, рашѝјем, разбѝјем, развѝјем, пришѝјем, прикрѝјем, преобѹјем, обь^евѝјем, понашѝјем* итд.

194. На први слог доследно се помера акценат у 2 и 3 лицу аориста: *добѝ(х) — дѝји* (ти и он), *ѝзби, зѝви, сь^еви, ѝзли, ѝзми, идли, дпи. рѝзби, прѝши, прѝкри, прѝобу, дь^еви, иднапи*. У прошастом глаг. придеву на исти слог померају акценат већином сложени од глагола који као прости акценат превлаче у супротном правцу, на крајњи слог: *дѝдѝ — дѝдѝла — дѝдѝло* (— *дѝдѝли — дѝдѝле — дѝдѝла*), *прѝдѝ — прѝдѝла — прѝдѝло*, *идѝц^ѝо — идѝла — пошѝло*, *прѝли^ѝо — прѝлила — прѝлило*, *сь^еви^ѝо — сь^евила — сь^евило*; а и иначе: *дѝзнѝ — дѝзнѝла — дѝзнѝло*, пошто је крајњи слог у облика жен. и сред. рода дуг, иако у простих глагола нема те дужине (испор. *знѝ — знѝла — знѝло*) Ипак их је остало доста у којих се у том облику чува акценат простих: *убѝјо — убѝла — убѝло, сь^екрѝјо — сь^екрѝла — сь^екрѝло, сь^ебѝјо — сь^ебѝла — сь^ебѝло, зашѝјо — зашѝла — зашѝло, преобѹо — преобѹла — преобѹло* итд. А то су они глаголи у којих је самогласник испред наставка кратак.

195. Глаголи који од корена изводе основу наставком *а* или *ѝ* (2 и 3 образац I-ог раздела¹), по месту инфинитивног акцента и односу његову према акценту презента можемо поделити у три групе:

а) глаголи с акцентом инфинитива на неком од коренових самогласника: *кљѹцѝш, вечѝрѝш*;

б) с акцентом на наставку за основу који у презенту остаје на истом слогу: *вљенчѝш — вљенчѝм*; и

с) глаголи у којих се акценат с наставка за основу инфинитива у презенту помера за слог према почетку: *чѹвѝш — чѹвѝм*.

Глаголи који имају акценат на почетном слогу:

*гледѣш — гледѣм, кувѣш — кувѣм, бањѣш — бањѣм,
гуркѣш — гуркѣм, фрѣцѣш — фрѣцѣм, лрѣмѣш — дрѣмѣм,
бѣ^ацѣш — бѣ^ацѣм, грѣскѣш — грѣскѣм, кукѣш — кукѣм,
цукѣш — цукѣм, клѣцѣш — клѣцѣм, кушѣш — кушѣм,
мућкѣш — мућкѣм, нуќкѣш — нуќкѣм, плѣвѣш — плѣ-
вѣш, пуцѣш — пуцѣм, чѣкѣш — чѣкѣш, сѣћѣш — сѣћѣм,
чѣкѣш — чѣкѣм, шѣбѣш — шѣбѣш, ужинѣш — ужинѣм*

или неком унутрашњем:

вечѣрѣш — вечѣрѣм, удѣрѣш — удѣрѣм, —

заједно са својим сложеним, у свим облицима акценат чувају на истом месту, изузев честог и познатог случаја с померањем у 2 и 3 лицу аориста, где се акценат преноси на почетни слог, ако већ није био на њему: *рѣзгледѣ, прѣкувѣ, уѣдрѣмѣ, зѣпљевѣ, ускуќѣ, вѣчерѣ, нѣвечерѣ се, ѣзударѣ.*

196. У презенту акценат инфинитива на истом слогу дуље:

вљенчѣш — вљенчѣм, кркљѣш — кркљѣм, гласѣш — гласѣм, пѣшљѣш — пѣшљѣм, брѣш — брѣм, риљѣш — риљѣм, батинѣш — батинѣм, крчумѣш — крчумѣм, девеншѣш — девеншѣм, пѣпелѣш — пѣпелѣм, бауљѣш — бауљѣм, коруљѣш — коруљѣм, шињѣш — шињѣм, ражњѣш — ражњѣм, мекшѣш — мекшѣм, љѣпшѣш — љѣпшѣм, величѣш — величѣм, комешѣш — комешѣм, клеветѣш — клеветѣм, шрљѣш — шрљѣм, шињѣш — шињѣм, ослѣчѣш — ослѣчѣ, мошѣш — мошѣм, отѣљѣш — отѣљѣм, отежѣш — отежѣм, расѣрѣдѣм — расѣрѣдѣм, учѣстѣш — учѣстѣм.

Акцентовани слог је дуг поред презента још у императиву: *читѣ — читѣмо — читѣште*, и имперфекту: *читѣ() — читѣше — читѣсмо — читѣште — читѣ(х)у* (није само у 3 л. множине), а кратак у глаголском прилогу садашњем: *читѣући*, прошастом придеву: *читѣ* (од *читѣл*) — *читѣља — читѣљо — читѣљи — читѣле — читѣља* и аористу: *читѣ(х) — читѣ — читѣ — читѣсмо — читѣште — читѣше.*

197. Не само *чишати*, већ ни остали глаголи овога типа не разликују акценат 2 и 3 лица аориста од осталих лица истога облика; као *коп̄а̄(х)* наглашава се и: *коп̄а̄* (ти и он), *вљенч̄а̄*, *велич̄а̄*, *ражњ̄а̄*, *љеш̄а̄*, *шињ̄а̄*, *сл̄ач̄а̄*, *клевет̄а̄*. *сп̄в̄нц̄а̄* итд. Ова је особина тим говорима дијалекатска. А заједничко им је са дијалектима који су у основи књижевног језика преношење акцената на наставак 1 и 2 лица множине у презенту: *коп̄ам̄о* — *коп̄ат̄е*, *чиш̄ам̄о* — *чиш̄ат̄е*, *бауљ̄ам̄о* — *бауљ̄ат̄е*, *вљенч̄ам̄о* — *вљенч̄ат̄е*, *велич̄ам̄о* — *велич̄ат̄е*, *коруљ̄ам̄о* — *коруљ̄ат̄е*, *шрљ̄ам̄о* — *шрљ̄ат̄е*, *отеж̄ам̄о* — *отеж̄ат̄е* (у селу Црнцима и: *коп̄ам̄о* — *коп̄ат̄е*, *чит̄ам̄о* — *чит̄ат̄е* итд., а у Рогамима код неких особа: *коп̄ам̄о* — *коп̄ат̄е*, *чиш̄ам̄о* — *чиш̄ат̄е*, *велич̄ам̄о* — *велич̄ат̄е*, *шрљ̄ам̄о* — *шрљ̄ат̄е*) и померање акцената на први слог свих облика трпног придева: *к̄оп̄ан* — *к̄оп̄ана* — *к̄оп̄ано* (— *к̄оп̄ани* — *к̄оп̄ане* — *к̄оп̄ана*), *ч̄иш̄ан* — *ч̄иш̄ана*, *м̄ѣкш̄ан* — *м̄ѣкш̄ана*, *к̄л̄ѣвет̄ан* — *к̄л̄ѣвет̄ана*, *ш̄рљ̄ан* — *ш̄рљ̄ана*, *м̄ош̄ан* — *м̄ош̄ана*, *б̄ашин̄ан* — *б̄ашин̄ана*.

198. Сложени једино у трпном придеву немају акценат простих, али имају исту тенденцију да га превлаче на први слог — у овом случају на предметак: *з̄акоп̄ан* (према *к̄оп̄ан*), *з̄акул̄чан*, *уљеш̄ан*, *пр̄дчит̄ан*, *пр̄ивљенч̄ан*, *о̄коруљ̄ан*. У аористу, 2 и 3 лица једнине, врло ретко се може чути акценат на предметку, и то ће, мени се чини, пре бити још врло скорашњи појав, враћен насилним путем, а акценат правих претставника је редовно на крају: *прочит̄а̄* (ти и он), *ускоп̄а̄*, *привљенч̄а̄*, *оклевет̄а̄*, *истрљ̄а̄*, *окоруљ̄а̄*, *размекиш̄а̄*, — као год у осталим лицима.

199. Типу с припадају глаголи:

иш̄ат̄ — *иш̄ам̄*, *ск̄ит̄ат̄* — *ск̄ит̄ам̄*, *б̄ад̄ат̄* — *б̄ад̄ам̄*, *бр̄љ̄ат̄* — *бр̄љ̄ам̄*, *ч̄ув̄ат̄* — *ч̄ув̄ам̄*, *бук̄ат̄* — *бук̄ам̄*, *кр̄иж̄ат̄* — *кр̄иж̄ам̄*, *куп̄ат̄* — *куп̄ам̄*, *мор̄ат̄* — *мор̄ам̄*, *пр̄иш̄ат̄* — *пр̄иш̄ам̄*, *р̄еђ̄ат̄* — *р̄еђ̄ам̄*, *р̄ађ̄ат̄* — *р̄ађ̄ам̄*, *руч̄ат̄* — *руч̄ам̄*, *кр̄иш̄ав̄ат̄* — *кр̄иш̄ав̄ам̄*, *вљенч̄ав̄ат̄* — *вљенч̄ав̄ам̄*, *скап̄ав̄ат̄* — *скап̄ав̄ам̄*, *спас̄ав̄ат̄* — *спас̄ав̄ам̄*, *чест̄иш̄ат̄* — *чест̄иш̄ам̄*, *занов̄ет̄ат̄* — *занов̄ет̄ам̄*, *благос̄ил̄ат̄* — *благос̄ил̄ам̄*, *д̄ув̄ат̄* — *д̄ув̄ам̄*, *урл̄ик̄ат̄* — *урл̄ик̄ам̄*, *шкр̄г̄уш̄ат̄* — *шкр̄г̄уш̄ам̄* (чешће: *шкр̄г̄ућем*).

Сем у презенту акценат се, дакако, помера и у императиву: *шйк̄а* — *шйк̄амо* — *шйк̄аше*; имперфекту: *шйк̄а(х)* *шйк̄аше* — *шйк̄аше* — *шйк̄асмо* — *шйк̄асте* — *шйка(х)у*, и трпном придеву: *шйк̄ан* — *шйк̄ана* — *шйк̄ано* — *шйк̄ани* — *шйк̄ане* — *шйк̄ана*. Глаголски прилог садашњи има акценат инфинитива — *шйк̄дући*. У облицима с претериталним акцентом нагласак је увек на слогу који одговара крајњем слогу инфинитива: *шйк̄а(х)* — *шйк̄* — *шйк̄* — *шйк̄асмо* — *шйк̄асте* — *шйк̄аше*, *шйк̄* — *шйк̄аља* — *шйк̄аљо* — *шйк̄али* — *шйк̄але* — *шйк̄аља*.

200. Додавање предметака нигде не утиче на промену акцента; сложени с простима имају исте акценте и на истим слоговима: *отшйк̄аш* — *отшйк̄ам* (— *отшйк̄аш* — *отшйк̄а* — *отшйк̄амо* — *отшйк̄аше* — *отшйкау*), *отшйк̄а* (— *отшйк̄амо* — *отшйк̄аше*), *отшйк̄ан* (— *отшйк̄ана* — *отшйк̄ано* — *отшйк̄ани* — *отшйк̄ане* — *отшйк̄ана*), *отшйк̄а(х)* — *отшйк̄а* (ти и он) — *отшйк̄асмо* — *отшйк̄асте* — *отшйк̄аше* и *отшйк̄* — *отшйк̄аља* — *отшйк̄аљо* — *отшйк̄али* — *отшйк̄але* — *отшйк̄аља*.

201. Иако се мењају по два различна обрасца (*пйс̄аш* — *пйш̄ем* и *пљув̄аш* — *пљӯјем*) глаголи II-ог раздела, с обзиром на акценат чине свега једну групу, која, зависно од места акцента, разликује два под-типа:

а) акценат је на првом или којем унутарњем слогу: *дйз̄аш* — *дйж̄ем*, *чѣшов̄аш* — *чѣшуем*, *крунй̄с̄аш* — *крунй̄ш̄ем*, *разлйков̄аш* — *разлйкуем*;

б) акценат је на крајњем слогу инфинитива: *пйс̄аш* — *пйш̄ем*, *кажйв̄аш* — *кажӯјем*, *иск̄аш* — *йшт̄ем*.

Први као, уосталом, многе групе појединих врста речи којима акценат није на крају — имају врло једноставан акценат;

мз̄аш — *мж̄ем*, *нйц̄аш* — *нйч̄ем*, *мйц̄аш* — *мйч̄ем*, *кдй̄аш* — *кдй̄љем*, *сйп̄аш* — *сйп̄љем*, *сйс̄аш* — *сйш̄ем*, *дйз̄аш* — *дйж̄ем*, *гмйз̄аш* — *гмйж̄ем*, *пљув̄аш* — *пљӯјем*, *вљѣров̄аш* — *вљѣруем*, *љѣшов̄аш* — *љѣшуем*, *мйлов̄аш* — *мйлуем*, *крунй̄с̄аш* — *крунй̄ш̄ем*, *кидй̄с̄аш* — *кидй̄ш̄ем*, *бегенй̄с̄аш* — *бегенй̄ш̄ем*, *ћерд̄с̄аш* — *ћерд̄ш̄ем*.

И сви слични глаголи, као и сложени с овима, знају за једину промену акцента у једнини 2 и 3 л. аориста; акценат се у

ућеши, дчисти, бѣседи, забѣседи, пѣрници, кѣсапи, љскасапи, пркоси, мрцини, дмрцини, дршачи, уоршачи, нѣтовари итд. Иначе, акценат је у осталим облицима ових глагола и местом и квантитетом непроменљив.

207. Тип глагола с дужином наглашеног крајњег слога у презенту према кратком акценату инфинитива:

желѣш — желѣм, врћѣш — врћѣм, блејѣш — блејѣм, гућѣш — гудѣм, дреждѣш — дреждѣм, звѣждѣш — звѣждѣм, режѣш — режѣм, стѣйћѣш — стѣйдѣм, стѣућѣш — стѣудѣм, цѣчѣш — цѣчѣм, држѣш — држѣм, шућѣш — шушѣм, цмѣљѣш — цмѣлѣм, мѣљѣш — мѣлѣм, жмѣрѣш — жмѣрѣм, пѣшшѣш — пѣшшѣм, лѣчѣш — лѣчѣм, блѣшшѣш — блѣшшѣм, бѣ^ажћѣш — бѣ^аздѣм, букћѣш — букшѣм, глѣдњѣш — глѣднѣм, горѣш — горѣм, жедњѣш — жедѣм лежѣш — лежѣм, лећѣш — лешѣм, пѣламћѣш — пѣламшѣм, глѣвљѣш — глѣвѣм, цѣрѣш — цѣрѣм, сѣпљѣш — сѣпѣм, црњѣш — црнѣм, пѣзѣш — пѣзѣм, клѣпѣш — клѣпѣм, шѣжѣш — шѣжѣм, чѣмѣш — чѣмѣм, тѣжѣш — тѣжѣм, —

као и код Даничића у презенту, у 1 и 2 л. множине акценат померају на лични наставак: *желѣмѣ — желѣшѣ, врћѣмѣ — врћѣшѣ, блејѣмѣ — блејѣшѣ, жмѣрѣмѣ — жмѣрѣшѣ, држѣмѣ — држѣшѣ, блѣжѣмѣ — блѣжѣшѣ* (У делу села Црнаца, где се зна за узлазне акценате, место “ на завршетку је дуг узлазни акценат на наставку за основу: *желѣмо — желѣше*; а у Рогамима има личности у којих се среће позната западноцрногорска особина — акценат облика једнине и у 1 и 2 л. множине презента: *желѣмо — желѣше, држѣмо — држѣше, врћѣмо — врћѣше*).

208. У дијалектима с најновијом акценатуацијом, неким особинама свог акцента, из ових се издвајају глаголи чија се основа инфинитива завршава самогласником *а*. Код Даничића у императиву, у 2 и 3 л. једн. аориста и у оба глаголска придева, акценат је у ових глагола на првом слогу корена. (испор.: *држи — држимо — држѣше, држа — ти и он, држао — држала — држало и држан — држана — држано*). У пирском међутим глаголи овога акценатског типа, у 2 и 3

л. једине аориста, имају акценат осталих лица истог облика; као: *држā(x)* — *држāсмо*, тако и *држā* (ти и он), *бљѣжā*, *блѣјā*, *дрѣждā*, *лежā*, *звѣждā*, *пѣшшā*. Исто тако и у прошастом придеву, и у свих глагола овога типа, акценат је на истом слогу на ком је у инфинитиву: *држā* — *држāла* — *држāло*, *бљѣжā* — *бљѣжāла* — *бљѣжāло*, *лежā* — *лежāла* — *лежāло* итд. Случај с акцентом императива и трпног придева нешто је друкчији. Само ни у акценту ова два облика нема никакве разлике која би била у вези с наставком за основу инфинитива, какав је случај код Даничића.

Међу овим глаголима мало их је прелазних, па је на основу неколико примера тешко донети сигуран закључак о стању акцента трпног придева. У она неколика случаја, кад је овај облик могућан, акценат је редовно на првом слогу: *гдрен* — *гдрена* — *гдрено* и *шужен* — *шужена* — *шужена* — као год и *држāн* — *држāна* — *држāно*. У императиву пренесен акценат глагола *држаши* раширен је на све примере чији је претходни слог кратак. Не само: *бљѣжи* — *бљѣжите*, *трѣчи* — *трѣчите*, већ и: *жѣли* — *жѣлите*, *гдри* — *гдриште*, *жѣдни* — *жѣдните*, *букши* — *букшите*, *гладни* — *гладните*, *лѣзи* — *лѣзите*, *лѣши* — *лѣшите*, *трѣпти* — *трѣптиште*, *зелѣни* — *зелѣните*; — а: *вршй* (— *вршйште*), *блѣй*, *стйдй*, *цйчй*, *шутй*, *умлй*, *млй*, као и: *дрѣждй*, *звѣждй*, *рѣжй* (иако у основи инфинитива имају наставак *а*, који по Даничићу условљава померање акцента на први слог).

209. Најинтересантније је у пиперском говору код глагола овога типа то што је акценат облика презенте неких сложених друкчији од акцента простих глагола. Према: *желйм* — *желймд* и *држйм* — *држймд* имамо тамо: *ужѣлйм* — *ужѣлймо* и *задржйм* — *задржймо*. Може се веровати да је и овде, као код глагола у тачки 180, сачувано непромењено стање створено још прасловенском метатанијом акцента. Али чињеница што у говору племена Васојевића, који се скоро у свим областима језика, сем у акценту, слаже с пиперским — имамо (а ово ми је познато на основу материјала који сам сам прикупљао) исти акценат и у сложених и у простих глагола, говори против ове претпоставке. А не може

се веровати ни да је на ову промену утицао друкчији акценат сложених глагола с помереним акцентом у императиву простих глагола, иако је тачно да је, баш као у томе облику, померање акцента на коренов самогласник облика презенте сложених глагола условљено квантитетом овога самогласника. Сложени с глаголима у којих је коренов слог дуг не померају свој акценат у облицима презенте: *заврџим* — *заврџимџ*, *застџим* — *застџимџ*, *зацџим* — *зацџимџ*, *подрџим* — *подрџимџ*, *процџим* — *процџимџ*, *уџим* — *уџимџ*, *ушџим* — *ушџимџ* итд. А не само у два напред наведена, већ у свих у којих је коренов слог кратак, акценат је померен на тај слог: *изгљаднџим* — *изгљаднџимџ* — *изгљаднџимџ* — *изгљаднџимџ* — *изгљаднџимџ* — *изгљаднџимџ* — *изгљаднџимџ*, *изгџим*, *ожџим*, *полџим*, *налџим*, *усилџимџ*, *узбџимџ* итд. Свакако се, мислим, може сматрати да у случајевима с разликом у акценту презенте између сложених и простих глагола имамо сачувану старину која је позната и другим суседним говорима Црне Горе, а непознавање ове разлике нова је појава у млађим дијалектима нашим из којих је са севера ушла у васојевићки говор.

210. Још једино у трпном придеву, и то само сложени с глаголом *држати*, померају акценат, сада на префикс: *адржџан* (*адржџана* — *адржџано* — *адржџани* — *адржџане* — *адржџана*), *џдржџан*, *уџдржџан*, *прџдржџан*, *приџдржџан*, *иџдржџан*. Сем у изложеноме, сложени се не разликују од простих, не редовно ни у 2 и 3 лицу једн. аориста, јер је и у томе облику акценат чешће на крајњем слогу; *зажељџ* (ти и он), *изгорџ*, *уџдржџ*, *зашрепџа*, *узврџџ се*, *застџџџ се* обични су, поред тога облика с помереним акцентом на предметку (испор.: *џагоре*, *уџдржа* и сл.).

211. Једносложног су инфинитива, иначе истог акценатског типа глаголи: *врџџ* — *врџ* и *сиџџ* — *сиџџ*, — са једином разликом у глаголском прилогу садашњем. Док сви претходни у том облику имају акценат презенте (облика једине и 3 л. множине) овима је акценат на наставку *врџџџ* и *сиџџџ* (поред ређег *врџџџ* и *сиџџџ*).

212. Глаголи:

блџимџ — *блџимџ*, *шупљимџ* — *шупљимџ*, *свџимџ* —

свѣтѣм, служѣш — служѣм, шѣрѣш — шѣрѣм дрѣ-
жѣш — дрѣжѣм, бунѣш — бунѣм, фѣлѣш — фѣлѣм,
бучѣш — бучѣм, ружѣш — ружѣм, слѣшѣш — слѣшѣм,
плѣшѣш — плѣшѣм, дружѣш — дружѣм, фѣбѣш — фѣ-
бѣм, гњѣвѣш — гњѣвѣм, дѣнѣш — дѣнѣм, мѣмѣш —
мѣмѣм, жѣрѣш — жѣрѣм, зѣмѣш — зѣмѣм, гѣлѣш —
гѣлѣм, зѣрѣш — зѣрѣм, кружѣш — кружѣм, јѣвѣш —
јѣвѣм, знѣчѣш — знѣчѣм, крѣнѣш — крѣнѣм, мѣчѣш —
мѣчѣм, мѣсѣшѣш — мѣсѣшѣм, кѣмѣш — кѣмѣм, пѣ-
лѣш — пѣлѣм, једнѣчѣш — једнѣчѣм, сѣпѣшѣш — сѣ-
пѣшѣм, курѣжѣш — курѣжѣм, јунѣчѣш — јунѣчѣм, сѣ-
мѣрѣш — сѣмѣрѣм, пишмѣнѣш — пишмѣнѣм, инѣ-
шѣш — инѣшѣм, дивѣнѣш — дивѣнѣм, дувѣнѣш — ду-
вѣнѣм, лешкѣрѣш — лешкѣрѣм, живѣшѣш — живѣ-
шѣшѣм, барабѣрѣш — барабѣрѣм, кашабѣнѣш — каш-
абѣнѣм, носѣш — носѣм, прѣсѣш — прѣсѣм, десѣш —
десѣм, сѣлѣш — сѣлѣм, скѣчѣш — скѣчѣм, говѣрѣш —
говѣрѣм и сложени —

како у првом, тако и у осталим лицима презента, имају дуги или кратки акценат на слогу пред наставком за основу. И самогласник у том наставку, без обзира на квантитет претходног наглашеног слога, доследно је дугачак: *блѣжѣш — блѣжѣ — блѣжѣше — блѣжѣ и носѣш — носѣ — носѣмо — носѣше — носѣ*.

Као у презенту померен је акценат безусловно још и у имперфекту¹⁾: *блѣжѣ(х), фѣлѣ(х), шѣпѣлѣ(х), крѣнѣ(х), мѣчѣ(х), дивѣнѣ(х), дувѣнѣ(х), носѣ(х), прѣсѣ(х), сѣлѣ(х), — и трпном придеву: ружѣн. фѣлѣн, шѣпѣлѣн, сѣмѣрен, гѣлѣн, крѣнѣн, једнѣчен, сѣпѣшѣн. курѣжен, носѣн, прѣшен, прошѣпѣн, изрѣжен, насѣмѣрен, изједнѣчен, исѣрѣшен, прѣсѣлѣн, прѣскѣчен. У глаголском прилогу садашњем и императиву претходни слог мора бити кратак, да би се слог на њега пренео: *носѣшѣи, носѣи — носѣше, прѣсѣшѣи, прѣсѣи — прѣсѣше, сѣлѣшѣи, сѣлѣи — сѣлѣше. У противном, акценат се не помера, већ остаје једнак**

¹⁾ Наравно уколико се овај облик употребљава. Ову ограду потребно је учинити с одређенијом напоменом да употреба имперфекта у пиперском није баш тако честа.

с акцентом инфинитива: *фáлдѣћи* (у прилогу, истина, узима дужину презента), *фáлїй — фáлїште*, *рúшѣћи*, *рúшїй — рúшїште*, *блáжѣћи*, *блáжїй — блáжїште*, *фáбѣћи*, *фáбїй — фáбїште*, *жáрѣћи*, *жáрїй — жáрїште* итд.

213. Акценат инфинитива је непромењен: у прошаст. глаг. придеву: *рúшїјо* (— *рúшїла — рúшїло — рúшїли — рúшїле — рúшїла*), *фáбїјо*, *мáмїјо*, *блáжїјо*, *јунáчїјо*, *самáрїјо*, *говóрїјо*, *носїјо*, *просїјо*, *нарúжїјо*, *проговóрїјо*, *расамáрїјо*, — и аористу: *рúжї(х)* (— *ружїсмо — ружїште — ружїше*), *блáжї(х)*, *јунáчї(х)*, *самáрї(х)*, *осамáрї(х)*, *проговóрї(х)*, *селї(х)*, *иселї(х)*, *просї(х)*, *испросї(х)*. У 2 и 3 лицу јединине последњег облика, акценат се помера на први слог: *рúжи* (ти и он), *їзрúжи*, *ўблáжи*, *ндси*, *їзноси*, *прдси*, *зáпроси*, *дшсели*, *скдчи*, *їскочи*, *ддси се*, *зáдеси*, *дкрњи*¹⁾. У Црнцима, према сваком “ на крајњем слогу може бити неки узлазни акценат на претпоследњем, те је у том селу обично: *рúжи(х)*, *осамáри(х)*, *скдчи(х)* (аорист); *рúжи*, *осамáри*, *овнáчи*, *окрњи* итд. (императив). У Рогамима сам. код појединих особа чуо императиве: *рúжи*, *осамáри*, *окрњи*. — дакле, померен акценат с отвореног крајњег на претходи дуги слог. Да ли ту има померања акцента у аористу не би се могло тврдити; ређа употреба овог облика чинила је да се то није могло проверити.

214. Један не баш велики број глагола — ако узимамо у обзир само просте — овога типа, свакако раније, у време акценатске заједнице пиперског с другим неким говорима црногорским, који су у акценту у неколико подлегли утицају наших говора с најновијом акцентуацијом, акценат инфинитива с крајњег слога померили су на слог који му претходи. Од ранијег *сїтнїт* (испор. код Вука и Дан. *сїтнїши*), према *сїтнїм*, добивено је *сїтнїт*. Према презенту променили су акценат још: *пúштїт*, *спúштїт*, *јáгмїт*, *ујáгмїт*, *појáгмїт*, *усїтнїт*, *разўрїт*, *кршїт*, *прекршїт*, *пúстдшїт*, *оустдшїт*, *срдїт*, *расрдїт* (овде је још и кратак акценат према дужини код Вука) *блáгослвдшїт*, *јáрднїт* (опет кратак акценат према

¹⁾ За неке глаголе ни овог ни осталих типова није тако увек лако утврдити акценат овог облика, јер се аорист, као ни имперфекат, тамо не употребљава одвећ често.

дужини тог слога код Вука). Тако су наведени прости и сложени глаголи — а можда има још који такви — од једног пришли другом акценатском типу.

215. Каснијег је датума, непозната и у неким иначе сродним говорима Црне Горе, промена типа друге једне, бројне много знатније групе глагола. Закључујући из стања акцента не само у говорима који су по свим особинама база књижевном језику, већ и по акценту у говорима васојевићком и бјелопавлићком, очито је да су глаголи: *ломџш* — *лџмџм*, *бойш* — *бџ¹м*, *борџш* — *бџрџм*, *гноџш* — *гнџ¹м*, *корџш* — *кџрџм*, *гостџш* — *гџстџм*, *кроџш* — *кџрџ¹м*, *ловџш* — *лџвџм*, *острџш* — *џстрџм*, *постџш* — *пџстџм*, *роџш* — *рџ¹м*, *ронџш* — *рџнџм*, *троџш* — *трџшџм*, *чџ⁴стџш* — *чџ⁴стџм*, *строџш* — *стрџ¹м*, *веселџш* — *весџлџм*, *соколџш* — *сокџлџм*, *слободџш* — *слџбџдџм*, *црвенџш* — *црвџнџм*, *треиерџш* — *треџџрџм*, (уколико се и у инфинитиву није померио акценат као и у презенту), *еолџш* — *сџлџм*, *шолџш* — *шџлџм*, и *седџчџм*, (овде се и инфинитив чује једино с помереним акцентом — *седџчџш*) — припадали акценатској групи с дужином презентатског акцента на наставку за основу. Из материјала који сам сам прикупио, у Бјелопавлићима на једној и у Васојевићима на другој страни, види се да су сви набројени глаголи тамо још увек и искључиво типа *жељџш* — *жељџм*, (испор: *ломџш* — *лџмџм* — *лџмџмо*, *пџстџш* — *пџстџм* — *пџстџмо*, *трџшџш* — *трџшџм* — *трџшџмо* итд. као год: *жељџш* — *жељџм* — *жељџмо*. У пиперском, међутим ови глаголи су се, померајући у презенту акценат на коренов слог, потпуно изједначили с глаголима типа: *носџш* — *нџсџм*. А до оваквог померања акцента у облицима презента дошло је свакако по угледу на акценат истог облика у сложених глагола. То је врло разумљиво. Код Даничића налазимо да се акценат простих глагола овога типа скоро у свих сложених с краја помера за један слог према почетку; *лџмџм*, а *лџмџм* и *пре-лџмџм*, — *гџбџм*, а *изгџбџм*. И у пиперском се, а извесно је и у другим неким говорима црногорским — не само у два горе поменута — померање акцента проширило са сложених и на просте; према: *изгџбџм*, *прелџмџм*, *ујџгџмџм* и сл., добијено је и: *гџбџм*, *лџмџм*, *јџгџмџм* итд.

216. Тамо у облицима презента акценат имају на коре-

нову слогу, а не на крају, и оних неколико глагола који га код Даничића не померају ни кад су сложени (види његове акценте). У Пиперима једино: *брсѣйш* — *брсѣйм* и *обрсѣйш* — *обрсѣшим*, *звонѣш* — *звонѣм* и *завзонѣш* — *завзонѣм*. Да је ово померање акцента каснијег датума лако је утврдити по томе што се оно није до краја извршило код свих тих глагола. Тако, *шутњѣш* — *шутњѣм*, како и бележимо, кад је прост чува акценат на крају. Међутим, у његових сложених глагола акценат се помера: *зашутњѣш* — *зашутњѣм* — *зашутњѣмо*, *протшутњѣш* — *протшутњѣм* — *протшутњѣмо*, *устшутњѣш* — *устшутњѣм*. Могло би се рећи да је у појединачним случајевима ово померање акцента још у току. Глагол: *модрѣши се* — *модрѣм се*, и кад је сложен с предмечима, чује се још с истим акцентом: *Замодрѣ се она љепотѣ* (рећи ће се обично кад је реч о бујној триви, или о бујној пшеници, или о већој количини бистре воде). Али је свакако знатно чешћи померен акценат: *помдрѣм* — *помдрѣмо*.

АКЦЕНАТ ПРИЛОГА

217. Акценту српскохрватских прилога није посвећивина нарочита пажња, ни уколико су друге врсте речи биле предмет акценатског испитивања. Наглашавано је, с правом уосталом, да се то није чинило из разлога што су прилози као, највећим делом, окамењени облици променљивих речи сачували и акценат тих речи. У говору пиперском ова особина доследрија је него у ма којем од осталих наших говора. А овде се вредно зауставити једино на прилозима који су постали од придева.

Проф. Решетар, полазећи од неких југозападних говора, од прчањског у првом реду, мисли да прилози на *о/е*, обликом једнаки са средњим родом неодређеног придевског вида, морају имати и акценат његов. Не треба доказивати да је некад, одмах после развијања прилошког значења, морало тако бити. Али је исто тако познато да се у дијалектима нашим с најновијом акцентуацијом акценат прилога и придева средњег рода подударују само у случајевима кад при-

девски облици мушког и средњег рода имају исти акценат, јер су прилози, не случајно, с чували акценат облика мушког рода. У пиперском говору, колико по облику, скоро толико ни по акценту, не постоји разлике између ових прилога и облика средњег рода придева у неодређеном виду. То се лепо види из примера:

Јакд ме болѝ, *Блѧгд* га опомѧну, *Крњѧ* ми (') билѧ што и тѝ ни¹есѝ дош^ѧ, Држи се *крѧшд*, *Лудд* ју вѧлѧ, Потрчи *жѧвд* не би ли ји(х) стѧг^ѧ, Јеси ли се *добрѧ* наљутијо?, *Љушд* ћеш се кѧјат, Што ме глѧдаш такѧ *шѧид*?, Дѧдѧ ли *чѧстд* код вѧс?, Он некако *млѧкѧ* збѧри, *Ли¹енд* се вучѧ, Било му (')е сѧ^ѧсвѧјем *шѧшкѧ*, *Мудрд* збѧри јѧди га нѧшли.

218. И у случајевима где се акценат придева сва три рода померио с краја на коренов слог, исто померање акцента извршило се и код прилога; као *ми^рѧн*, *ми^рна*, *ми^рно*, тако и прилози: *ми^рно* (*ми^рно* седѝ по цијо дѧ^ѧн), *г^рдно*, *стрѧшно*, *снѧжно*, *рѧјетко*, *шѧјесно*. А могло би се очекивати да у прилога, као у окамењене категорије, акценат буде непроменљив.

219. Само два прилога: *брзо* и *дрѧго* имају акценат на корену, иако је у овом случају код придева средњег рода на крајњем слогу. Може се тврдити да су и сви горе наведени прилози у даљој прошлости имали акценат на коренову самогласнику, а једначење са средњим родом је нов појав. То се може закључити по сложеним прилозима, у којих је акценат на предметку. Прилози: *нѧжѧиво*, *нѧкрѧиво*, *укрѧиво*, *у^лудо*, *укрѧушо* и др. јасно говоре да је у основних, простих прилога акценат био на корену, јер се с краја не би код сложених могао пренети на предметак.

220. Прилози на *-ски* од придева се редовно одликују немањем дужине на наставку:

жѧнски, *љуѧци*, *јунѧчки*, *сељѧчки*, *ѧпостѧлски*, *ћѧчки*, *стѧрѧчки*, *лѧидвски*, *пѧски*, *момѧчки*, *војниѧчки*, *(х)ѧјдѧчки*, *гѧрбѧци*, *рѧзбѧјнички*, *пѧперски*; —

а и акцентом, — у случају кад је овај у придева на наставку: *ђавољски, дружевски, љуцки* (према придевском: *ђавољски, дружевскѝ, љуцкѝ*).

221. Паралелно са показним заменицама мере и каквоће иду прилози који су од њих постали; као год те заменице и ови прилози, наиме, познају двојак акценат: *шѝко* и *шакѝ*, *овѝко* и *овакѝ*, *онѝко* и *онакѝ*, *овољѝко* и *оволикѝ*, *онољѝко* и *оноликѝ*.

Неке посебне напомене о квантитету наглашених и ненаглашених слогова.

222. Досад је о квантитету узгред било речи, тамо где је требало истаћи разлику између пиперског и дијалеката који су у основи књижевног језика. А овде ћемо на једном месту, и одвојено, истаћи однос дужина у случајевима који очевидно карактеришу пиперски говор. Непознавање дужина у извесном положају неких категорија речи битна је дијалекатска одлика овог, а и неких других, њему суседних, говора Црне Горе.

223. Код девербативних именица на *-ње* претпоследњи, наглашени слог у говору пиперском редовно је кратак, ако му претходи дужина:

*вѝдѝње, вѝкѝње, влѝдѝње, забѝдѝње, јечѝње, набрѝ-
јѝње, набѝдѝње, сѝђѝње, грѝђѝње, грђѝње, мучѝње,
жуљѝње, забѝвљѝње, фѝбљѝње, додѝвѝње, довѝјѝње,
нагађѝње, задѝвѝње, гѝ¹ѝње, гѝшѝње, клѝчѝње, лѝзѝ-
ње, жвѝкѝње, крѝкѝње, јѝвљѝње, кѝмљѝње, млѝћѝње,
гѝђѝње, влѝчѝње, домишљѝвѝње, дозѝвѝње, штѝпѝње,
шврљѝње, чувѝње, чѝпѝње, честѝштѝње, шрѝжѝње, крѝ-
штѝње, купѝње, лупѝње, мѝрѝње, вѝучѝње, врѝштѝње,
закѝдѝње, окупљѝње, опѝшѝвѝње и др.,*

иако је у млађим дијалектима новоштокавским у свих њих претпоследњи слог редовно дуг (испор. у Вука и Даничића: *вѝдѝње, вѝкѝње, влѝдѝње, забѝдѝње* и с овим акцентом и дужинама у свих тих именица).

224. Ако је у именица које су по постанку те исте врсте

и истог значења акцентован крајњи слог основе, а претходи му кратак слог, онда ће акцентовани бити дуг, те се пиперски говор у овом случају подудара са оним што је означено у речницима Вукова језика и Даничићевим Акцентима:

мош^ање, држ^ање, до^ађење. гомил^ање, гор^ење, врш^лање, г^ладов^ање, велич^ање, вијуг^ање, пењ^ање, тргов^ање, деб^лање, д^бнов^ање, намеш^ање, размеш^ање. г^лод^ање, шров^ање, вес^лање, чеши^лање (према Вукову и Даничићеву: мо^шање, држ^ање, до^ађење, гомил^ање, гор^ење итд.).

Изузетак чине примери у којима се пред наглашеним слогом налази *и^е* од старог \bar{b} (дугог јата). У овом изузетном случају наглашени слог је опет кратак:

ври^ећање (вриј^ећање¹), дри^емање (дриј^емање), стри^ељање, проли^евање, подгри^евање, окли^евање, ви^ећање, здри^евање, ли^егање, ли^епиљење, ми^ешање, ми^ешење.

Рекло би се: ови примери обеснажују горњу тврду да дужину наглашеног слога условљава краткоћа непосредно претходног. У ствари, они је поткрепљују. Позната је чињеница да свако \bar{b} даје *ије*, а свако \bar{b} — *је*. У овим речима *ије* је задржало квантитетску вредност самогласника од којег је постало, исто онако као *је*; — иза овог последњег наглашени слогови се дуље: *вјенч^ање (в^ѣнчан^{је}), ћеш^ање (цв^ѣтан^{је}).*

225. Усамљени случај дублета: *кли^зање и кли^вање, пл^уска^{ње} и пл^уска^{ње}, жв^дка^{ње} и жв^кка^{ње}*, који, као што бележимо, тамо имају двојак акценат, тачно потврђују дата правила. А у знатног броја примера у којима је акценат утицајем аналогича померен: *нав^дђење (према нав^ођење), нав^джење (према нав^ожење), м^дђење, зан^дшење, буд^дљење, ш^дчење, к^дјање (к^ијање), гр^ување, г^дђење, д^сање и сл.* — чувају се дужине само иза кратких слогова, иако те дужине нису под акцентом већ иза њега.

¹) Речи у загради означене су Вуковим и Даничићевим знацима за акценат и дужину.

226. Колико је мени познато исто стање имамо и у неким другим говорима старијег типа, што потврђује чињеницу да су дужине Вукова и Даничићева језика секундарне, образоване у новије време, и да је кратак слог пред наставком чување старине, а не никако скраћивање дужине која је у њему некад постојала. Дужина је, дакле, формирана касно. Она је остала као траг губљења некадашњег полугласника између консонаната *н* (од основе) и *ј* (од наставка) и пренела се на крајњи слог основе. У говору пиперском (а, рекао сам, овом особиним он није усамљен) њено стварање је било могуће само ако је претходио кратки слог.

227. Пиперски говор није свакако никада знао ни за дужину последњег, наглашеног слога апстрактних именица на *-шт*, ако је непосредно испред наглашеног слога тих именица дужина:

једнѧѧѧс(шт), могућнѧѧс(шт), нѧгљѧѧс(шт), немѧрнѧѧс(шт), обѧлнѧѧс(шт), неѧповљѧнѧѧс(шт), неѧпокрѧрнѧѧс(шт), подмѧукљѧѧс(шт), покрѧрнѧѧс(шт), сигѧурнѧѧс(шт), несигѧурнѧѧс(шт), уѧбрнѧѧс(шт) —

према Вукову и Даничићеву: *једнѧѧѧшт, могућнѧѧшт, нѧгљѧѧшт* итд. Тако ни именице у којих претходном дугом слогу одговара *ије* (од *ѧ̄*): *вриједнѧѧс(шт), (вриједнѧѧшт), лијенѧѧс(шт), (лијенѧѧшт)*. У сваком другом случају, после ма којег кратког слога, стварала се и данас се чува дужина на крају, — било да је акценат аналогичном променио свој положај: *дѧжнѧѧс(шт) (дѧжнѧѧшт¹⁾), вљѧрнѧѧс(шт) (вљѧрнѧѧшт), гошѧѧѧѧѧс(шт) (гошѧѧѧѧшт), блѧгѧѧс(шт) (блѧгѧѧшт), јѧрнѧѧс(шт) (јѧрнѧѧшт), —* било да се већ налази на ма ком другом слогу сем последњег: *безѧзљѧнѧѧс(шт) (безѧзљѧнѧѧшт) зљѧѧѧѧѧс(шт), (зљѧѧѧѧшт), немарљѧѧѧѧс(шт), по-*

¹⁾ У Васојевићима аналогична није утицала на промену акцента ових именица, као ни на квантитет првог слога, и зато баш ни у том говору није дошло до образовања дужине на крају, те у њему имамо; *дѧжнос(шт), вљѧрнос(шт), блѧгос(шт), јѧрос(шт)* (забележено у селу Венички). А да је дужина крајњег слога новог датума тамо где је постоји, доказ нам је померен акценат у васојевићком говору. Акценат се померао не зна се кад у времену после XV в. Кад би дуљене крајњег слога било старије од овог померања, у васојевићком говору до њега не би ни дошло, јер се зна да се акценат никад тамо не помера с дугих слогова, ни кад су на крају.

*бѣжнѣс(ш), страшљивѣс(ш), уљуднѣс(ш), честийтѣс(ш), ждљѣс(ш),
Лудѣс(ш), мудрѣс(ш), младѣс(ш), пдкѣс(ш), рдѣс(ш).*

228. Трећу категорију облика, за коју важе иста правила о стварању нових дужина, чине облици презента глагола с наставком *е* у својој основи (глаголи I врсте) Наглашени наставак за основу презента у ових глагола иза дужине је редовно кратак:

*загрѣѣм, извѣѣм, украѣѣм, назѣѣм, намѣѣм, на-
пѣсѣм, нарѣсѣм, искуѣѣм, навѣѣм, пришѣѣм, на-
вучѣм, развучѣм, прозѣѣм, тѣѣм, истѣѣм, оврѣѣм,
отрѣсѣм, острѣѣм, рѣсѣм, вѣѣм, прѣѣм, шрѣсѣм
итд. —*

иако је у Вукову језику тај слог и у ових глагола редовно дуг: *загрѣѣм, извѣѣм, украѣѣм, назѣѣм*, и само тако.

Иза кратких слогова у пиперском говору и акцентовани слог на крају у ових облика презента редовно је дуг:

шечѣм, плешѣм, печѣм, мешѣм, бодѣм, гребѣм, жежѣм.

229. Однос квантитета коренова слога и овог наставак за основу презента исти је и у глагола код којих се акценат помера на претходни кратки слог:

*навѣѣм, пришѣѣм, пошѣѣм, погрѣѣм, проздѣѣм,
размѣѣм, развѣѣм, расплѣѣм, стѣѣм, отѣѣм,
увѣѣм, ожѣѣм, огрѣѣм, помѣѣм, наплѣѣм, за-
плѣѣм, преплѣѣм.*

Иза *ије*, међутим, акцентовани слог је опет остао кратак: *си¹ечѣм, поси¹ечѣм, раси¹ечѣм.*

230. Наставак за основу презента у осталих глаголских врста кратак је или се дуљи без обзира на дужину претходног самогласника. Тако је, у глагола на *-не*, *и* и на *е* којему претходи јотовањем измењен сугласник, самогласник у основи презента редовно дуг: *шднѣм* и *мѣнѣм*, *ндѣм* и *црнѣм*, *мѣжѣм* и *вѣжѣм*. Већ што је у глагола с наставком *а* у основи овај самогласник редовно дуг, то је сасвим разумљиво, јер то *а* с обзиром на његово порекло и мора бити дуго. Глаголи са *је* у основи презента дуље у њој самогласник, само

ако су прости, и кад је акценат на њему: *ли¹џм, ми¹џм, ши¹џм, пи¹џм*. Међутим, ако у тих глагола акценат није на овом наставку, или су глаголи сложени, — он је редовно кратак без обзира на квантитет слога који му претходи: *чујем, купујем, продајем, кујем, псујем, плујем*.

231. Дужина наставка у основи презента у нашем језику несумњиво је створена под утицајем дужине самогласника којим се завршава 3 л. мн. овог облика. По времену ће бити у вези са добивањем садањих личних наставака. Изложено стање дужина тога наставка у говору пиперском ово потврђује. Код глагола који су у 1 л. једн. добили лични наставак *м* раније, дужина самогласника у основи презента је редовна (случај случај с глаголима на *и*). У глагола на *е*, који су најкасније добили лични наставак *м*, самогласник који му претходи дуљио се само под извесним условима, иначе је тај самогласник остајао кратак.

232. Кратак акценатовани слог у именица: *бјелџв, гарџв, голџв, кусџв, мркџв, зелџв, м^азџв, празнџв, интџв*, у којих је овај слог у многим дијалектима нашим дуг, — претставља стање које је сачувано из старијих епоха а дуљење, тамо где га има, свакако је новијег датума Уистини, према овоме што смо у неколико последњих параграфа изнели о формирању новијих дужина, дужина се у овом случају могла развити, јер ту претходи кратак слог. А што до ње ипак није дошло, ја мислим да су формирање дужине омеле именице с истим завршетком у којих се таква дужина није могла створити због тога што је у њима завршном слогу претходила дужина.

233. Деноминативне именице:

узгљивље, безумље, беспуће, остџе, поднџе, подруче, прочеље, милосрђе, обљиче —

творбом својом иду заједно с девербативним именицама од којих смо и почели излагање о дужинама, али се квантитетом разликују од њих. У ових се, наиме, акценатовани слог није дуљио иако му претходи кратак самогласник, — јамачно не само због већ наглашаване тежње пиперског говора да у њему изведен речи задрже акценат основних, већ ни због ве-

није м^агъ, брани^о јо(ј) (')е да чини он^о што (')е кт^ијо да се учини. Једн^{ом} он отиш^а да к^оси лив^аду и при кр^етању на рад је заприет^ијо ж^ени да му не дон^оси руч^ак. Не зат^о што (')е тр^ебало, но по свој^ој зл^ој н^уди ж^ена, к^а(д) се об^јутрило, спр^емила руч^ак и п^они^ела м^ужу. Ов^ом^е јад^нику (')е б^ијо дод^ија жив^от с такв^{ом} жен^{ом} и, к^а(д) ју (')е вид^ио да ид^е к њ^ему, бр^зо се до^сџти^о да јо(ј) се осв^ети за св^е што га м^у-ч^ила. Он бр^же-бо^ље раш^ири сво^{ју} стр^уку преко јед^{не} јам^е која (')е б^ила т^у, у лив^аду.

К^а(д) ж^ена до^ђе, он с^ед^не да р^уча, а ж^ени нар^еди да му не б^и с^ела на стр^уку, е ју (')е мет^нуо да му се с^уши. Ка^ко то ч^ује, ж^ена се зал^ети да с^ед^не на стр^уку и проп^ан^е у јам^у. А пошто (')е п^ала од^ма(х) наст^ан^е у јам^у стра^шна вр^иска. Ч^ује то ов^и ч^ок и пом^исли да ж^ена п^ишт^и од б^ол^ов^а, саж^али му се и р^ијеш^и се да ју оп^ет изв^ади из јам^е, па се прим^ак^не к јам^и и п^ушти јед^{ан} кра^ј кон^опца у јам^у, како би се ж^ена уф^атила да ју изв^уч^е из јам^е. Од^ма(х) се кон^оп^ьц зат^ег^не так^о јак^о да се јад^ни ч^ок ч^уди^о кол^ико му (')е ж^ена т^ешк^а. В^ук^а он так^о, в^ук^а и пот^ијо се од с^ил^не теж^ин^е, а к^а(д) се ово т^ешк^о бр^еме м^огло ви^ђет, погл^еда ч^ок и вид^и да то није њ^ег^ова ж^ена но прокл^ети ђ^ав^о и к^нед^не од^ма(х) да п^ушти кон^оп^ьц, али га ђ^ав^о зак^уми: „Не п^ушти ме да си ми п^о Богу бр^ат, но ме изв^уци и чест^ита ћу те уч^ињ^ет, е ми (')е м^ука в^елик^а; до^ђе у јам^у нек^а кос^мат^а нап^ас(т) па ископ^а оч^и тр^ойци мой^{је}(х) др^уг^ов^а и зад^ави ји(х'), м^ене ископ^а с^амо јед^но о^ко, а с др^уг^ием ^ево поб^љего(х) ж^ив. К^а(д) му (')е спас^ил^ьц р^ек^а да (')е та кос^мат^а нап^ас(т) њ^ег^ова ж^ена,

збирке или из других збирки народних прича. То се може рећи и за ове две приче, које сам ја узео. Прва, нарочито, прича о злој жени и ђаволу је врло позната; има је у многим збиркама и скоро у свим антологијама школским. Друга прича је нешто мање позната, али се и она, са нешто друкчијим појединостима, налази у збирци Новице Шаулића, *Српске народне приче*, Београд 1925. Ја сам обе приче чуо у Стијени Пиперској од једне исте личности, од сељака који воли књигу, и није искључено да их је он по књизи и причао. За ову прилику то нема значаја, и сасвим је свеједно из ког су извора узете. Главни је било да се на њима обележи локални акценат и дужине, а за то су могле послужити.

ђаволу га би жа̄ и одвуче̄ га од ја̄ме̄, па му ка̄же̄: „Пѡбра-
тима, за овѡ што си ми учинӣјо ја̄ ћу да ти се одужим и
бићеш срѣт̄е̄њ ако ме биднѣш слуша̄. Ја̄ сѣ̄д идѣм да уљѣ-
жем у главу кра̄љеве кћѣри и ѡна ће се ѡдма̄(х) помамит̄.
Кра̄љ ће обе̄нат три товара̄ блага̄ онѡме̄ ко му кћѣр извѣда̄,
и ти се пријавӣ да ју извѣдаш, а кѣ̄(д) дѡћеш код њѣ са̄мо
ме вӣкни и ка̄жи ми да ижљѣжем, и ја̄ ћу ижљѣј, ѡвѡјка ће
оздрѣвит̄ и ти ћеш добит̄ ѡбе̄нано̄ блага̄. Тѣ̄дѣ̄р ћу ја̄ уљѣј у
царе̄ву кћѣр, али се немѡ(ј) преварӣт да и тӯ вӣдаш, е ћу ти
тра̄г по тра̄гу ископа̄т.

Проз два̄-три дѣ̄на чӯје се да (')е кћѣр кра̄љева мѡго
бѡна и да кра̄љ обе̄најѣ три товара̄ блага̄ онѡме̄ ко му ју
биднѣ извѣд̄. Ђаволо̄в пѡбратим се јавӣ кра̄љу, и кра̄љ на-
рѣди да га увѣду код ѡвѡјке̄. Овӣ ѡдма̄(х) повиче̄: „Пѡбра-
тима изӣђӣ“. Ђавѡ га послуша̄ и ѡвѡјка је тѣ̄ чѣ̄с оздрѣвила̄,
а ѡвѡлов пѡбратим је од њѣно̄га оца̄ дѡбӣо три товара̄ блага̄
и задовољ̄ен отишѣ̄ дѡма. У тѣ̄ истӣ ма̄(х) снемѡгла се ца̄-
рева кћѣр и исто онакѡ ка̄ што (')е бӣла̄ сла̄ба кра̄љева кћѣр.
Пошто ју нӣко нӣје мѡг̄а̄ извѣдат̄ ка̄зали су ца̄ру за оно̄га
чѡка, те ца̄р нарѣди да му га довед̄у. За̄луду се овӣ бранӣјо
да ништа не зна̄, мора̄ (')е да постӯпи по ца̄ревој жељѣ. И
сѣ̄д ка̄ прије позѡве̄ ѡвѡла: „Пѡбратима изӣђӣ“. Ђавѡ му (')е
бӣјо да̄ мѡј да га мѡже изѣгн̄ат из сва̄кога, али ка̄ко ис-
кѡчӣ из ѡвѡјке̄, скопа̄ пѡбратима за̄ очи, а овӣ се до̄сѣтӣ
па вӣкне̄: „Бљѣж пѡбратима, ѣво мѡја жѣна̄“. Чӣм то чӯје
ѡвѡ се препане̄ и од сѣ̄лно̄га стра̄ се смѣтѣ̄, скѡчӣ у море и
уда̄ви се. Њего̄в пѡбратим и од ца̄ра добӣје три товара̄ блага̄,
задовољ̄ен ѡјде̄ кӯћи и с лѣ̄ко зарађенӣем бога̄ством сре̄ћно
(')е прожѣвӣјо дрӯги дѣ̄јо својѣга живѡта.

Ко пѡмѡј убогѡме̄ не да̄, нек се у помѡј вӣшњѣга не на̄да̄.

Кѣ̄д је Светӣ (мисли се на св. Саву) по земљѣ одӣјо
да свӣјет учӣ и на добрѡ упућӯје наљѣже̄ на једно̄га беспѡ-
сличара̄ ѡе седѣ̄ покра̄ј некакѣ̄ воде̄ и ста̄лно на̄празно̄ мѡатӣ
по онѡј водӣ. Светӣ му назѡве̄ Бѡга и за̄пита̄ га за̄што не

ради штѡгој, но тѹ залудњи, а овѣ одговѡри да нѣма нѣка-квѡга имѡња ни ймѡ што радѣт. Светѣтель га на тѡ упѣта: „Што би желѣјо да ти Бѡг да и како би се Бѡгу за тѡ одужѣјо?“ А он Светѣтељу: „Највише би(х) волијо да ми Бѡг да тѣрѣста овѣ^ацѣ^а, па да ји(х) чѹвѡм и од њѣ(х) живѣм, а кѣ^ад би(х) тѡ имѡ, све би диелѣјо сиромѡшни¹ема и ѹбоги¹ема. Дѡле на пѹту Светѣ налѣжѣ на дрѹгога беспѡсличѡра што (')е ви^акѡнем разѣ^егонѣјо тѣце по шѹмѣ^а. Светѣтель је и овѡга пѣта што не ради, штѡ би желѣјо од Бѡга и како би се Бѡгу одужѣјо ако му овѣ да онѡ што желѣ? И овѣ беспѡсличѡр је одговѡријо кѡ и онѣ прѡви: Нека ми Бѡг да тѣрѣста овѣ^ацѣ^а да ји(х) чѹвѡм и од њѣ(х) живѣм, а јѡ би свѣ што би имѡ диелѣјо сѣ^а сиромѡшни¹ема и ѹбоги¹ема. Прѡђе Свѣтѣ^ац и мимо овѡга, па изгѹби пѹт и зађѣ у једну пѹстѣњу, те га тѡмо уфѡтѣ нѡј. Бѣлѡ му (')е зѣмѡ и бѣјо (')е глѡдѣ^ен, а у пѹстѣњу нѣгѣ нѣкѡга. Одједнѡм он је углѣдѡ огњѣ у једну пѣћѣну и свѣрнѹо је к томѣ огњѹ. Покрѡј огња сѣђѣло (')е једно момчѣце, мршѡво, бли¹едѡ и слѡбо об¹учѣно. Светѣ му назѡвѣ Бѡга и запѣта га мѡже ли конѡчит код њѣга. Млѡдић му (')е одговѡријо да мѡже, али му (')е рѣкѣ^а да му нѣмѡ штѡ дѡт за вечѣру. А кѣ^ад га Светѣ запѣта о(д) чѣга живѣ, одговѡријо (')е да живѣ од онѡга што му пѹстѣња дѡ, што убѣрѣ али улѡви.

Чѣм је нѣпознѡти гѡс(т) сѣјо оно момчѣце (')е ижлѣгло из пѣћѣне и нѣје млѡго потрѡјѡло кѣ^ад ѣто ти њѣга ѣе нѡси једну сѣнѹ, закѡлѣ јѹ, одѣрѣ и испѣчѣ мѣса од њѣ те вечѣрау. По вечѣри Светѣтель запѣта своѣга домаћѣна што би желѣјо да му Бѡг да и штѡ би пѡсли¹е радѣјо да се одужѣ Бѡгу за нѡграду. Момчѣце сѣ снебивѡло да одговѡри, али кѣ^ад му (')е Свѣтѣ^ац то и јѡпѣт тѣрѣјо, ослобѡди се и рѣчѣ: „Ймѡ тѡмо у некѡм сѣлѹ, једна ѣвѡјка којѡм би ктѣјо да се ожѣнѣм, али ми јѹ њѣн отѣ^ац не дѡ, затѡ што сѣ^ем сиромѡ(х) и нѣмам нѣкѡга“.

Кѣ^ад сѹтрадѣ^ан сѣ^амнѹ, Светѣтель се спрѣми и рѣчѣ ономѣ момчѣту: „Ѐде и ти сѣ^а мнѡм, бѣћеш ми ѣѡк. Момчѣце се брѡнило говорѣћѣ како не умѣје да читѡ, али гѡ Светѣтель наговѡријо и ѡни сѹ отѣшли зѡједно, и прѡво ѹ сѣло ѣе (')е

била она ђевџка. Къ^а(д) су дошли ко(д) ђевџчина оца, Свети га пита: „Би ли ти да твоју кђер за овога мџа ђака“. Они сељак је одговорио: „Не. Како да дам своје диетѣ за њџга къ^ад ништа нѣма?“ А Светитељ је на то рѣкъ^а: Ако сѣ^ад нѣма он Бџџм пџмоћу мџже сѣтра имѣт, и оли ти дѣт своју кђер за њџга, ако ја Бџџм пџмоћу учиним да се овѣ чѣ^с на онѣјема сѣви^аема пѣ^ањевѣма испред кѣ^ѣ рѣди грџџе?“ Сељак је одговорио да (х)џне, и Светѣ^ац пџшлѣ ђака да убѣрѣ грџџе пред кѣ^ѣ. А къ^ад ђак унѣсѣ грџџе, домаћин је истрѣа пред кѣ^ѣу и гле чѣда: сви пѣ^ањевѣ озелењѣли и на њѣ(х) вѣлики грџџови грџџа. Ђни убѣру од онога грџџа и угњѣчѣ, те направѣ виѣна и прославѣ свѣдбу.

Пошто (')е благослѣви^ао младожѣу и невѣсту, Светѣ^ац јѣ(х) пџшлѣ у ону пећину, а сѣм џдѣ даѣе. Идућѣ тако наѣжѣ на онџга што (')е мѣлатѣо прѣтом по води ђе сѣди и чѣва триста овѣ^ацѣ^а. Светѣ^ац се биџо обѣкъ^а у просѣчке (х)аѣљѣне и умѣли тога чѣбѣна да му да јѣдѣ^ан брѣв, е (')е вѣлики сирѣма(х), а чѣбѣн га одбиѣе и рѣчѣ му: „Да си радѣџо ка ја и ти би имѣ“. Светѣ^ац у просѣчко џѣло дѣѣе и код онџга што (')е нѣкъ^ѣд разѣгонѣџо тѣце по шѣмѣ^а. И овѣ чѣва триста овѣ^ацѣ^а, али му не кѣнѣ дѣт ништа, вѣџ га одбиѣе ка и онѣ прѣви. Светѣ^ац продѣжи наприѣд и заѣѣ у пустѣњу у коју (')е живѣџо онѣ њѣџѣв ђак. У просѣчке (х)аѣљѣне упѣти се прѣво к пећинѣ, а за њѣм нагрѣула два стада од по триста овѣ^ацѣ^а онѣе(х) чѣбанѣ^а што ни^аесѣ кѣли да му удѣјелѣ по јѣдѣ^ан брѣв. Ђвце су џстануле маџо пѣдаѣе од пећинѣ, а Светѣ^ац уѣжѣ у пећину. У пећину наѣжѣ на оно момѣ сѣ^а женѣм. Затрѣџи да га пѣштѣ на конѣк. Ђни га ниесѣ познавѣли, али су га лѣјѣпо примѣли. Светѣ јѣ(х) упѣта како живѣ, а џни су му одговориѣли да живѣ од онџга што јѣ(м) пустѣња да. Тѣ^адѣ^ар џн рѣчѣ домаћинѣу: „Ижѣзи пред пећину и наѣнеш вѣлико стадо овѣ^ацѣ^а. То су вѣше џвце и затџ закѣли јѣднога овѣа да вечѣраѣѣ“. А овѣ къ^а(д) чѣје ижѣжѣ из пећинѣ, а цѣџо прѣстѣр испред њѣ биџо (')е прекрѣвѣн овѣама. Он уфѣти јѣднога овѣа и брѣе-бѣѣе га закѣли, па одѣри и испѣци те сви зајѣдно вечѣраѣ(ј). А сѣтрадѣ^ан овѣ

двоје се крѣну из пустинѣ с онолико овѣ^ацѣ^а и ѿјду у село, па тамо купѣ лијепо имањѣ и живљѣли су срећно и богато. А Светитељ је продужио да учи народ, да Бог награђује оне које (')е трѣбало наградит, ама и да кажњава оне који су казну заслуживали.